

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2018-2020

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Lada De Corte

**Církevní řády a jejich působení ve vzdělávání a osvětě
v českých zemích před rokem 1948 a po roce 1989**

Praha 2020

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jana Neusarová, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED (PART TIME) STUDIES

2018-2020

DIPLOMA THESIS

Lada De Corte

**Church orders and their role in the education
and enlightenment in Bohemia prior to 1948 and after 1989**

Prague 2020

The Diploma Thesis Work Supervisor: Mgr. Jana Neusarová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 2. 3. 2020

Lada De Corte

Poděkování

Děkuji vedoucí své práce paní Mgr. Janě Neusarové, Ph.D. za její velkou podporu a cenné rady. Dále děkuji paní doc. PhDr. Marii Mackové, Ph.D. za zaslání knihy o voršilkách, již je autorkou a dále Ing. Janu Truhlářovi, Sylvii Macákové, kteří mne při psaní diplomové práce podporovali.

Anotace

Diplomová práce se zabývá činností církevních řádů zaměřených na vzdělávání a osvětu na území českých zemí. V práci je věnována pozornost působení římskokatolické církve v počátcích vývoje českého státu, její významné úloze státotvorné, přínosu na poli národním a významné úloze ve školství a vědě.

V práci jsou analyzovány činnosti a působení vybraných církevních řádů od počátku působení na území českých zemí až do období 1948, kdy byla jejich činnost státem nuceně pozastavena a po roce 1989, kdy byla jejich činnost ať už zcela, či z části obnovena.

Klíčová slova

Církev, církevní školství, jezuité, klášterní knihovny, náboženská výchova, náboženské vzdělávání, piaristé, řeholnická intelektuální činnost, vzdělávání dospělých.

Anotation

This thesis explores the role of religious orders with a focus on the education and enlightenment of the populace, particularly in Bohemia. It investigates the impact of the Roman Catholic church during the formation period of the Czech state, specifically its role in state formation, its input in matters concerning the Czech nation and lastly its contribution in education and the sciences.

In the thesis, activities of various catholic orders are analyzed, ranging from their medieval beginnings until the year 1948 in which they were forcibly abolished, and then further past the year 1989 when they were partially or fully restored.

Keywords

Adult education, church schooling, Jesuits, monastery libraries, Piarists, Roman Catholic Church, religious education, religious intellectual activity, religious upbringing.

OBSAH

ÚVOD	10
1 KLÍČOVÉ POJMY	13
1.1 Církev.....	13
1.2 Církevní školství.....	13
1.3 Náboženská výchova a vzdělávání	14
1.4 Osvěta	15
1.5 Vzdělávání dospělých.....	15
1.6 Užitá metodologie v diplomové práci, analýza, syntéza, komparace.....	16
2 ÚLOHA CÍRKEVNÍCH ŘÁDŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH A JEJICH ČINNOST DO ROKU 1948	17
2.1 Počátky působení církevních řádů a kongregací.....	17
2.2 Zakládání klášterů, center vzdělanosti a jejich celospolečenský přínos.....	18
2.3 Církevní školství.....	20
2.4 Vzestup a oslabení činnosti, vlivu církevních řádů	23
2.5 Období rekatolizace na území českých zemí	23
2.5.1 Josefínské reformy a období do 1948	26
2.6 Řeholnictví, obecné členění řeholních institucí	27
3 CÍRKEVNÍ ŘÁDY ČINNÉ VE VZDĚLÁVÁNÍ A OSVĚTĚ	31
3.1 Tovaryšstvo Ježíšovo, struktura, spiritualita, osobnosti, jezuitské školství.....	31
3.1.1 Zakladatel řádu, Ignác z Loyoly.....	31
3.1.2 Počátky působení	33
3.1.3 Struktura, spiritualita.....	35
3.1.4 Působení Tovaryšstva Ježíšova v českých zemích.....	39
3.1.5 České osobnosti Tovaryšstva Ježíšova.....	47
3.2 Piaristé, přínos v oblasti školství, ve vědě a kultuře.....	48
3.2.1 Zakladatel řádu-Josef Kalasanský.....	48
3.2.2 Založení řádu kongregace Matky Boží chudých zbožných škol.....	49
3.2.3 Vstup řádu na území Moravy a do zahraničí	50
3.2.4 Působení řádu chudých řeholních kleriků Matky Boží zbožných škol	52
3.2.5 Přínos piaristů v oblasti školství, ve vědě a kultuře	56
3.3 Kongregace bratří nejsvětější svátosti – petrini.....	57

3.3.1	Zakladatel Václav Klement Petr	57
3.3.2	Počátky působení	58
3.3.3	Rozvoj kongregace v českých zemích	59
3.3.4	Obnovená činnost petrinů v roce 1990.....	60
3.4	Benediktini.....	61
3.4.1	Počátky působení – zakladatel řádu sv. Benedikt z Nursie.....	61
3.4.2	Sv. Vojtěch a jeho benediktinská mise v Čechách a na Moravě.....	64
3.4.3	Významné benediktinské kláštery a jejich činnost na poli vědy a osvěty.....	66
3.4.4	Anastáz Opasek.....	68
3.5	Římská unie řádu svaté Voršily – Ordo S. Ursulae	75
3.5.1	Zakladatelka Angela Merici.....	75
3.5.2	Příchod řádu sv. Voršily do českých zemí	78
3.5.3	Ženy v řádu	79
3.5.4	Voršilky – učitelky.....	80
3.5.5	Voršilská pedagogika.....	82
3.5.6	Chovanky a žákyně voršilských škol	84
3.5.7	Vývoj řádu a současné působení řádu sv. Voršily na území českých zemí	86
4	KLÁŠTERNÍ KNIHOVNY A ŘEHOLNICKÁ INTELEKTUÁLNÍ ČINNOST	88
4.1	Klášterní knihovny.....	88
4.1.1	Rozkvět řeholního života a klášterů.....	90
4.1.2	Zrod klášterních knihoven	90
4.1.3	Mniši – knihovníci	91
4.2	Knihovny v chodu dějin.....	91
4.3	Řeholnická intelektuální činnost.....	95
5	OBDOBÍ NĚMECKÉ OKUPACE.....	99
5.1	Nacismus jeho dopad na činnost církví	99
5.2	Činnost církve a církevních řádů v Protektorátu Čechy a Morava, ...	100
6	ROK 1948, ZMĚNY VE SPOLEČNOSTI A JEJICH VLIV NA ČINNOST CÍRKEVNÍCH ŘÁDŮ	103
6.1	Období komunistického puče	103
6.1.1	Období komunistické perzekuce	103
6.1.2	Akce „K“	104

7	ÚLOHA CÍRKEVNÍCH ŘÁDŮ VE VZDĚLÁVÁNÍ A OSVĚTĚ V ČESKÝCH ZEMÍCH A JEJICH ČINNOST PO ROCE 1989.....	106
7.1	Nová právní úprava.....	106
7.2	Aktuální problémy církevních řádů	107
7.3	Církevní restituce, obraz současné římskokatolické církve.....	108
8	VÝSLEDKY ANALÝZY ČINNOSTI CÍRKEVNÍCH ŘÁDŮ A KOMPARACE DAT V OBDOBÍ DO ROKU 1948 A PO ROCE 1989	111
8.1	Komparace dostupných dat.....	111
8.2	Současný stav církevního školství	112
	ZÁVĚR	114
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	118
	SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK.....	126
	SEZNAM PŘÍLOH.....	127

ÚVOD

Církev a církevní řády měly velký podíl na civilizačním rozkvětu a podobě dnešní Evropy. Křesťanští mniši sv. Cyril a sv. Metoděj přišli do naší země na pozvání panovníka evangelizovat náš národ. Sv. Vojtěch a Prokop, patroni naší země, byli benediktini, mniši, zakladatelé prvních benediktinských klášterů v české zemi. Sv. Anežka Česká, přemyslovská princezna byla vzorem křesťanské lásky a pomoci bližnímu svému nejen v době svého života, ale až doposud. Díky činnosti mnichů a řeholních sester byla naše země velmi obohacena.

Sám Petr se ptá Ježíše: „*Hle my jsme opustili všechno a šli jsme za Tebou! Co tedy budeme mít?*“ Ježíš odpověděl: „*Amen pravím vám, že... každý, kdo opustil domy nebo bratry nebo sestry nebo otce nebo matku nebo děti nebo pole pro mé jméno, obdrží stokrát víc a za podíl bude mít život věčný. Mnozí první budou poslední a poslední budou první*“ (Bible, 2009, s. 1278).

V období středověku formovali mniši a klérus naši kulturu a civilizaci. Kronikáři Kosmas a Dalimil-oba kněží, zaznamenali cenné střípky historie Českého království. Příslušníci a příslušnice církevních řádů a kongregací byli spisovateli, učiteli, vychovateli, učenci, zakladatelé škol, duchovními správci. Někteří též působili jako diplomaté a rádci panovníků.

Panovníci, šlechta, měšťané si uvědomovali sociálně kulturní přínos činnosti církevních řádů v zemi, městech, a proto jejich činnost podporovali a štědře odměňovali.

Díky benediktinům byly přeneseny hodnoty a dědictví antické kultury, památek řecko-římského písемnictví z období starověku. Svou činností a působením v kláštorech představovaly církevní řády po dlouhou dobu střediska kultury, vzdělanosti, vědy a křesťanství. Mniši přispěli svoji usilovnou prací ke kolonizaci neobdělaných území naší země. Zakládali pole, mýtili lesy, vysušovali močály, zavodňovali vyprahlé krajiny, zakládali vinice a chovné rybníky, města, špitály a sirotčince. Barokní tvář naší české krajiny pomáhali uvářet, po její devastaci třicetiletou válkou církevní otcové Tovaryšstva Ježíšova a v době národního obrození přispěli opět kněží k obnově českého jazyka, kultury a hrdosti na naši vlast.

Církevní řády byly a jsou součástí římskokatolické církve, která se v průběhu věků neustále vyvíjela, organizovala, reformovala, měnila. V čele církve stáli a dodnes stojí lidé se všemi svými přednostmi, ale i zápory. Římskokatolická církev se vyvinula v největší mocenskou organizaci na světě a ovlivnila životy milionů lidí a naše dějiny. V řadách církve stáli cnotní muži a ženy, později prohlášeni církví za svaté, kteří se svým životem a společenským přínosem stali vzory a inspirací pro lidstvo. Naproti tomu stáli v čele římskokatolické církve iniciátoři křížových výprav, schvalovatelé inkvizičních procesů, tmáři, kariéristé v sutanách, využívající svoji pozici v církevní organizaci k uchvácení moci a luxusnímu životu, lidé žijící a jednající v rozporu s učením Kristovým.

V diplomové práci bude věnována pozornost vybraným církevním řádům, které svým působením zanechaly výraznou stopu a přínos ve vzdělání a osvětě našeho národa. Jejich existenci v průběhu staletí ovlivnily společenské změny, do kterých se promítlo střídání etap vzestupu se stagnací, úpadkem, obnovou, či zánikem. Ke zpracování teoreticky zaměřené diplomové práce budou použity tyto zvolené metody: analýza, komparace a syntéza dostupných dat, vztahujících se k tématu. Katolickou církví organizovanému školství je prostor věnován okrajově. Bylo by zajímavé církevní školství do hloubky zkoumat, ale diplomová práce je zaměřena na ústřední téma.

Během válek společenských reforem, revolucí došlo k ovlivnění působnosti římskokatolické církve, jejích řádů, počtu jejích členů a členek ve světě i na našem území. Zajímavou kapitolou jsou osobnosti, zakladatelé zkoumaných církevních řádů a kongregací, kteří byli většinou vizionáři, dobří křesťané, ochotni pro svoji lásku k Bohu realizaci své vize a snu obětovat život, pohodlí a své jmění. Shodným rysem u zakladatelů Tovaryšstva Ježíšova Ignáce z Loyoly, piaristů Josefa Kalasanského, benediktinů Benedikta z Nursie a dalších je, že zakládanému společenství byli ochotni dát vše. Ne vždy byli tito svatí muži v římskokatolické církvi bránící se novým myšlenkám, přijímání příznivě. Někdy jim šlo i o život v inkvizičním vězení, nebo vyšetřování. Svoji vizi uskutečnili a stali se chloubou církve, vzorem hodným k následování. Byli však i další, které pro jiné učení a myšlenky římskokatolická církev odstranila. Události naší historie, husitské bouře, třicetiletá válka, josefínské reformy, II. světová válka a 40 let socialistického režimu významně ovlivnily církve, církevní řády

a kongregace v Čechách. Římskokatolická církev a její řády čelí v současnosti novým společenským změnám, rozmachu vědy a pokroku 21. století. Tato velmi stará organizace potřebuje reformy, ale musí s nimi začít nejdříve ve vlastních řadách. Je otázkou, jak a zdali se jí to podaří. V práci bude zkoumán dosah i dopad politických událostí na vybrané církevní řády do roku 1948, jejich činnost a aktuální vývoj v období po roce 1989.

1 KLÍČOVÉ POJMY

Úvodní kapitola zahrnuje klíčové pojmy, které se týkají analyzované problematiky. V diplomové práci je pozornost věnována církevním řádům náležícím k římskokatolické církvi jejichž činnost a pozornost se zaměřila na vzdělávání a osvětu. Římskokatolická církev byla a je činná i v dalších směrech. V historii měla tu větší, tu menší moc ovlivnit společnost prostřednictvím církevních škol, kněžích, misionářů, kazatelů a politiků, věřících, jejichž prostřednictvím ovlivnila názory a chování velkého množství lidí

1.1 Církev

Církev můžeme charakterizovat jako instituci nebo organizované společenství věřících. *„Náboženské systémy vznikaly většinou jako neformální hnutí, jako spontánní následování určité charismatické osoby-náboženského zakladatele či vůdce. Později procházely procesem institucionalizace, formalizovaly a zpevňovaly své zvyky, rituály a pravidla jednání, a tak vznikaly náboženské organizace. V případě křesťanství se pro ně ustálil název církev“* (Martinek, 2016, s. 11).

Církev mimo vedení duchovního života věřících daly společnosti množství duchovních, kteří se stali významnými osobnostmi na poli vědy a kultury. Vliv církve byl a dosud je značný na poli, politickém ale i kulturním. Toto dokládá množství architektonicky hodnotných památek, duchovní hudba, malířská i sochařská díla a další. Církev je zapojena, někde více, někde méně do vzdělávání, pastorace společnosti a věnuje se významně charitativní činnosti.

1.2 Církevní školství

„Křesťanství se nikdy nezaměřovalo pouze na spirituální stránku člověka, ale vždy nabízelo aktivity směřující k jeho všestrannému rozvoji. Křesťanské církve považují za cíl svých aktivit zároveň slávu Boží a spásu člověka. Oba pojmy tvoří

jednotu: podle církevních otců je štěstí člověka slávou Boží – Bůh chce, aby byl člověk šťastný. Současné humanitní vědy se shodují v názoru, že k rozvoji člověka dochází souběžně na úrovni fyziologické, sociální, psychologické a spirituální. Teologie k tomu dodává, že spirituální dimenze je jistým způsobem výjimečná, neboť jedině ona přesahuje materiální časoprostor a dává člověku perspektivu věčnosti“ (Martinek, 2016, s. 36).

Martinek (2016, s. 37-38) dále uvádí členění funkce církve do oblasti činností společenství zahrnující sjednocování lidí, organizaci života v křesťanských farnostech. Dále zahrnuje činnost liturgickou (bohoslužebnou), službu diakonickou neboli pomoc potřebným v nouzi, martyria neboli svědectví o Kristu. Svědectví o Kristu se děje prostřednictvím evangelizace, misí, katechezí, kázání, výchovou, vzděláváním a zahrnuje i svědectví života.

Od raného středověku až do dnešních dnů se církev věnuje činnosti vzdělání, výchově a osvětě. Církevní školství se během staletí vyvíjelo a rozvíjelo. Prvními učiteli byli duchovní. Bylo provázáno s vývojem společnosti a dosáhlo svého vrcholu, úpadku i znovuzrození. Podle legend je uváděna jako první latinská škola v Budči, kde byl vzděláván i sv. Václav. V dochovaných pramenech z roku 1068 je zmíněna latinská škola při sv. Vítu v Praze (Martinek, 2016, s. 38). Klášterní školy byly po dobu několika staletí jediným zdrojem vzdělání a měly tedy v oblasti šíření vzdělanosti mimořádný význam.

Církevní školství bylo zprvu zaměřeno na přípravu budoucích kněží, později bylo vzdělávání umožněno i laikům v klášterních, biskupských, farních školách, gymnáziích a na půdě univerzitní. Významnými činiteli v církevním školství byly některé řeholní řády a kongregace.

1.3 Náboženská výchova a vzdělávání

Náboženská výchova měla ve svých počátcích za úkol evangelizovat pohanské obyvatelstvo. Náboženská výchova měla též aspekt mocenský a politický. V prvních krocích misionářů na území Čech a Moravy se potkávaly dva vlivy. Ze západu pronikaly bavorské misie zastupující zájmy bavorské a z východu misie

konstantinopolské. Mít v působnosti svěřené území církevní správy znamenalo a znamená možnost ovlivňovat, usměrňovat věřící a též chod společnosti.

Náboženská výchova a vzdělávání byla v období novověku po určitou dobu pevnou součástí školského systému v základních, středních i vysokých školách. V současnosti je výuka náboženství součástí školní výuky jako povinný, či volitelný předmět v některých školských zařízeních v České republice, nebo v zahraničí. Náboženská výchova je kdykoliv dostupná prostřednictvím jednotlivých farností či řeholních řádů pro dospělé věřící, kteří se připravují na křest.

1.4 Osvěta

„I když má vzdělávání dospělých různé kořeny, ujalo se v 19. století prakticky ve všech zemích, i v českých, označení osvěta neboli lidová výchova. (lidová osvěta, lidovýchova, osvěta, lidové vzdělávání)“ (Beneš, 2014, s. 26). V současné době se pojem osvěta téměř neužívá. „Pojem „osvěta“ byl naprosto běžný až do poloviny minulého století, např. v roce 1918 vzniklo až do roku 1945 existující ministerstvo školství a národní osvěty; v roce 1945 vydal prezident Beneš Dekret prezidenta republiky ze dne 26. října 1945 o státní péči osvětové“ (Beneš, 2014, s. 26). Ani pojem lidová výchova již dnes nepatří mezi často frekventované pojmy, nahradilo ho vzdělávání dospělých. V současné době v našem státě existuje instituce Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

1.5 Vzdělávání dospělých

„Pojem „lidová výchova“ byl nahrazen neutrálním pojmem „vzdělávání dospělých“, zahrnujícím rovnocenně všeobecné kulturní, odborné a občanské vzdělávání. Osvěta přežívala jako politické vzdělávání jenom v diktaturách. Změna vzdělávání dospělých z uspokojování vzdělávacích potřeb v nutný předpoklad zvládnutí rostoucích pracovních nároků vedla k částečnému nahrazení pojmu „vzdělávání dospělých“ pojmem „další vzdělávání“ (Beneš, 2014, s. 28).

„Vzdělávání dospělých je komplexním systémem institucionálně organizovaných a individuálních vzdělávacích aktivit. Ty jsou buď druhou cestou pro získání vzdělání nebo nahrazují, doplňují, inovují nebo jinak obohacují vzdělání dospělých osob“ (Průcha, 2000, s. 98).

1.6 Užitá metodologie v diplomové práci, analýza, syntéza, komparace

Analýza je jednou z metod, která byla použita při psaní diplomové práce. Jedná se o metodu, často používanou v mnoha vědních oborech a disciplínách. Jedná se o proces, myšlenkový postup, při němž je složitější celek rozebrán podle faktů, vlastností a vzájemných vztahů na jednodušší části. Analýza je jednou ze základních metod zkoumání situace, či systémů. Další použitou metodou v diplomové práci a opakem analýzy je *syntéza*, metoda, proces nebo myšlenkový postup přistupující v přesném opaku. Jednotlivé zkoumané části, fakta, vzájemné vztahy, vlastnosti zkoumaných částí jsou skládány a zkoumány jako celek. Analýza a syntéza umožňují zkoumat vzájemné vztahy a zákonitosti. Další použitou metodou je *komparace*. Tato metoda *„umožňuje srovnat v nejobecnějším smyslu způsob myšlení spočívající ve vzájemném přiřazování jevů k sobě a v uvažování o jejich podobnostech a rozdílnostech“* (Encyklopedie.soc.cas., online, cit. 2020-02-22).

2 ÚLOHA CÍRKEVNÍCH ŘÁDŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH A JEJICH ČINNOST DO ROKU 1948

V následující kapitole bude věnována pozornost církevním řádům z hlediska společenských změn a naší historie. Panovník si byl dobře vědom úlohy církve ve státě a společnosti. V určitých obdobích byla aktivita a činnost církevních řádů panovníkem, aristokraty podporovány a znamenaly pro církevní řády vzestup a zlatý věk. V období celospolečenských změn, reforem a revolucí naproti tomu došlo k omezení, či zrušení činnosti církevních řádů. V období pobělohorském podporovala římskokatolická církev Habsburky v upevnění jejich moci a aktivně zapojila církevní řády do rekatolizace Českého království. V období josefínských reforem pak panovník z téhož domu habsburského církve, činnost jejích řádů a její výsostné postavení omezil.

2.1 Počátky působení církevních řádů a kongregací

„Počátky církevních řádů na našem území jsou těsně spjaty s upevňováním raně středověkého českého státu v poslední třetině 10. století, doprovázeného šířením křesťanství v dosud silně pohanském prostředí přemyslovských Čech“ (Jirásko, 1991, s. 6). „Knižecí dcera Mlada kolem r. 970 založila klášter sv. Jiří na Hradčanech a byla papežem po návratu z Říma ustanovena první jeho abatyší. Klášter byl bohatě vypraven a zůstal v oblibě u kněží z rodu Přemyslova. Křesťanská výchova dívčí mládeže byla hlavním úkolem řeholnic. Sv. Vojtěch po svém návratu z Říma založil spolu s knížetem Boleslavem II. R. 993 klášter břevnovský a uvedl tam mnichy z kláštera sv. Bonifacia a Alexia na římském „Aventinu. Po definitivním odchodu Vojtěchově z vlasti byl klášter obnoven z Bavorského dolního Altaichu (Niederaltaich). Došlo k tomu asi v souvislosti se založením dalšího kláštera na Ostrově (Insula) při vtoku Sázavy do Vltavy knížetem Boleslavem III. R. 999; prvním ostrovským opatem byl mnich Lambert z Dolního Altaichu. Oba kláštery se záhy vypracovaly v kvetoucí střediska latinské kultury“ (Kadlec, 1991, s. 91).

Prvními členy a členkami nově zakládaných klášterů byly často cizinci a cizinky, tedy příslušníci řádů pozvaných do Čech. Dalšími členy se stávali zájemkyně a zájemci z domácího prostředí, a to i z panovnického rodu a dalších aristokratických rodin. „*Prohlubování křesťanství a jeho pronikání ke stále širším vrstvám obyvatelstva se stalo jedním s předních úkolů prvních mnišských komunit až téměř do poloviny 12. století pouze benediktinských, ke kterým se od 40. let 12. století přidružily kláštery řeholních kanovníků premonstrátů a mnichů cisterciáků a od druhé poloviny téhož století také komendy nově vznikajících řádů rytířských a křižovnických*“ (Jirásko, 1991, s. 6).

2.2 Zakládání klášterů, center vzdělanosti a jejich celospolečenský přínos

Před založením klášterů na území českých zemí, nelze vyloučit přítomnost a působení mnichů, kteří k nám přišli z ciziny. Nelze však dnes posoudit jejich vliv na pronikání křesťanství do naší země, jelikož chybí o jejich činnosti informace. V sousedství naší země byly již od 8. století v bavorském Podunají kláštery s mnišskými komunitami. Ve století 9. přinesli na území Velké Moravy křesťanství soluňští bratři Cyril a Metoděj. S jejich panovníkem, posvěceným příchodem a následným šířením křesťanství v naší kotlině, vznikalo příznivé klima pro příchod mnišských komunit a zakládání klášterů. Je patrné v dějinném vývoji, že křesťanské misie neměly jen cíl náboženský, nýbrž i politický.

Zakládání klášterů

Vliv nových klášterů na společnost českého království byl významný a zásadní. V kláštorech byli vychováváni mimo budoucích kněží i příslušníci knížecího rodu (Jirásko, 1991, s. 6). Kláštery se staly centry vzdělanosti a líhni budoucích diplomatů, filosofů, literátů, kronikářů, a rádců knížecí rodiny. Sommer charakterizuje pojem klášter jako odvozený název z latinského slova *claustrum*, místo uzavřené laické veřejnosti, určené pro život mnišské komunity (Sommer, 2007, s. 296).

Sami vládci si byli dobře vědomi přínosu působení církevních řádů v zemi, a tak zvali další i nové vznikající církevní řády do českého království. Řádům byla darována ze strany panovníka, nebo bohatých šlechtických rodin zajímavá lokalita, půda a prostředky pro hospodaření a další působení. První členi byli tedy většinou z ciziny. Na domácí půdě se pak připojili následovníci z domácího prostředí. Jen jediný řád byl původní a český. Byl to Rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou, který vznikl ze špitálního bratrstva, založeného roku 1233 svatou Anežkou Přemyslovnou (Sommer, 2007, s. 296).

Klášterní přínos intelektuální

„V klášterech se pěstoval konkrétní historický zájem o zaznamenávání pamětihodných událostí ze života řeholních komunit i z širšího politického a sociálního dění“ (Jirásko, 1991, s. 6). Jak dále Jirásko jmenuje, byli mezi významnými mnichy kronikáři, kteří zaznamenali nejstarší události českého království ve 12. století mnich sázavský, opat želivského kláštera Jarloch, a ve století 14. pak opat zbraslavského kláštera Petr Žitavský (Tamtéž, s. 6). Díky nim vznikla první díla obsahující cenné záznamy a střípky naší historie.

Kláštery a jejich přínos společenský

Jak dále Jirásko zmiňuje, kláštery na území českého království byly v kontaktu se zahraničními konventy, a tak se díky vzájemné komunikaci mezi řády dostávaly na naše území moderní myšlenky, poznatky a vyspělé kulturní proudy. Jako příklad může být zmíněna korespondence svaté Anežky České, která si po dlouhou dobu dopisovala se sv. Klárou s Assisi, zakladatelkou řádu klaristek, jenž byla Anežčiným vzorem a její velkou podporovatelkou (Jirásko, 1991, s. 6).

Církev byla v ranně středověkých Čechách ovládána světskou mocí. To dokazuje systém tzv. zakladatelských práv, který umožnil zakladatelům, světským fundátorům vlastnit založené a vybudované kostely. *„S tím souvisela i skutečnost, že příjmy (desátky) příslušné k těmto stavbám byly v podstatě příjmy zakladatele, kněží usazení u nich byli fakticky podřízenými zakladatele. U klášterů mohl panovník dokonce*

disponovat s jejich majetkem, což např. ještě pro dobu vlády Jana Lucemburského dokládá Zbraslavská kronika“ (Sommer, 2007, s. 149).

Kláštery a jejich přínos na poli hospodářského pokroku

Kláštery získaly věnem rozsáhlá území a jejich obdělání mělo zapotřebí mnohem více lidské síly. Docházelo tedy ke zvaní kolonistů na česká území a následně ke kultivaci české krajiny obyvateli ze zahraničí. Příchod vzdělaných mnichů se znalostmi vymožeností západoevropského hospodářství, dokonalejšího zemědělského nářadí, pomohl zefektivnit hospodářské výnosy. Především řád cisterciáků měl největší přínos na poli zemědělském. Kadlec zmiňuje výměnu a dodávání semen a sazenic šlechtěných rostlin od západoevropských klášterů do klášterů v Čechách. Tzv. konveršové (laičtí mniši) předali domácímu obyvatelstvu nejnovější znalosti z oborů včelařství, chmelařství, dobytkářství, vinařství, štěpařství, rybníkářství a zemědělství (Kadlec, 1991, s. 128).

„Nejstarší kláštery benediktinského, premonstrátského a cisterciáckého řádu významně poznamenaly vnější podobu země, a to nejen svojí hospodářskou činností, proměňující dosavadní tvář krajiny. Jako významné strategické a pevnostní body hrály důležitou úlohu např. i v politických a vojenských záměrech panovníka“ (Jirásko, 1991, s. 8). Příchod dalších církevních řádů v období ranného středověku souvisel s novými idejemi římské církve, která se chtěla emancipovat a vymanit se tak z podřízeného postavení světských feudálů. Církev zamýšlela dosáhnout tzv. emancipace a stát se nejvyšší autoritou. Tyto záměry byly formulovány velkým lateránským koncilem v roce 1139 (Tamtéž, s. 8).

2.3 Církevní školství

Počátky církevního školství můžeme spojit s tzv. katechumenátem, který byl specifickou přípravou pro nové věřící. Zahrnoval poučení o křesťanské víře, povinnostech věřících a zahrnoval přípravu na křest. *„Již sv. Augustin a sv. Eusebius z Vercelli shromažďovali kolem sebe mladé žáky a připravovali je na duchovní dráhu;*

v době karolinské biskup Chrodengang doporučoval biskupům a opatům, aby při katedrálách a kláštorech zřizovali školy pro budoucí klérus“ (Kadlec, 1991, s. 108). Podmínkou diecézních a církevních sněmů pro udělení svěcení bylo, aby duchovní měl určitý stupeň vzdělání, které zahrnovalo umění číst a psát, znalost gramatiky pro porozumění Bible, umění rétoriky pro kazatelskou činnost a znalost církevního zpěvu. Všechny tyto znalosti byly před udělením kněžského svěcení podrobeny zkouškám kanovníků – cantorů, kteří budoucí kněze zkoušeli ze zpívané církevní liturgie, scholastiky a dalších vědomostí (Tamtéž, s. 108). Charakteristické pro středověk bylo chápání vědy, jako služby náboženství, jelikož pravda byla v Písmu svatém.

Katedrální školy

Lateránské koncily konané v letech 1179 a 1215 ustanovily zřízení prebend (katedrálou dotovaných postů) pro mistra svobodných umění (praefectus clericorum), při všech katedrálních školách (Kadlec, 1991, s. 109). Tento mistr zdarma vyučoval kleriky a chudé studenty, budoucí světské kněží. Při metropolitních chrámech působili podobně kanovníci (canonicus theologus či scholasticus), kteří učili kněží duchovní správu a Písmo svaté. Pro nejvyšší církevní funkce byli vybíráni kněží s kvalitní přípravou. „První pražští biskupové byli vybíráni z příslušníků benediktinského řádu, který na vzdělání kladl velký důraz“ (Kadlec, 1991, s. 109).

Obsah vzdělávacího programu se časem měnil. V Pražské katedrální škole se kolem roku 1271 na přednáškách vykládaly předměty gramatika, logika přírodovědecké spisy (De natura) od Aristotela (Kadlec, 1991, s. 168). Svatovítská škola měla vysokou úroveň a lákala ke studiu množství zahraničních studentů například „budoucí admontský opat Engelbert a pozdější bavorský kronikář a opat fürstenfeldského kláštera Volkmar“ (Kadlec, 1991, s. 168). Kapitula vyšehradská byla kapitule svatovítské podobná.

Ve 12. století byla výuka koncipována vedle výuky náboženské na další tzv. svobodná umění (septem artes liberales), dělená dle M. T Warro na skupinu myšlenek (verba) zahrnující gramatiku, dialektiku, rétoriku a dále věci(res) mezi nimiž byla aritmetika, geometrie, astronomie a musica (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 33).

Tyto v předmětech utříděné znalosti středověké vzdělávací koncepce měly utvářet ducha a sloužit náboženství. „*Alcuin z Yorku je rozdělil na svobodná umění trivium a kvadrivium*“ (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 33).

Farní školy

Církevní i světské feudálové zakládali při farách nižší školy poskytující mládeži základní vzdělání a poučení o křesťanství. Dnes zcela nepochopitelné je pro středověk obvyklá forma učení formou mechanického opakování náboženských textů v latinském jazyce, kterému ne vždy žáci rozuměli. Disciplína ve školách byla přísná a tělesné tresty byly běžnou součástí výchovných metod.

Klášterní školy

V klášterních školách středověkých bylo primárně poskytováno vzdělání řádovým mnichům. V 11. století začaly klášterní školám konkurovat městské školy. V průběhu věků se některé církevní řády otevřely veřejnosti, jak tomu například bylo u řádů sv. Voršily, sv. Benedikta, které se staly poskytovateli a zřizovateli klášterních škol.

S hospodářským rozvojem a rozkvětem středověké společnosti narůstala potřeba vzdělání nejen pro kněží, ale i pro feudály, a vzrůstající se městské obyvatelstvo. Vzdělání chlapců bylo realizováno na městských školách a na nově otevíraných evropských univerzitách. Jako první byla založena Boloňská univerzita v roce 1088 (Cipro 1984, s. 31). Rozmach střeoevropských univerzit nastal ve století dvanáctém a třináctém. „*Není pochyby, že univerzity vznikly i z potřeby nového směru myšlení, který zdůrazňoval dříve podceňovanou úlohu rozumu, a to nejen ve studiu odborném jako bylo právo a medicína, ale i v samotné teologii, jenž až dosud byla zakládána výhradně na víře v pravdy zjevené evangelii. Tímto směrem byla scholastika*“ (Cipro 1984, s. 31). Učiteli na městských školách a univerzitách byli mnozí vzdělání kněží.

O vzniku univerzit a jejich dalším vývoji je pojednáno v odborné literatuře například v kapitole "Středověké školství a knihovny" v knize: od Karla Spunara,

Kultura středověku, vydané v Praze vydavatelstvím Academia v roce 1995. Historii evropských univerzit se také velmi podrobně věnuje Hastings Rashdall v publikaci Medieval History The Universities of Europe in the Middle Ages, vydané v 2010 nakladatelstvím Cambridge University Press.

2.4 Vzestup a oslabení činnosti, vlivu církevních řádů

V období středověku patřily kláštery k největším stavitelům. Dodnes svědčí o jejich velkých ambicích a významu množství zachovalých církevních staveb. Rozvoj klášterů v období středověku těžce poznamenaly husitské války. Snahu husitů očistit církve od nešvarů a nepravosti vystřídal systematické plenění obrovského církevního majetku, boření a vypalování klášterů. Toto období bylo podle Jiráska první pohromou pro kláštery na území českých zemí. Jirásko zmiňuje 170 husity dobytých klášterů (Jirásko, 1991, s. 11). K obnovení činnosti církevních řádů a klášterů došlo po skončení husitských válek. Jirásko uvádí období oživení řeholního života za vlády Jiřího z Poděbrad (Tamtéž, s. 11). „*Obnovu řeholních institucí znovu přerušila protestantská reformace, v níž katolická strana stojící v menšině těžce zápasila o svoji existenci. Úplný obraz v tomto vývoji přinesly až výsledky třicetileté války. V jejím průběhu začaly opět vyvíjet činnost církevní řády se zvláštním úkolem upevňovat katolickou víru, ale také vladařskou moc Habsburků*“ (Jirásko, 1991, s. 11).

2.5 Období rekatolizace na území českých zemí

„*Na přelomu 16. a 17. století tvořili téměř 90 % našeho obyvatelstva nekatolíci*“ (Martínek, 2016, s. 44). Po skončení třicetileté války, vítězstvím Habsburků nad odbojnými českými stavby v bitvě na Bílé hoře 8.11. roku 1620, nastalo období intenzivní rekatolizace českého obyvatelstva (Bellum. online, cit. 2020-03-01) Jediné povolené bylo náboženství římskokatolické s výjimkou tolerované židovské víry. Pro český národ nastalo období nesvobody náboženského vyznání. Ti, co nebyli ochotni přestoupit na katolickou víru byli donuceni k odchodu do zahraničí. Počet exulantů

nelze přesně doložit. Kadlec uvádí, že české země opustilo 300 až 350 šlechtických rodin, asi 30 000 měšťanských rodin. Při tehdejšímu počtu kolem 2 000 000 obyvatel českých zemí tvořil počet exulantů podstatnou část obyvatelstva (Kadlec, 1991, s. 183). Mezi české exulanty patřila velká skupina univerzitních vzdělavců-bakalářů, mistrů a doktorů. Mezi české exulanty patřily významné osobnosti jako například:

- Václav Hollar z Práchně, rytec a kreslíř,
- Pavel Skála ze Zhoře, spisovatel a historik,
- Pavel Stránský ze Záp, spisovatel,
- Jiří Kazelius Bydžovský, spisovatel a kronikář (Kadlec, 1991, s. 183).

Velkou skupinu tvořili nekatoličtí duchovní například biskup Jednoty bratrské, významný teolog, spisovatel, filosof a pedagog Jan Amos Komenský.

Odchod inteligence nekatolického vyznání, osobnost Jana Amose Komenského

Jan Amos Komenský (1592-1670) byl významným českým pedagogem, teologem, knězem, biskupem Jednoty bratrské a velkým vlastencem pracujícím pro blaho své země. „Těžiště svého povolání spatřoval ve snahách vševědných a všenápravných, jejichž hlavním výsledkem je rozsáhlé dílo Všeobecná porada o nápravě věcí lidských. V pedagogice však dosáhl největších úspěchů“ (Cipro, 1984, s. 154).

Život Jana Amose Komenského poznamenala třicetiletá válka, která započala v jeho 25 letech a skončila za života tohoto génia. Dne 6.11. roku 1620 byla svedena Bitva na Bílé hoře, ve které byla poražena česká stavovská vojska. Porážka českých stavů znamenala konec náboženských svobod všech nekatolíků v království. Duchovní, kteří nenáleželi k římskokatolické církvi se museli skrývat a působit v ilegality. Císařský patent vypověděl z českých zemí všechny nekatolické duchovní, mezi kterými byl i Jan Amos Komenský.

Komenský byl autorem význačných nadčasových pedagogických děl, jimiž se v zahraničí proslavil. Tento učitel národů byl přijímán s úctou a respektem na královských dvorech tehdejší protestantské Evropy. Ve svých dílech se věnoval otázkám výchovy člověka od ranného dětství až po dospělost. Věřil, že vědění, poznání a učení mohou změnit člověka a přispět tak k nápravě celé společnosti.

Jan Amos Komenský:

„Pouze moudrý člověk může být zbožný a mravný, pouze takový člověk může rozlišovat dobro a zlo a správně jednat. Vzdělání je tedy ve státě prospěšné všem, čím více vzdělaných, tím větší jistota souladu, spravedlnosti a míru“ (Kohout, 2007, s. 121).

Komenský jako biskup jednoty bratrské a významný teolog své doby navázal na původní křesťanskou věrouku. Chápal výchovu lidstva, jako výchovu jednoho celku velké rodiny, v které by neměl být brán ohled na rozdíly mezi lidmi. Život člověka uvnitř společenství by měl být spjat s cílem žít moudře, cnostně a zbožně (Neusarová, 2019, s. 19).

Mezi významná a nejslavnější Komenského díla se dle Cipra řadí:

- Brána jazyků otevřená, významné dílo jazykovědné,
- Přehled fyziky, Geometrie s Geodesií, Učebnice metafyzik,
- Orbis pictus (Svět v obrazech) dílo unikátní a nadčasové. Komenského snahou bylo přiměřeným způsobem předat poznatky žákům, tak aby způsob učení hrou, pomocí obrázků odpovídal věku žáků a jejich schopnostem.
- Didaktika magna (Velká didaktika), nadčasová publikace o teorii umění vyučování, výchově obsahující soustavu pedagogických pojmů (Cipro, 1984, s. 154).

„Komenský je prvním pedagogem, který charakterizoval názornost jako metodický princip, zdůvodnil jej filozoficky a didakticky, vytvořil moderní teorii názorného vyučování a zároveň ji systematicky uplatňoval ve svých učebnicích“ (Kohout, 2007, s. 121).

Výchova měla v Komenského pojetí respektovat člověka a nenásilnou formou přispět k jeho přirozenému rozvoji. Škola měla plnit funkci ozdravnou. Měla být pro dítě pracovní, hřištěm, dílnou cnosti, odrazem občanského života a církve (Tamtéž, s. 121).

Je otázkou, jak by se české školství v století sedmnáctém vyvíjelo, a jakým přínosem pro naši zemi by Jan Amos Komenský byl, kdyby mohl svobodně působit a prožít celý svůj život ve své domovině.

Období silící rekatolizace v českých zemích

„Na silící rekatolizaci a proti reformaci, jejíž zásady vypracovala církev již na Tridentském koncilu v letech 1545 až 1553, se výrazně podílely nové řády řeholních kleriků. V českých zemích působili kajetáni a barnabité, nejvýznamněji se však zapsaly do dějin protireformace řády jezuitů a piaristů, s nimi ve stejném duchu působil u nás od roku 1600 i žebravý řád kapucínů“ (Jirásko, 1991, s. 12). V období pobělohorském až do Josefínských reforem došlo k velkému rozkvětu činnosti církevních řádů. Bylo zbudováno a obnoveno množství klášterů s rozsáhlými knihovnami. Byly stavěny nové školy, kostely, poutní místa.

2.5.1 Josefínské reformy a období do 1948

Masivní rekatolizace byla ukončena až vydáním tolerančního patentu císařem Josefem II. roku 1781. *„Z hlediska vztahu mezi státem a církvemi lze období vlády Habsburské monarchie mezi lety 1621 a 1861 považovat za konfesní stát-tedy stát, který se ztotožňuje s jedinou konfesí (vyznáním) a ostatní konfese buď neuznává a pronásleduje, nebo pouze toleruje“* (Martínek, 2016, s. 45). Stát, tedy panovník římskokatolickou církev podporoval. Postupem času se vyvinul systém, v němž měl panovník moc a právo určovat a upravovat pravidla mezi státem a církví dle svého uvážení, bez ohledu na hlas a potřebu církve. Reformní panovník Josef II. uplatňoval dozor nad náboženským životem, majetkem církve převedeným do náboženského fondu, vnějšími projevy náboženského života, a dokonce zasahoval do obsazování církevních úřadů.

Podle Jiráska znamenaly Josefínské reformy náboženského života v 80 letech 18. století významné omezení činnosti církevních řádů a kongregací. Například Jezuité zcela přerušili roku 1773 svoji činnost (Jirásko, 1991, s. 13). Některé řády byly zrušení ušetřeny. Nejvíce byly postiženy řády rozjímavé v očích císařových společensky nepřínosné. Ušetřeni zůstali například křižovníci s červenou hvězdou, milosrdní bratři, piaristé. Reformy ostatních řádů probíhaly až do roku 1849 (Tamtéž, s. 13). V průběhu 19. a 20. století byly zakládány nové řeholní ženské kongregace, jejichž činnost byla zaměřena na pastorační a charitativní práci. *„Členky kongregací pracovaly v nemocnicích,*

ozdravovných, sirotčincích, starobincích, v ústavech pro tělesně a duševně postižené a v celé řadě dalších sociálních ústavů a sehrály důležitou úlohu i při výchově a vzdělávání především ženské mládeže“ (Jirásko, 1991, s. 13). Po založení Československého státu v roce 1918 byl vydán zákon č. 96/125 Sb. o vzájemných poměrech náboženských vyznání (Tamtéž, s. 13). Byly respektovány principy plné svobody, nezasahování politické moci do církevních záležitostí.

Činnost nezrušených a nově příchozích církevních řádů přetrvávala v českých zemích až do násilného pozastavení činnosti po roce 1948.

2.6 Řeholnictví, obecné členění řeholních institucí

Jednou z cest věřícího člověka, jak následovat Ježíše Krista a naleznout štěstí a naplněný život může být život uvnitř řádu, který se řídí určitými pravidly (řeholí). Mniši a řádové sestry následují povolání k životu v komunitě, nikoliv životu rodinnému. Čas, který by v jejich klasickém životě byl naplněn prací a péčí o rodinu zasvětil duchovnímu životu a práci pro řád a společnost. Někdy nabízel život v řeholním řádu možnosti, které by se jinak v klasickém světském životě člověku neotevřely. V minulosti poskytovaly kláštery cestu ke vzdělání a možnost intelektuální práce a tvorby.

Vstup a volba života uvnitř mnišského společenství má být vždy dobrovolné. Zpravidla následuje při vstupu do řeholní komunity tzv. noviciát. Období zkušební, po jehož absolvování lze odejít, či složit věčné sliby a stát se pevnou součástí řádu. Existují různé řehole a mezi řeholními řády existují rozdíly. V této kapitole bude způsob řeholního života a rozdíly mezi řeholními řády uveden.

Řeholnictví

„Řeholní život je specifické povolání, které dává Kristus“ (Hrudníková, 1997, s. 11). Věřící člověk volí způsob života, v němž chce být Bohu blíže, dát mu vše. Ti, co zvolili a volí život zasvěcený milovanému Kristu, usilují o dokonalost lásky ve službě Bohu. Zasvěcují svůj život ideálu a stávají se posly slávy budoucího světa.

Tři řeholní sliby chudoby, čistoty a poslušnosti vycházejí z tzv. evangelních rad, jež dal sám Ježíš svým následovníkům. Slib chudoby vychází z Ježíšovy výzvy učedníkům, aby se zřekli svého majetku ve prospěch skutečně chudých. Slib čistoty vychází z příkladu Ježíšova života, který nikdy nevstoupil v manželství a slib poslušnosti následuje opět Ježíše, jeho poslušnosti ke svému Otci Bohu, jehož následoval až do své mučednické smrti.

Členění řeholních institucí

„Veškeré řeholní instituce se dělí na dvě základní skupiny – na řeholní instituce mužské a řeholní instituce ženské. První skupinu tvoří řády, kongregace a společnosti; druhá skupina obsahuje řády, kongregace apoštolské (tzv. papežského práva) a kongregace diecézní (diecézního práva), podle druhu schválení vyšším církevním úřadem, a ústavy“ (Jirásko, 1991, s. 16).

Kongregace

V 16. století začaly podle předpisů Tridentského koncilu vznikat kongregace, neboli shromáždění, které se od klasických církevních řádů odlišují tím, že místo slavných slibů měly, mají tzv. sliby věčné, sliby s menší závazností. Členi a členky kongregací netrvají na uzavřeném klášterním životě, věnují se a zapojují do působení ve společnosti.

Život v řeholním společenství

Každý řeholní řád má určité zaměření tzv. schizma. Toto zaměření vychází z principů života jeho zakladatele. Rozšířený je způsob života řeholníků, kteří sdílí společný život v klášteře neboli konventu, který má svého voleného představeného (opata, abatyši). V čele řádů pak stojí generální představený.

Klášterní život dále provází společné činnosti, modlitby, společné slavení mší, společná práce, stolování, odpočinek a též vnější znak příslušnosti k společenství roucho pro řád specifické.

Řeholní řády se člení na „*řády mnišské, řeholní kanovníky, řády žebravé, řeholní kleriky a rytířské řády*“ (Církev, online, cit. 2020-02-01). Podle druhu zaměření se rozdělují na kontemplativní, činné a kontemplativně činné.

Kontemplativní řády

Kontemplativní řády se věnují primárně rozjímání a modlitbě. Odlišují se tím od řádů činných, které se věnují apoštolátu ve světě. Způsob obživy si řády zajišťují vlastním hospodařením a produkcí. Jedná se o řády uzavřené v klášterní přísné klausuře. Mezi tyto řády patří benediktini, cisterciáci, trapisté, augustiniáni, premonstráti, karmelitáni.

Školské řády a kongregace

Jejich hlavním posláním je zakládání škol a školek, péče o vzdělávání zaměřená primárně na mládež. Mezi tyto řády patří piaristé, jezuité, salesiáni, voršilky, petrini, petrinky, školské sestry de Notre Dame, cyrilky a další.

Ošetřovatelské řády a kongregace

Ošetřovatelské řády a kongregace zaměřují svoji činnost na pomoc potřebným, péči o chudé, nemocné, trpící a nemohoucí. Jsou zřizovateli nemocnic, domovů pro seniory, pečovatelských domů, hospiců. Mezi tyto řády patří boromejky, vincentky, alžbětky, milosrdní bratři, šedé sestry, sestry matky Terezy a další.

Žebravé řády a kongregace

Žebravé řády a kongregace, známé též pod názvem mendikanti se zřekly majetku na úrovni jednotlivců ale i celého řádu. Nevlastní pozemky, ani jiný výtěžný majetek. K zabezpečení chodu klášterů slouží jejich vlastní práce a dary dobrodinců. Tyto řády vznikaly od počátku 13. století a patří mezi ně františkáni, kapucíni, klarisky, minorité, dominikáni, pauláni a další.

Rytířské řády

Rytířské řády byly tvořeny rytíři – mnichy, mající za úkol chránit Svatou zem před nevěřícími, poutníky na cestě do Svaté země, ošetřování nemocných poutníků. V minulosti se též zapojili do bojů bránících křesťanství před islámem, kacířstvím, a pohanstvím. Dnešní rytířské řády se věnují dobročinné činnosti, zřizování nemocnic, vzdělávání, charitě. Mezi tyto řády patří maltézští rytíři, němečtí rytíři, křižovníci s červenou hvězdou, lazarié, johanité a další.

Třetí řády – terciáři

Třetí řády jsou společenstvím laiků, kteří žijí v civilním životě. Jsou manželé, ovdovělí, svobodní. V podmínkách svého života se snaží žít ve smyslu ideálů řeholního společenství, ke kterému jsou připojeni. Patří mezi ně Premonstrátský třetí řád, Třetí řád sv. Dominika, Třetí řád sv. Františka z Assisi a další.

Řeholní řády byly velmi významnými příslušníky naší evropské civilizace. Vedle jejich záslužné činnosti v oblasti pomoci potřebným, přispěly církevní řády k tvorbě kulturních hodnot (Martínek, 2016, s. 83). Mezi tyto hodnoty řadíme významná architektonická, hudební, sochařská, malířská a vědecká díla. Nelze nezmínit i negativní aspekty působení církevních řádů, a to v případech tendencí k elitářství, hromadění majetku, potlačování názorů jiných, činnosti v inkvizici, perzekuci protestantů a podobně.

3 CÍRKEVNÍ ŘÁDY ČINNÉ VE VZDĚLÁVÁNÍ A OSVĚTĚ

V kapitole věnované církevním řádům bude nastíněn vývoj vybraných řádů v českých zemích od začátku jejich působení až do současnosti. Budou představeny osobnosti zakladatelů, poslání řádů, jejich činnost, základní principy výchovy a vzdělávání. Dále budou představeny vybrané osobnosti z jednotlivých řádů.

3.1 Tovaryšstvo Ježíšovo, struktura, spiritualita, osobnosti, jezuitské školství

Jezuitský řád vznikl v období vnitřní krize římskokatolické církve. Jeho posláním bylo přispět k nápravě, obnově křesťanského života a společnosti. Sám zakladatel symbolizuje tuto proměnu. Sám byl kdysi šlechtic, rytíř, voják. Ignác z Loyoly prošel proměnou v poustevníka, učence, kněze, obětavého a zapáleného následovníka Krista, budovatele slavného církevního řádu.

Heslem řádu je: „*Omnia ad maiorem Dei gloriam – Vše pro větší slávu Boží*“ (Buben, 2012, s. 11).

Znakem řádu jsou zlatá písmena IHS v modrém (červeném) poli v kulaté plamenné aureole a pod písmeny symbol tří hřebů symbolizující utrpení Krista na kříži.

3.1.1 Zakladatel řádu, Ignác z Loyoly

Zakladatelem řádu Tovaryšstva Ježíšova byl Ignác z Loyoly. Čornejová uvádí, že se roku 1491 se v baskické Azpetii narodil, jako poslední ze třinácti dětí ve šlechtické rodině Loyolů chlapec, který dostal jméno Iñigo López de Loyola. Později přejal jméno Ignác. Jako chlapec z urozených kruhů vyrůstal na královském dvoře, kde získal vzdělání, naučil se dvorským způsobům a poznal svět u dvora (Čornejová, 1995, s. 9). Vyrostl v rytíře. Ochutnal všechny slasti svorského rytířského života. V boji s francouzskou armádou byl vážně zraněn a zmrzačen. Ocitl se na pokraji smrti. Uzdravil se však z vážného zranění a během dlouhé doby rekonvalescence četl se stejným elánem, jako kdysi romány o rytířích, „*dílo Jakuba de Voragine Legenda*

Aurea, zachycující skutky význačných světců, a Život Kristův od kurtizána Ludolfa Saského“ (Čornejová, 1995, s. 10). Tato díla ho fascinovala. On, který se ve svém životě ničeho nezříkal, se rozhodl zasvětit svůj život Bohu. Čornejová uvádí, že svůj meč a dýku symbolicky odevzdal. Věnoval se rozjímání, pústům, poutím po evropských význačných místech. Dokonce se vydal se Svaté země do Jeruzaléma, kde si přál zůstat v klášteře. Byl však místním provinciálem z řádu františkánů jako jeden z mnoha poutníků odmítnut. Rozhodl se pro návrat zpět do vlasti, kde započal jako laik kázat. Tato činnost ho přivedla do sporu s inkvizicí a pobyl dokonce na nějaký čas v inkvizičním vězení (Čornejová, 1995, s. 10).

Obrázek č. 1 Ignác z Loyoly

Zdroj: Catolica, online, cit. 2020-01-05

*„Loyola byl zjevně muž pevné vůle a silné vnitřní tíživosti. Jejich výrazem bylo ostatně krédo *Omnia ad maiorem Dei gloriam* (Vše pro větší slávu Boží), Ignácovo heslo, které se později stalo i jezuitskou řádovou devízou“ (Čornejová, 1995, s. 22).*

Loyola pochopil, že svého poslání nemůže dosáhnout bez teologického vzdělání. Studoval teologii v Barceloně, později filozofii v Paříži. Léta na studiích v Paříži byla stěžejní, Jelikož právě tam potkal své budoucí spolupracovníky, spřízněné duše, kteří jej následovali. Byli mezi Petr Faber, (ze Savojska), Šimon Rodríguez (z Portugalska) a František Javier (Xaver) (z Navarry). K této skupince se následně připojili další

Španělé Diego Laínez a Afons Salmerón, Nicolás Alfonso řečený Bobadilla (Čornejová, 1995, s. 18). Ignác se se svými přáteli zavázali žít v chudobě a čistotě. Společně se věnovali duchovním cvičením (exerciciím). Jak dále uvádí Čornejová, směřovaly poutnické touhy a přání prvních bratří k Jeruzalému. Avšak bez zázemí a podpory nebyla jejich vize možná. Rozhodli se tedy nabídnout své služby papeži. Kněžského svěcení dosáhli druhové Ignáce z Loyoly v Itálii (Čornejová, 1995, s. 18). Právě tam se rozhodli založit více než jen společenství přátel v Pánu, ale vytvořili organizaci, přímo spjatou s Pánem, Tovaryšstvo Ježíšovo.

3.1.2 Počátky působení

Jméno Tovaryšstvo Ježíšovo nebylo zvoleno z pýchy, ale jako výraz touhy, oddanosti svému představenému Ježíši Kristu. Náměstka jeho na zemi papeže poslouchali a zaslíbili mu svou poslušnost. „*Cítili se jako poutníci, kteří jsou stále na cestě (Ego sum via. - Já jsem cesta. Jan 14,6)*“ (Buben, 2012, s. 41). Papež Pavel III. schválil vznik Tovaryšstva Ježíšova v roce 1539 a následně své rozhodnutí stvrdil 27. září 1540 vydáním buly *Regimini militantis Ecclesiae*, tj. Řízení bojující církve (Tamtéž, s. 41). Ignác navrhl pro své společenství „*tzv. formule, kde v pěti kapitolách stanovil hlavní cíle a povinnosti řádu (mj. sliby chudoby a poslušnosti, misijní poslání, zvláštní poslušnost vůči papeži, pravomoci generála a dalších vyšších hodnostářů*“ (Čornejová, 1995, s. 23).

V důsledku válečného konfliktu mezi Turky a Benátčany nebylo možné uskutečnit plánovanou misi Jezuitů do Svaté země. Papež je vyzval, aby zůstali a sloužili v Itálii, kterou nazval krásným a pravým Jeruzalémem. Na přání papeže se tedy jezuité začali věnovat péči o mládež, výuce dětí v Římu, především katechismu. Na přelomu roku 1538/39 zavládl v Římě hlad a nouze (Čornejová, 1995, s. 23-26). Ignác se se svými následovníky angažovali ve prospěch potřebných. Vyžebravali pro ně peníze, jídlo, ošacení oděvy, otop. Neúnavně a obětavě se starali o umírající a vězněné a svým konáním si vysloužili všeobecné uznání a respekt. Společnost byla zasažena nejen materiálním, ale i duchovním nedostatkem. Na ulicích Říma bylo mnoho opuštěných dětí, kvetla kriminalita, prostituce, nezaměstnanost. Mnozí z tehdejších kněží nebyli dostatečně kompetentní neznaje ani základy věrouky. Na venkově byla

situace nedostatku v duchovní oblasti obdobná. Papež Pavel III. proto pověřil Tovaryšstvo Ježíšovo výukou katechismu na římských školách a činností kazatelskou.

Tovaryšstvo Ježíšovo se ukázalo jako neobyčejně schopný řád. S šířící lavinou reformace, myšlenkami Luterovými, Zwingliho a Kalvína došlo k masivnímu oslovení a přijetí reformačních myšlenek obyvateli Evropy. Římskokatolická církev potřebovala účinný nástroj na svoji obrodu a též na svou obranu. Tím nástrojem a prostředkem se jezuité stali.

„Loyola koncipoval své Tovaryšstvo pozitivně, ne negativně. Nechtěl být žádným Anti-Lutherem. Jak dokládají spolehliví znalci Ignácova díla, o Martinu Lutherovi se výslovně zmínil pouze jednou. Více brojil proti erasmíánskému proudu uvnitř katolické církve. Vycházel v podstatě ze stejných myšlenek, jimiž bylo prodchnuto jednání tridentského koncil, který s přestávkami zasedal v letech 1545-1548, 1551-1552 a konečně 1562-1563“ (Čornejová, 1995, s. 26).

V plánu obnovy římskokatolické církve měla být její vlastní obroda. Proto se katoličtí historikové vyjadřují o tomto procesu obnovy, nikoliv jako o „protireformaci“, nýbrž ji nazývají „katolickou reformou“, či „reformací“.

Konstituce

Podle Čornejové byl Constitutiones Societatis Iesu, souhrn pravidel řádu, které vypracoval Loyola (Čornejová, 1995, s. 23) Těchto deset pravidel Konstitucí bylo tím nejpodstatnějším, čím se měli jezuité při své činnosti řídit a zahrnovaly vše podstatné v kněžském poslání, výchově a vzdělávání mládeže i v prvotním projektu řádových škol. Opět byl dáván důraz na poslušnost a chudobu. Jak dále Čornejová uvádí, usiloval Ignác z Loyoly o „střední cestu“ (Čornejová, 1995, s. 24). Tím je myšleno zamezení přílišné povolnosti a nadměrné tvrdosti. Bylo zakázáno usilovat o významné církevní posty a hodnosti. Na prvním místě v srdci jezuity měla být mise, poslání. Měl být ochoten jít kamkoliv na světě, kde je ho třeba když mu to přikáže papež, či jeho představený. Jak uvádí Buben (2012, s. 48) Constitutiones Societatis Iesu zahrnují:

- poslušnost vůči papeži a generálnímu představenému,
- apoštolské poslání,

- čistota, závazek k celibátu,
- vyučování křesťanské nauce,
- přijímání dorostu,
- volba generála na doživotí,
- chudoba,
- majetek mohou vlastnit jen koleje, nikoliv řádové domy,
- oblečení,
- hlasovací práva (Buben, 2012, s. 48).

„Konstituce vyšly v Římě roku 1558. Platily až do zrušení řádu roku 1773 a pak i po roce 1814 až do současnosti jen s minimálními změnami, zejména v souvislosti se změnami církevního práva (nový Kodex z roku 1983)“ (Buben, 2012, s. 49).

Plody práce Tovaryšstva Ježíšova nezůstaly bez povšimnutí, a tak byli členi řádu vysíláni Ignácem z Loyoly a papežem Pavlem III. k misiím v rámci Itálie, ale i do zahraničí. Jako příklad může být zmíněn František Xaverský. Podle Čornajové (1995, s. 26) byl tento, později za svatého prohlášený jezuita vyslán na dalekou pouť s posláním šířit křesťanství na dalekém východě. Jak uvádí Buben (2012, s. 45-46) naučil se tento výjimečný a odvážný misionář s cílem působit v Japonsku, japonský jazyk. Působil též v Indii. Jeho další misií měla být Čína. Nakažen zimnicí našel na jednom z čínských ostrovů smrt. František Xaverský se stal vzorem pro všechny další misionáře (Tamtéž, s.46).

3.1.3 Struktura, spiritualita

Již samo heslo „Vše pro větší slávu Boží“ vystihuje spiritualitu Tovaryšstva Ježíšova. Jezuité se snaží následovat apoštolský život Krista a jeho apoštolů. Jejich úsilí má dvě roviny. V první se snaží zdokonalovat sama sebe, modlitbami, přijímáním svátostí, duchovním cvičením a pokáním a v druhé rovině jde o spásu bližních prostřednictvím misií, kázání, vyučováním (Buben, 2012, s. 11). Východiskem pro dosažení cílů mají být Duchovní cvičení (Exercitia spiritualita) sepsaná zakladatelem řádu sv. Ignáce z Loyoly. Podstata těchto cvičení (meditování, zpytování svého svědomí a meditace) je *„ve zjištění, že dokonalosti lze dosáhnout nejen v důsledku nadpřirozeného vytržení, ale že se k ní lze přiblížit i přirozenými lidskými*

vlastnostmi. Cvičením ducha lze nalézt Boží vůli, zejména pak tím, dokáže-li člověk svou vůli uvést v soulad s vůlí Boží“ (Buben, 2012, s. 11). Každý člověk má-li své pevné rozhodnutí a touhu, může nalézt svým úsilím Boha a spasit svoji duši.

Krise římskokatolické církve, jezuitské léčení nemocné společnosti

V kontrastu s asketickými jezuity bylo mnoho církevních hodnostářů, biskupů, kteří v 16. století *„žili daleko od svých diecézí a nechali se zastupovat najatými knězi, faráři pohlíželi na svůj úřad jen jako na pohodlné zaměstnání, jejich veškerá práce spočívala v tom, že za úplatu křtili děti, oddávali snoubenecké páry a žehnali zemřelým, jinak spokojeně žili se svými konkubínami, aniž se v nejmenším starali o náboženské poměry na svých farnostech“* (Fülöp-Miller, 2006, s. 98). Též zesvětštěné kněžstvo mělo a potřebovalo být napraveno. Kostely se staly místem pro setkávání lidí, dojednávání obchodů, jednání soudů. Lid ztrácel náboženské povědomí a respekt vůči kněžím a římskokatolické církvi. Protestantská víra získávala více příznivců z řad skutečně zbožných lidí.

Zakladatel řádu Ignác z Loyoly při své obětavé charitativní činnosti poznal, že *„každý, byť sebeoddanější a sebeobětavější akt individuální pomoci je odsouzen nutně k bezmoci v porovnání se sociálními potřebami a nouzí, jejichž projevy existovaly, zakořeněny hluboko ve struktuře celé společnosti, již od pradávna“* (Fülöp-Miller, 2006, s. 94). Jezuité pomáhali na mnoha místech, ale bylo třeba bojovat proti zlu jako celku. Zaměření působení jezuitského řádu tedy nemělo být do budoucna na jedince, ale na celou společnost (Tamtéž, s. 94). Toto je příklad sociálního myšlení. Jezuité si vytkli nelehký úkol, bojovat proti nemocem společnosti (prostituce, žebrota, zanedbaná výchova dětí, nezaměstnanost). Některé jsou palčivým problémem i současné doby. Kontakt s lidem udržovaly řády, působící na lid vně klášterů svou kazatelskou činností, jako byli například dominikáni, barnabiti, somaskové, františkáni, augustiniáni.

Horlivými kazateli byli i jezuité. Působili svými plamennými projevy na posluchače v duchu Ignácovy rady, *„že u lidu pořídíme více zápallem ducha a očí, než vybranými slovy“* (Fülöp-Miller, 2006, s. 99). Kázání jezuitů byla burcující a naléhavá, agitující pro zpověď, varující před pekelnými tresty za spáchané hříchy,

slibující odpuštění a odměnu pro napravené hříšníky. Strach lidí ze zatracení, zpověď hříšníka, udělování trestů, rad a odpuštění dalo nad dušemi hříšníků jezuitům obrovskou moc.

Jezuité byli úspěšní ve svém působení, ale pro změnu společnosti bylo třeba ovlivnit mocné. *„Tyto vyšší cíle však většinou spočívaly v získání a trvalém vedení světských a duchovních držitelů moci, na nichž tehdy, v době narůstajícího absolutismu, záviselo v konečné instanci každé důležité rozhodnutí, a to i ve věcech víry“* (Fülöp-Miller, 2006, s. 102). Výsledky práce jezuitů vzbudily pozornost vlivných, a tak byli žádáni o vysílání bratrů do nových působišť k misijní činnosti, napravování klášterů nejprve na území dnešní Itálie a postupem času do zahraničních regionů. Jezuité se postupem času stali zpovědníky králů, císařů, knížat například Krále Francie Ludvíka XIV. i Ludvíka XV., císařovny Habsburské monarchie Marie Terezie a dalších.

Struktura

Základní dělení řádu jezuitů uvádí Buben takto:

- první skupinu tvoří profesové slavných slibů,
- v druhé skupině jsou duchovní koadjutoři a formovaní bratři,
- v třetí skupině jsou bratři scholastici a bratři, kteří složili jednoduché sliby po absolvování noviciátu,
- poslední a čtvrtou skupinu tvoří novicové, kteří se připravují na dráhu kněží (Buben, 2012, s. 23).

Novicové stáli nejnižší v struktuře řádu. Bobková-Valentová uvádí, že v době rozvinuté činnosti řádu stávali se novici nejčastěji studenti gymnázií ve věku 15-17 let. Pro vstup do řádu byla stanovena věková hranice 14 let. Méně zájemců o vstup do řádu bylo z řad studentů teologické fakulty. Výjimku pak bylo přijímání již vysvěcených kněží. Příprava noviců probíhala po dva roky v tzv. noviciátu pod vedením novicmistra a zahrnovala přípravu (asketický způsob života, modlitby, zpytování svědomí) a složení sady duchovních zkoušek (Bobková-Valentová, 2006, s. 9). Zkoušky zahrnovaly vždy po měsíci službu potřebným v chudobincích, špitálech, živobyty ze získaných almužen, putování bez prostředků, pomoc při kázání, výuku katechismu (Tamtéž, s. 9). Noviciát

byl zakončen sérií duchovních cvičení, zkoušek, generální zpovědi a složením jednoduchého slibu. Z mladých mužů se stali tzv. scholastici, kteří pokračovali ve studiích na filosofické fakultě (studium logiky, metafyziky, fyziky a dalších předmětů). Po absolvování studia se novici věnovali na jeden až čtyři roky vyučování. Pro ty nejnadanější následovala studia na teologické fakultě.

Po absolvování teologických studií následovalo kněžské svěcení, sada duchovních cvičení, složení slibů (poslušnosti, čistoty, chudoby, poslušnosti papeži). Noví bratři jezuité byli připraveni ke službě (kazatelské činnosti, zpovídání misiím). Nejvýše stáli profesové, elita Tovaryšstva Ježíšova, zastávající nejvyšší úřady jezuitské hierarchie (Bobková-Valentová, 2006, s. 9). Nejvyšším představeným řádu je generální představený řádu jezuitů. Tato funkce je volena v anonymní volbě. Vůbec prvním generálním představeným byl Ignác z Loyoly. Buben (2012, s. 41) uvádí, že generální představený je ve své funkci po zvolení doživotně. Generální představený byl podřízen přímo papeži.

Zástupci jednotlivých provincií, v kterých jezuité působili, spolurozhodovali o volbě generálního představeného a dále o změnách, opravách řádových předpisů, podobě usnesení závazných pro celý řád. Jednotlivé provincie si své zástupce provinciály rovněž volily. Tovaryšstvo Ježíšovo mělo propracovanou strukturu. V hierarchii Tovaryšstva existovala řada funkcí, které měly povahu kontrolní poradní. *„Práci hodnostářů ulehčovalo a svým způsobem i kontrolovalo hned několik lidí. Jakýmsi osobním pomocníkem vybraných představených byl admonitor, který je měl napomínat k rozváznému a mírnému jednání a případně jim vytýkat osobní chyby“* (Bobková-Valentová, 2006, s. 14). Také další jezuité, kteří zastávali v řádu nějaký úřad měli svého poradce a pomocníka (socia).

Kontrolou dodržování řádových regulí byli pověřeni vizitátoři, podléhající přímo generálnímu představenému. Při panovnických dvorech a papežské kurii působili velvyslanci jezuitského řádu a důležitými byli i zpovědníci u panovnických dvorů. O řádové věci hospodářské se starali prokurátoři (Tamtéž, s.14).

Poslání Tovaryšstva Ježíšova

Posláním (missio) řádu jezuitů bylo být všude tam, kde je ho nejvíce třeba. Lze uvést tři oblasti kde jezuité působili, bránili a šířili katolickou víru:

„- *pastorační činnost, katechetická a liturgická práce (kněžské poslání),*

- *misijní činnost*

- *činnost vědecká a pedagogická“* (Buben, 2012, s. 13).

3.1.4 Působení Tovaryšstva Ježíšova v českých zemích

Před příchodem jezuitů do Českého království nepanovaly pro římskokatolickou církev příznivé poměry. Katolíků bylo velmi málo, kněží rovněž. Kališnická církev a Jednota bratrská měly mnohem více následovníků a část obyvatelstva byla k náboženství zcela lhostejná. Podle Bubna přednesli roku 1552 zástupci svatovítské kapituly žádost císaři Ferdinandu II., aby pomohl obnovit arcibiskupství, a aby byly vytvořeny podmínky pro činnost Tovaryšstva Ježíšova. Zástupci římskokatolického kléru a 14 vlivných českých šlechticů žádost podpořilo. Kapitula zamýšlela věnovat jezuitům zrušený klášter sv. Máří Magdaleny v Praze a 4 domy v sousedství (Buben, 2012, s 173).

Buben zmiňuje, že skupinka 12 vybraných nadaných mladých mužů byla téhož roku vyslána do Říma. Budoucí jezuité měli být vzděláni a připraveni pod vedením Ignáce z Loyoly pro své budoucí působení v Čechách. O tři roky později přibyla skupinka 10 dalších mladých mužů, kteří pocházeli z Moravy (Buben, 2012, s. 173). Roku 1554 požádal samotný císař papeže Julia III. a Ignáce z Loyoly o vyslání jezuitských bratří do Českého království. Jejich příchodu, byla věnována pečlivá příprava za panovníkovy podpory a dohledu (Buben, 2012, s 174). Dne 12.12. 1556 se vydala skupina 12 jezuitů (4 Belgičané, 2 Nizozemci, 2 Němci, 2 Švýcaři, 1 Ital, 1 Slovinec) na cestu do Čech. Před jejich misí je vybavil Ignác z Loyoly radami a papež Pavel IV. požehnáním (Tamtéž, s.174)). Papežovo požehnání ilustruje tehdejší situaci v českém království, neboť jim před cestou měl říci: „*Jděte! Hle posílám vás*

*jako beránky mezi vlky, abyste šli a přinesli ovoce, a ovoce vaše, aby zůstalo*³“ (Buben, 2012, s. 173).

Instrukce Ignáce z Loyoly, pro kterého byla misie do Čech poslední zakladatelskou, byly praktického rázu, byl si totiž dobře vědom situace v Českém království a lze je uvést v několika bodech:

- *„nezabývat se vyvracením bludných názorů, ale zaměřit se na vzdělávání ve víře, vyhybat se prázdným disputacím, které by vedly ke sporům;*
- *do škol brát všechny bez rozdílu (vyznání);*
- *nehledat věci své, ale věci Ježíše Krista;*

naučit se česky a dle možností se věnovat skutkům lásky k bližnímu mimo dům“ (Buben, 2012, s. 173).

Dne 21.4 1556 přišli vyslaní jezuité do Prahy, a i když nebyli pražskými občany vítáni (naopak je provázely nadávky, ostouzení a házení kamenů), započali své působení s velkým odhodláním (Tamtéž, s.173). Další významné datum podle Bubna bylo 8.7. 1556, kdy jezuité zahájili výuku otevřením školy a zahájením výuky v nižších třídách. V prvním měsíci přilákala nová škola 100 studentů a zanedlouho otevřeli též šlechtický konvikt u sv. Bartoloměje. V 1559 se vrátilo z Říma několik jezuitů českého původu (Buben, 2012, s 176). Čeští bratři byli pro nově působící řád v zemi velkým přínosem. Školy brzy prosluly vysokou kvalitou a o studium byl ze strany veřejnosti velký zájem. Studenti z protestantských rodin měli na jezuitských školách též otevřené dveře.

Jezuité získali uznání a respekt veřejnosti svým chováním. Byli pokorní, poslušní, pracovití, výborně organizovaní, obětaví a pro svoji činnost zapálení. Dvakrát týdně chodili do špitálů za nemocnými, do věznic na odsouzenými, na popraviště doprovázeli odsouzené. Uměli zaujmout nově organizovanými akcemi (jesličkami, divadlem, organizováním procesí, Božích hrobů) (Buben, 2012, s 176). Král, dvůr, katolická šlechta dali jezuitům velkou podporu v naplnění jejich cíle povznést duchovní

---

³ Papež citoval z Bible, konkrétně z Evangelia podle Lukáše 10,3 a podle Jana 15,16.(Buben, 2012, s. 176)

i mravní úroveň obyvatelstva, kléru a přispět k výchově obyvatelstva v pravé víře (Tamtéž, s. 176). Katolická šlechta měla zájem podporovat upevnění a šíření katolické víry na svých panstvích. Zvala do svých panství tento nesmírně pracovitý, nově působící řád a podporovala jeho působení materiálně. Po Praze se vydali další jezuité do Olomouce, kde byla založena akademie, českého Krumlova, Chomutova, Jindřichova Hradce a dalších měst. (Buben, 2012, s 177). Usilovná práce jezuitů nesla své ovoce. Organizované poutě získávaly velkou oblibu u venkovského obyvatelstva a řady věřících církve římskokatolické se postupně rozšiřovaly.

Pro působení jezuitů v českých zemích byly zásadní události politické. Po defenestraci pánů Viléma Slavaty, Jaroslava Bořity z Martinic, písaře Fabricia z oken Pražského hradu 23.5. 1618 bylo Tovaryšstvo Ježíšovo téměř okamžitě 1.6. 1618 vypovězeno ze země (Buben, 2012, s 177). Po bitvě na Bílé Hoře 8.11. 1620 byly české nekatolické stavy poraženy a jezuitům se otevřely dveře k návratu a velké práci, která je za velké podpory panovníka a katolické šlechty v následujících letech čekala. „*Postavení Tovaryšstva v zemi se zcela změnilo. Řád se stal jedním z nejvýznamnějších nástrojů rekatolizace, jím prezentovaný školský systém se prosadil jako dominantní model školství*“ (Bobková-Valentová, 2006, s. 58-59). Nad jezuitskými školami držel vrchní dozor provinciál řádu, koleje řídil příslušný rektor a gymnázia příslušný prefekt. Na jezuitských školách české provincie studovalo v průběhu první poloviny 18. století v průměru deset a půl tisíce mladých mužů (Tamtéž, s. 59). V rámci své kariéry museli jezuité stát povinně za katedrou a věnovat se na určenou dobu činnosti učitele. Ve své moci však měli volbu, zda po splnění všech zkoušek, slibů a svěcení chtějí své úsilí zaměřit na kazatelskou, misijní činnost, nebo se chtějí věnovat dráze pedagogické.

V roce 1623 žilo v české jezuitské provincii 246 členů řádu (Buben, 2012, s 177-180). V roce 1625 narostl počet na 288 a v roce 1633 na 547 (Tamtéž, s. 177). V roce 1653 narostl počet jezuitů v české řádové provincii⁴ na 628 členů (Tamtéž, s. 179). Působení jezuitů se rozšířilo do všech koutů českých zemí a též do zámoří, kam se čeští jezuité také zapojili misijní činnosti (Buben, 2012, s. 180).

---

⁴ Do roku 1623 náleželi jezuité v Českých zemích do jezuitské provincie hornoněmecké. V roce 1623 byla založena samostatná česká řádová provincie zvaná Provincia Bohemiae Societatis Iesu (Buben, 2012, s 179).

Jezuité byli ve své pedagogické činnosti na území českých zemí dominantní a svoji pozici si v konkurenci s jinými řády (např. piaristy) udrželi až do zrušení řádu roku 1773, kdy papež Kliment XIV. vydal breve, kterým byl jezuitský řád zrušen (Čornejová, 1995, s. 210). Zrušení řádu předcházely stížnosti evropských panovníků. Jezuité byli obviněni z bažení po světské moci, politických intrik, benevolentnímu přístupu k mimoevropským národům v dalekých koloniích, odporu ke změnám zaváděným panovníky. V roce zrušení řádu bylo v české provincii Tovaryšstva Ježíšova 636 kněží, 417 laických bratří (Čornejová, 1995, s. 209). Majetky řádu byly vyvlastněny do státního fondu, z kterého plynula všem pracovně aktivním exjezuitům slušná renta. Jezuité se směli včlenit do jiných řádů, nebo se stát řadovými knězi. Zastali pozice pedagogů na státních školách, kaplanů úředníků, úředních písařů, domácích učitelů. V roce 1814 byla činnost řádu obnovena (Tamtéž, s. 215) Nové Tovaryšstvo Ježíšovo zaměřilo své úsilí a pozornost, na činnost misijní, výuku náboženství a duchovní cvičení pro veřejnost. Svého bývalého vlivu řád již nikdy nedosáhl (Tamtéž, s. 215). V českém prostředí dnes působí jezuité v duchovní správě, organizují exercicie, vyučují na středních a vysokých školách, účastní se misíí.

Jezuitské školství – nižší školy

Jezuité působili ve vzdělávání na nižších školách-gymnáziích. V 18. století měla česká provincie 29 kolejí s gymnáziem (Bobková-Valentová, 2006, s. 70). Studentem se mohl stát každý chlapec bez zřetele na původ a zámožnost rodiny, který již absolvoval triviální⁵ školu a po splnění přijímací zkoušky. Věk chlapců byl mezi šesti a osmi lety. Na základě přijímací zkoušky byl nový žák zapsán do třídy školy, která odpovídala jeho znalostem. Nejvíce žáků pochopitelně nastupovalo do prvního ročníku. Třídy byly početné. Podle Bobkové-Valentové přesahoval někdy počet žáků 100 žáků na třídu. Ne každý však zvládl postup do vyšších ročníků, buď z důvodu potřeby v daném sociálním postavení, volby povolání, potřebě vzdělání, či z důvodu nedostatku nadání a píce. Někdy musel žák daný ročník opakovat, což u jezuitů nebylo nic potupného a neobvyklého (Bobková-Valentová, 2006, s. 70).

---

⁵ Trivium zahrnovalo výuku čtení psaní a počítání

Výuka na gymnáziu byla rozdělena do několika stupňů nejčastěji do systému pětitřídního, či šestitřídního vzdělávání. V jednotlivých stupních byla vyučována latinská gramatika, řečtina, rétorika, básnické umění, studium historie. První a druhý stupeň-infima classis grammatica zahrnoval osvojení latinské slovní zásoby, latinské morfologie, přípravu na studium řečtiny. Dalším ročníkem byla tzv. media classis grammatica. Ve vyšších ročnících (humanitas poetica a retorica) studovali chlapci vedle latiny též řečtinu. Vyučování bylo zaměřeno na rozvíjení vyjadřovacích schopností v jazyce latinském, překlady a řečnické dovednosti. (Bobková-Valentová, 2006, s. 53-57). Žáci jezuitských gymnázií studovali díla slavných antických osobností Cicera, Aristotela a dalších. „*Cílem studijního úsilí rétorů bylo dovést své řečnické schopnosti k opravdové ciceronské dokonalosti*“ (Bobková-Valentová, 2006, s. 54).

Jezuitské školy kladly důraz na funkčnost školních prostor. Třídy neměly být přepychové, ale skromné a funkční. Pozornost žáka při vyučování neměla být ničím rozptylována. Součástí nižších škol bylo i tzv. auditorium, kde se provozovalo školní divadlo a disputace.

Metody výuky na jezuitských školách

„*Učitel měl v podstatě tři základní úkoly: vést žáky ke zbožnosti, naučit je co možná nejlépe latině a dodržovat ve škole klid a pořádek*“ (Bobková-Valentová, 2006, s. 76). Přístup učitele k žákovi by měl být demokratický, vstřícný a prostý tělesných trestů za přestupky žactva. „*Konečně ať je s Boží pomocí ve všem pilný a přičinlivý a studentům ať se snaží pomoci, jak při četbě, tak v ostatních cvičeních. Nikým ať nepohrdá, stejně dobře ať se stará o studium chudých i bohatých a prospěch jednoho každého ze svých žáků*“ (Bobková-Valentová, 2006, s. 76). Před tím, než začal mladý jezuita učit, prošel určitou přípravou. Byl trénován zkušeným bratrem a pokud splnil požadavky získal pedagogickou aprobaci (znalost způsobu výkladu, diktování, známkování atd.) Stejně tak jako dnes byla výuka rozdělena na seznámení s novou látkou, osvojování vědomostí prostřednictvím procvičování a opakování a prověřování znalostí. Zvláště k opakování probrané látky bylo vhodné tzv. sobotní repetitio, kdy se opakovala všechna látka, kterou učitel v týdnu vyložil (Bobková-Valentová, 2006, s. 83).

Jezuitská pedagogika

Principy jezuitské pedagogiky byly zformovány již svým zakladatelem Ignácem z Loyoly (absolventem Sorbonské univerzity v Paříži), který principy pedagogické práce promítl ve čtvrté části Konstitucí (Čornejová, 1995, s. 61). „*Jezuité nevytvořili zcela originální pedagogický systém, čerpali z osvědčených zdrojů, ale dokázali vtisknout svým učebním metodám i obsahu výuky pevný a sevřený řád*“ (Tamtéž, s. 61).

Jezuité spojovali studium věd „božských“ i „lidských“ a inspirací pro ně byla díla antických osobností (Aristotela, Platóna, Cicerona, Quintiliana, Plútarcha), protestantských osobností (Jana Sturma⁶), italských humanistů Sadoleta, Vittorina da Feltre, Juana Luise Vivese⁷ a dalších (Čornejová, 1995, s. 61). Jezuitská pedagogika byla formována tím, „*že převzaté zdroje, principy a myšlenky přetvářelo Tovaryšstvo Ježíšovo tvůrčím způsobem k obrazu svému*“ (Tamtéž, s.61). Jazykové vzdělávání především jazyka latinského bylo základem a klíčem průniku do dalších věd a nauk. Typickým prvkem, který pomáhal studentům pochopit probranou látku byla závěrečná čtvrthodina pro položení dotazů studentů, opakování a shrnutí probrané látky v sobotním výukovém bloku tzv. repetitio. Zajímavým prvkem byly znalostní soutěže zvané concertatio. Vítězové znalostních soutěží byli vyhlašováni ve škole i mimo školu. Soutěže měly studenty motivovat k nejlepším studijním výsledkům. Dodnes aktuální antická myšlenka „*mens sana in corpore sano*“ (v zdravém těle zdravý duch) byla podporována jezuitou. Hodiny studia měly střídát hodiny odpočinku zaměřeného na fyzické aktivity například procházky, jízda na koních, míčové hry atd. (Čornejová, 1995, s. 64).

Jezuitské působení na vysokých školách

---

⁶ Johannes Sturm (1507-1589), vzdělanec, protestant, zakladatel škol, tvůrce učebních plánů pro jednotlivé ročníky, zastánce hromadné vyučování. Spolužák z pařížské univerzity Ignáce z Loyoly (Čornejová, 1995, s. 61).

⁷ Juan Luis Vives (1492-1540), španělský humanista, filozof, učitel a sociální reformátor, autor vzdělávacího systému, který vycházel z děl autorů Aristotela, Plúchara, Platóna, Cicerona (Čornejová, 1995, s. 61).

Vyšší studia navazovala na studia gymnaziální. Chlapci byli staří mezi 14 a 16 léty. Čornejová uvádí, že výuka pokračovala na tříleté filosofické fakultě, jejíž ročníky se jmenovaly po vzoru Aristotelových děl, logika, fyzika, metafyzika. Vynikající úroveň měla i výuka matematiky (Čornejová, 1995, s. 67). Bezplatná školní výuka zahrnovala nadále výuku katolického náboženství s cílem formovat, ovlivnit náboženskou orientaci žáků, jelikož v jejich řadách byli zastoupeni i studenti nekatolického vyznání. Další návaznost studia nabízelo čtyřleté studium na Teologické fakultě, která patřila ve své době k nejvíce náročným studiím. Cílem studia bylo připravit pro budoucí působení v pastorační praxi, roli faráře, misionáře, katechety (Čornejová, 1995, s. 66-70). Vysoké školy zřízené Tovaryštvem Ježíšovým byly v Praze a Olomouci. Roku 1556 byla v Praze otevřena akademie sv. Klementa. Ta byla roku 1616 povýšena císařem Matyášem na univerzitu (Tamtéž, s. 71). Nově otevřené vysoké školy v českém království byly konkurencí Karlovy univerzity. Na Moravě v Olomouci bylo v roce 1573 otevřeno vysoké učení s filosofickou a teologickou fakultou-Collegium Nordicum, pro přípravu kněží pro protestantský sever (Tamtéž, s.71). Roku 1559 byl v areálu pražského Klementina otevřen seminář sv. Václava pro chudé studenty (Tamtéž, s. 71). Movitější studenti studovali v semináři u sv. Bartoloměje. Jak Čornejová zmiňuje, situace jezuitů v českém království se změnila po bitvě na Bílé hoře. Roku 1622 jim byla z rozkazu císaře Ferdinanda II. předána do správy slavná Karlova univerzita, přejmenována na Karlo-Ferdinandovu univerzitu (Čornejová, 1995, s. 111). Během správy univerzity došlo k vleklým sporům o post kancléře univerzity, a tak byl vliv jezuitů z rozhodnutí císaře Ferdinanda III. omezen. Spravovali do zrušení řádu v 1773 jen teologickou a filosofickou fakultu (Tamtéž, s.115). Jméno Karlo-Ferdinandova univerzity přetrvalo až do roku 1918.

Jezuitské školní divadlo

Jezuitské školní divadlo nebylo ničím neobvyklým. Bylo pevnou součástí jezuitského řádového školství. „*Začlenění divadla a divadelních prvků do školních výuky bylo v době vzniku jezuitského řádu již poměrně běžnou záležitostí*“ (Bobková-Valentová, 2006, s. 86). Cílem školního divadla bylo vzdělávat, vychovávat nejen žáky,

ale i veřejnost (vést k dobrému chování a katolické víře), pobavit i napomenout. Jezuité se snažili působit jak na rozum (pochopením náboženských pravd), tak i na fantazii a city diváků s úmyslem nesmazatelně vtisknout obrazy do vědomí a duševního života diváků (Fülöp-Miller, 2006, s. 495-497). Tento způsob působení na diváka, žáka, veřejnost, můžeme v kontextu doby chápat jako novou didaktickou cestu s využitím moderních metod výuky a osvěty. Tyto metody převzaly následující generace pedagogů a byly využívány v našem domácím prostředí. Jezuitská divadelní školní představení byla s velkou pečlivostí připravována, nechyběly efekty a nákladná výprava. Dalším aspektem jezuitského divadla bylo i zviditelnění a propagace školy. Divadelní představení byla oblíbená a diváky hojně navštěvovaná.

Hry, které byly v jezuitských divadlech hrány, se dají rozdělit podle námětu na hry biblické, hagiografické a historické (Polehla, 2011, s. 74). *Biblické hry* používaly náměty ze Starého a Nového zákona. *Hagiografické hry* znázorňovaly mučedníky, poustevníky a jejich boj mezi dobrem a zlem, překonání slabostí a vítězství jejich cností (Tamtéž, s. 74). Mučedníci a jejich život měl být vzorem pro publikum. Pro české publikum byly také hrány hry s českými svěťci s náměty ze života sv. Víta, sv. Václava. Podle Polehly byla v českém jazyce roku 1585 v Praze uvedena hra od Jošta Branda, *Svatý Václav aneb Křesťanské Čechy* a v Brně byla roku 1609 uvedena hra o sv. Vítu (Polehla, 2011, s. 78). Hry historické zobrazovaly význačné postavy a panovníky např. císaře Konstantina, královnu Marii Stuartovnu, sv. Hildegardu (manželku Karla Velikého, známou svou štedrostí, milosrdenstvím, léčitelskými schopnostmi), ale i postavy z exotických končin zachycující práci misionářů, obracení domorodého obyvatelstva (v námětech často syny lokálních panovníků) na pravou víru (Polehla, 2011, s. 78-80).

Jezuitské divadlo využívalo alegorií, které měly divákovi pomoci pochopit alegorický děj jako předobraz skutečnosti. „*Pramenem poznání je výklad světa na základě podobenství*“ (Polehla, 2011, s. 115). Autory, režiséry her bývali jezuité, často profesori rétoriky.

3.1.5 České osobnosti Tovaryšstva Ježíšova

Českých osobností na poli vědy a kultury z řad Tovaryšstva Ježíšova bylo mnoho, průřezově jsou uváděny některé z nich.

Bohuslav Balbín (1621-1688) byl vlastenecký historik a autor básní, her a děl jako například *Výtah z dějin českých aneb historie boleslavská*, *Historické rozmanitosti Království českého*, *Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého*, *Traktát o zvelebení řečnictví* (Buben, 2012, s. 478-479).

Stanislav Vydra (1741-1804), matematik, pedagog a český národní buditel, od roku 1800 rektor Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Je autorem učebnic *Počátková aritmetika* (jenž byla první česky psanou vysokoškolskou učebnicí), byl velkým vlastencem a výraznou postavou první generace českého národního obrození (Buben, 2012, s. 497).

Josef Dobrovský (1753-1829), církevní historik, obrozenecký kněz, věnoval se českému jazyku a literatuře. Je autorem *Dějiny české řeči a literatury*, *Zevrubné mluvnice jazyka českého*, *Základů jazyka staroslověnského* a dalších děl. Ve svých dílech se ukázal jako zastánce svobody myšlení a vědeckého úsudku. *Měl pochybnosti o magisteriu církve, o dogmatu, o dědičném hříchu, stejně jako o smyslu řeholního života, celibátu, půstu, odpustků. Plně nepřijal ani kult sv. Jana Nepomuckého*“ (Buben, 2012, s. 499).

Karel Slaviček (1678-1735) byl misionář, matematik, a hudební vědec známý v Číně pod jménem Jen Ťia-le. Ze své vůle se vydal na misi do Číny, kde proslul na císařském dvoře jako astronom, matematik, hudebník a opravář mechanických strojů a hracích hodin. Naučil se plyně čínsky, napsal pojednání o čínské hudbě a zakreslil jeden z prvních plánů Pekingu. Těšil se velké přízni císaře, který mu přiznal post úředníka svého dvora (Buben, 2012, s. 486-487).

Antonín Koniáš (1691-1760) byl misionář, kazatel, spisovatel a autor soupisu nekatolických knih zvaný *Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající, k vykořenění zamykající*. Proslul jako horlivý a fanatický palič nekatolických knih. Dle dochovaných údajů se jednalo o cca 30 000 svazků, které páter Koniáš shledal vadnými a nechal zničit (Buben, 2012, s. 490-492).

František rytíř Zeno z Dannhausu (1731-1781) byl matematik, paleontolog a astronom. Byl ředitelem klementinské hvězdárny a autorem spisů o paleontologii z nichž později vycházel Joachim Barrande (Buben, 2012, s. 495).

Josef Stepling (1716-1778), matematik, fyzik a astronom. Ze svého dědictví financoval zřízení klementinské hvězdárny, jíž se stal prvním správcem. Tam zahájil Stepling meteorologická pozorování, která zaznamenával. Tak se stala Praha jedním z nejstarších míst, kde bylo zahájeno systematické měření trvající až do dnešních dní. Stepling byl propagátorem díla Newtonova a Eulerova. Na Pražské univerzitě vedl matematicko-fyzikální studia. Vydal řadu knih a studií (Buben, 2012, s. 494).

Antonín Strnad (1749-1799), matematik, geograf, astronom a fyzik a univerzitní pedagog. Byl třetím ředitelem klementinské hvězdárny, členem a archivářem Královské české společnosti nauk v Praze, zasloužil se o záchranu pražského astronomického orloje (Buben, 2012, s. 496).

3.2 Piaristé, přínos v oblasti školství, ve vědě a kultuře

3.2.1 Zakladatel řádu-Josef Kalasanský

Zakladatelem řádu chudých řeholních kleriků Matky Boží zbožných škol (*Ordo clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum*), zkráceně Řádu zbožných škol byl Josef Kalasanský.

Obrázek č. 2 Josef Kalasanský

Zdroj: Farnost Benešov, online, cit. 2020-01-17

Josef Kalasanský se narodil 11.3. 1556 v rodině šlechtice na hradě de Calasanz v Aragonii (Buben, 2008, s. 54). Byl nejmladším z pěti dětí. Přestože jeho rodina patřila mezi zchudlou šlechtu dostalo se mu kvalitního vzdělání. Josef studoval teologii a filozofii a též právo. Stal se doktorem práv. Když jeho starší bratr zemřel, očekávalo se od Josefa, že bude pokračovatelem rodu. Jeho však lákal život kněžský. Když se v roce 1582 zázračně uzdravil ze závažného onemocnění, při kterém téměř zemřel, povolil mu otec stát se knězem (Tamtéž, s. 55). Svěcení přijal po dokončení svých studií 17.12. 1573 (Tamtéž, s. 55). Po smrti otce rozdělil dědictví mezi sestry, ponechal si slušný důchod a vydal se na cestu do Říma. V Římě našel porozumění a ochránce v kardinálovi Marcantoniu Colonnovi. Po morové epidemii bylo v Římě mnoho sirotků, zanedbaných a živořících na ulici. Josef se rozhodl jim pomoci a postarat se o ně. „V listopadu 1597 otevřel první veřejnou a bezplatnou školu v Evropě, přičemž svěřencům byla navíc poskytována strava a oděv“ (Buben, 2008, s. 54-55). Škola se nacházela v nejchudší čtvrti Říma na faře ve čtvrti Trastevere. Záhy se k Josefovi přidali další kněží. Josef Kalasanský nazval svoji školu „Zbožnou“. Další kněží, kteří se k Josefovi přidali si říkali „Řeholní klerikové zbožné školy“ (latinsky *Clerici regulares scholarum piarum*) (Tamtéž, s. 55). Od toho bylo odvozeno kratší pojmenování „piaristé“. Josefovo počínání získalo mnoho podporovatelů a obdivovatelů. Podle Bubna papež Klement VIII schválil založení školy a podpořil ji finančně. Z jeho nařízení byla vyučujícím vyplácena renta. Roku 1612 zakoupil Josef rozsáhlý palác Torres, který se stal školou pro 1200 chlapců (Buben, 2008, s. 55). V městečku Frascati nedaleko Říma byla v 1616 otevřená škola druhá (Tamtéž, s. 57).

3.2.2 Založení řádu kongregace Matky Boží chudých zbožných škol.

Na přání papeže byli členi pedagogického bratrstva připojeni ke Kongregaci Panny Marie. A roku 1617 byly školy papežem Pavlem V. připojeny k samostatné paulánské kongregaci Matky Boží chudých zbožných škol (Buben, 2008, s. 57). Josef se stal generálním prefektem a všichni bratři v kongregaci byli vázání jednoduchými sliby chudoby, čistoty a poslušnosti. Ve školách se měla vyučovat matematika, gramatika, věrouka. Přijetí bylo podmíněno chudobou chlapců dokládanou osvědčením. Vyučující již neměli za svoji práci pobírat plat a výuka měla být nadále bezplatná.

Otevření dalších škol časem následovalo. Dne 6.3. 1617 přijal Josef Kalasanský řeholní roucho a nové řeholní jméno Josef od Matky Boží. Bratři řádu Josefa následovali (Buben, 2008, s. 57).

Poslání

Čtvrtým řeholním slibem a zároveň posláním bylo „učit *bezplatně zbožnosti, dobrým mravům a potřebným vědomostem mládež, zejména pak nemajetnou*“ (Buben, 2008, s. 55).

„V centru pedagogických myšlenek Josefa Kalasanského byl respekt k osobnosti dítěte a vidění Kristova obrazu v každém z nich. Prostřednictvím svých zbožných škol a možností se snažil sloužit intelektuálním a duchovním potřebám mladých lidí“ (Piaristen, online, cit. 2020-01-17).

Heslem řádu je: Ad majus pietatis incrementum. – K většímu rozmnožování zbožnosti.

Znakem řádu je monogram M A (Maria), nad monogramem koruna s křížem, řecké iniciály pro Mater Dei – Matku Boží, pod nimi šestihrotá hvězda, vše v plamenné aureole zasazené do červeného pole.

Roku 1620 napsal Josef řádové konstituce, které papež Řehoř XV. 31.1.1622 schválil (Buben, 2008, s. 56). Josef se stal doživotním generálem řádu. Řád otevřel svůj noviciát a byla mu potvrzena privilegia a výsady žebrevých řádů. Ve svých počátcích působil řád převážně na území Itálie (Tamtéž, s. 56).

3.2.3 Vstup řádu na území Moravy a do zahraničí

Roku 1631 pozval kardinál František Dietrichstein, biskup olomoucký piaristy na Moravu (Buben, 2008, s. 56). Z jeho podnětu tedy došlo k založení piaristické koleje v Mikulově. Rychlý růst působnosti řádu omezoval nedostatek pedagogů, ale jeho věhlas sílil. Velvyslanec polského krále Vladislava IV. Vasy navštívil na své cestě do Říma roku 1633 moravské koleje a v Římě se setkal se samotným Josefem Kalasanským (Tamtéž, s. 56). Záhy následovala žádost a osobní pozvání určené piaristickým bratřím přímo od polského krále. Král pak ve Varšavě piaristům zakoupil

budoucí školní budovu a osobně ji dne 1.10. 1642 piaristům předal (Tamtéž, s. 56). Velkým příznivcem piaristů byl vídeňský kardinál Melchior Klesl, který měl velký zájem na příchodu řeholníků-učitelů na území podunajské monarchie. V pozadí každého založeného vzdělávacího institutu a domu piaristů byli mecenáši poskytující řádu k uskutečňování svého poslání finanční podporu. „V roce 1637 měl řád již šest provincií, včetně provincie Germania (založena 25.8. 1634) s 27 komunitami a 432 členy řádu, z nichž 124 bylo kněží, 79 kleriků, 159 laických bratří a 70 noviců“ (Buben, 2008, s. 56).

Úspěch a růst nového řádu měl řadu obdivovatelů a podporovatelů, zároveň také mnoho závistivců dokonce z vlastních řad, toužících po moci a významných postech v rámci řádu. Dva řádoví bratři Marius Sozzi a S. Francesco stanuli v čele Josefových odpůrců (Buben, 2008, s. 56). Obviňovali jej, pomlouvali u papežského inkvizitora a vyvolali v řádu vážnou krizi. Josef Kalasanský byl vzdělanec a vážil si vědců, měl například velmi kladný vztah ke Galileu Galileovi. Piaristé s věhlasným fyzikem a astronomem konzultovali poznatky z oblasti matematiky a fyziky. Josef Kalasanský Galileu uznával a osobně jej a jeho dílo hájil před porotou při Galileově procesu. I Josef byl zatčen jako zločinec a byl vyšetřován inkvizicí. Vina nebyla Josefovi prokázána. Avšak očerňování z řad bratrů piaristů vedlo k nemilosti řádu u papeže Urbana VIII., který Josefa z postu generála pro údajnou neschopnost a vysoké stáří odvolal (Tamtéž, s. 56). V řádu nastal rozkol a úpadek, který se promítl i do úrovně a kázně ve školách, a hrozilo mu rozpuštění. Josef přijal vše s velkou pokorou a „*komentoval celé dění slovy: Pán dal, Pán vzal, Jak se Pánu líbilo, tak se stalo. Buď jméno jeho velebeno*“ (Buben, 2008, s. 56). Obnovení řádu se Josef nedožil. Zemřel 25.8. 1648 v Římě ve vysokém věku 92 let. Posmrtně byl církví rehabilitován. Piaristům byla povolena od roku 1656 činnost a byli následně opět zařazeni mezi řeholní řády (Tamtéž, s. 56). Obnovený řád měl v roce 1669 celkem 8 provincií, 56 komunit a 726 řeholních bratrů (Buben, 2008, s. 59). Po zrušení Tovaryšstva Ježíšova v roce 1773 převzali piaristé část škol, ale přicházející doba osvícenská v Habsburské monarchii přinášela převádění církevních škol do správy veřejné (Tamtéž, s. 56). Války, revoluce měly vliv na činnost piaristů. Ústup činnosti v Evropě kompenzoval řád v 19. století v zámoří v krajinách severní, střední i jižní Ameriky. Zajímavá jsou čísla uváděna Bubenem (2008, s. 58-59) dokládající počet piaristů v 33 zemích světa na kontinentu Evropy, Ameriky, Asie,

Afriky. Z uvedeného přehledu je patrné, že za téměř 100 let poklesl celosvětový počet členů řádu téměř o polovinu.

Tabulka č. 1 Počty piaristů ve světě v období 1913 až 2006

rok	počet členů
1913	2100
1935	2200
1982	1683
1990	1540
1999	1400
2006	1104

Zdroj: Buben, 2008, s. 58-59

3.2.4 Působení řádu chudých řeholních kleriků Matky Boží zbožných škol

Prvním školským řádem v českých zemích byli jezuité. Zapojili se do vzdělávání měšťanské a šlechtické mládeže na středních a vysokých školách. Piaristé neměli zájem tomuto mocnému řádu konkurovat. Zapojili se do rekatolizace českého obyvatelstva a své úsilí zaměřili na vzdělávání mládeže v elementárních školách, gymnáziích, odborných školách, filosofických ústavech, připravujících mládež pro studia na univerzitě.

Jak Buben zmiňuje, usiloval o příchod piaristů pražský arcibiskup Arnošt kardinál Harrach, který je v roce 1622 zval do Čech. V této době, však piaristé nemohli kardinálovi vyhovět. Dne 2.6. 1631 dorazila do Mikulova skupinka osmi piaristů. Přišli na pozvání olomouckého biskupa Františka Dietrichsteina, který se osobně znal s Josefem Kalasanským z dob svých studií v Římě“ (Buben, 2008, s. 65-67). Jejich příchod a působení posvětil Ferdinand III. Piaristům bylo poskytnuto zázemí a pohostinství na dietrichsteinském panství. Tato kolej mikulovská byla první piaristickou školou založenou mimo území Itálie. V následujících letech byly zakládány další piaristické školy ve Strážnici (1633), Lipníku nad Bečvou (1634). V Litomyšli byl roku 1640 založen první piaristický řádový dům v Čechách (Tamtéž, s. 65-67).

Piaristé v počátcích svého působení v Čechách bojovali s jazykovou bariérou. Postupně se k nim připojovali další Češi a Němci ovládající jazyk českého lidu. Zakladateli piaristických kolejí do roku 1714 byla buď šlechta, nebo duchovenstvo

(Buben, 2008, s. 67) Mezi velké podporovatele patřil podle Bubna, Karel hrabě v Lichtenschtein – Castelcornu, který má zásluhu na založení piaristických škol v Kroměříži, Příboru a Staré Vodě. Po roce 1714 se chopilo zakládání a podpory piaristických škol měšťanstvo (Tamtéž, s. 67). Školy byly zakládány v Rychnově nad Kněžnou (1714), Bruntále (1731), Praze (1752), Hustopečích (1757), Českých Budějovicích (1762), Berouně (1773), Rakovníku (1830), Nepomuku (1867) a v dalších městech (Buben, 2008, s. 65-67).

Tereziánské a josefínské reformy

„V roce 1774 byl vydán tzv. Všeobecný školský pořádek pro německé normální, hlavní a triviální školy ve spojených císařsko-královských dědičných zemích, kdy nižší a vyšší gymnázia nahradily třítrídni a čtyřtrídni hlavní školy“ (Buben, 2008, s. 65).

V 1770 byl vydán dekret zakazující práci noviců mladších 24 let. To vedlo k odchodu některých bratrů z řádu. Piaristé převzali po roce 1773 některé školy od jezuitů což na ně kladlo vyšší nároky (Buben, 2008, s. 65-67).

Roku 1781 vyhlásily další školské reformy nezávislost řádových provincií na Římu a jejich podřízenost monarchii (Tamtéž, s. 67). Piaristickému řádu sice nebyl zrušen žádný klášter přesto nové zákony a nařízení uvedly řád do područí státu a jeho činnost a samostatnost velmi omezily.

Piaristické školství

Piaristé se stejně jako jezuité podíleli na rekatolizaci českého národa v době pobělohorské hlavně svojí činností misijní a pedagogickou. Velký respekt a oblibu u veřejnosti si získali především díky pedagogickým výsledkům a svému tolerantnímu přístupu k žákům. Na školy byly přijímány děti z katolických, evangelických i židovských rodin. Odlišovali se od jezuitů i tím, že naplnili myšlenku zakladatele Josefa Kalasanského, a poskytovali kvalitní vzdělání a péči sirotkům a dětem z chudých poměrů. Ty mimo vzdělání ještě dostaly ubytování a stravu zdarma. Piaristické školy měly zavedeny určité standardy. Děti se učily v mateřském jazyce. Používaly stejné učebnice, a tak byl pro ně případný přechod na jinou piaristickou školu do stejného

ročníku snadnější. Tělesné tresty byly žákům udělovány jen výjimečně a platila pro ně zvláštní pravidla. Tělesný trest mohl být vykonán jen s povolením ředitele školy, za podmínky, že je nevykonávali učitelé a nikdy nesměl zasáhnout holé tělo, či hlavu.

Piaristé ve druhé polovině 18. století věnovali zvláštní péči vědám a výuce moderních jazyků (francouzštiny, italštiny) (Buben, 2008, s. 67). Tedy předmětům, které měly být aktuálně prospěšné potřebě občana a státu. Prostor byl věnován výuce hudby a dramatického umění. Výukou hudby se piaristé od jezuitů lišili, jelikož ti ji ve svých osnovách nezahrnovali. Položili základ pro později vzniklé reálky a učiliště. Založili první školu podvojného účetnictví v Čechách, filosofické přípravy pro studium na univerzitách (Tamtéž, s.67). Byli zakladateli hudebních seminářů v Mikulově, Kroměříži, Bílé Vodě. Z řad studentů hudebních seminářů vzešli hudební skladatelé jako byli Kalous, Mašát, Brossmann (Tamtéž, s. 67). Některé piaristické koleje například v Mikulově, Litomyšli, Kroměříži, provozovaly studentská divadla (Tamtéž, s. 67). Divadla přinášela škole propagaci, plnila úlohu výchovnou a osvětovou. Hry měly pod vedením učitelů – piaristů charakter převážně historický a náboženský.

Piaristické školy byly zbožné školy, a tak se výuka v nich denně zahajovala modlitbou. Součástí odpolední výuky byly mše. Školní kaple, či kostel byli automatickou součástí vybudovaných školních komplexů. Vzdělávání bylo rozděleno do několika stupňů.

Chlapci se učili v nižší škole psaní, čtení a náboženství a aritmetiku. Na nižší školy navázala roční příprava, kde se žáci připravovali na studium gymnázia v latině. Následovalo pět ročníků vzdělávání v gymnáziích, s výukou v latině (Buben, 2008, s. 67). Dalším jazykem, který se na gymnáziích ve vyšších ročnících vyučoval byla řečtina a z dalších předmětů zeměpis, dějepis, přírodopis. Na konci gymnazijních studií se skládaly zkoušky. Nadějní studenti mohli pokračovat na filosofické tříleté přípravce zřizované piaristy a následně ve studiích univerzitních (Tamtéž, s. 67).

Dějinný vývoj působení piaristů v našich zemích

Za vlády Františka II. byly jeho nejvyšším rozhodnutím ze dne 25.3. 1803 povoleny nově zřízené školy-veřejná filosofická učiliště provozované při některých

kolejích (Buben, 2008, s. 67). Tato učiliště měla být přípravkou na studium na univerzitě. Tyto školy byly v Českých Budějovicích, Mostě, Mikulově. Císař podpořil činnost těchto učilišť finančně a též nařídil rozšíření řad piaristů, což představovalo otevření dalších noviciátů a příliv nové krve do řad budoucích učitelů (Tamtéž, s. 67). Čeští piaristé vyučovali od 1805 na Tereziánsko-leopoldské šlechtické akademii, Vojenské tereziánské akademii ve Vídni (Tamtéž, s. 67). V 1849 byly vydány nové školské zákony, které vedly k postupnému zestátnování piaristických škol, úbytku piaristů na školách (Tamtéž, s. 67). Podstatný byl i vliv na kvalitu a úroveň těchto škol. Buben uvádí, že v roce 1850 byl evidován počet 26 piaristy spravovaných škol s téměř 500 členy. V roce 1861 bylo v řadách piaristů 212 členů působících v 18 kolejích a 4 rezidencích. V roce 1886 bylo v řádu 85 členů v pouhých 4 ústavech a 3 farních správách (Buben, 2008, s. 67).

Významný vliv na činnost řádu měly školské reformy, převedení řádových škol pod obecní, zemskou, státní správu, pokles stavu členů piaristického řádu (úmrtnost, nedostatek vychovávaných nástupců), přechod piaristů z řádu do civilní služby ve školách, horšící se finanční situace v řádu.

Po vzniku samostatného Československa v roce 1918 již dle Bubna neměli piaristé vlastní školy. Působili v chlapeckých seminářích. Buben uvádí, že koleje v tomto období existovaly v Praze, Mladé Boleslavi, Mikulově, Strážnici a Litomyšli. Další útlum pokračoval, takže v roce 1935 zůstalo v Českomoravské provincii již jen pouhých 15 členů z toho 12 kněží (Buben, 2008, s. 67). V roce 1950 byly řeholní domy komunisty přepadeny a všech 15 piaristů bylo internováno (Tamtéž, s. 70). 3 piaristé byli nespravedlivě odsouzeni k celkem 37 letům a 8 měsícům za pobuřování proti republice, popuzování k zášti vůči zástupcům lidově demokratické republiky, držení zbraní (Buben, 2008, s. 70).

Zákonem č. 338/1991 Sb. z 18.7. 1991 byly piaristům českomoravské provincie vydány některé pozemky u Prahy, bývalá budova koleje v Litomyšli, v které dnes sídlí Fakulta restaurování Pardubické univerzity (Tamtéž, s. 70). Až v roce 1994 přišlo několik piaristů ze zahraničí do Čech. Buben uvádí, že Českomoravská provincie byla zrušena a dnešní 4 bratři spadají pod provincii Polskou. Z oněch 4 bratrů jsou 3 polské národnosti a působí ve Strážnici. Čtvrtý piarista je slovenské národnosti a působí na Slovensku (Buben, 2008, s. 70).

3.2.5 Přínos piaristů v oblasti školství, ve vědě a kultuře

Piaristé – učitelé

„Piaristé nepůsobili jen na školách, ale dávali dobrý příklad svým způsobem života. Prosluli jako neplacení, obětaví a neúnavní učitelé, kteří poskytovali státním svým svěřencům vzdělání“ (Buben, 2008, s. 167). Během 300 let dlouhého působení pronikli do všech vědních oborů, byli autory učebnic, článků, studií. Vychovali generace naší české inteligence mezi jejich absolventy patří osobnosti naší vědy a kultury například Jan Evangelista Purkyně, Julius Zeyer, Bedřich Smetana, Tomáš Garrigue Masaryk a další. V zahraničí byli žáky piaristických škol Wolfgang Amadeus Mozart, Franz Josef Haydn, Franz Schubert, Francisco Goya a mnozí další.

Významní piaristé působící v Čechách

Jan Evangelista Purkyně (7.12. 1787-28.7.1869), po určitou dobu piarista, lékař, fyziolog, přední český učenec studoval piaristický seminář v letech 1798-1804. Po krátkou dobu jako piarista učil, ale rád kvůli svému přání realizovat se ve vědě opustil (Buben, 2008, s. 168).

Josef Václav Justin Michl (10.9. 1810-13.3. 1862), spisovatel, zakladatel české národní bibliografie, aktivní účastník českého národního obrození, autor mnoha učebnic a příspěvků v časopise Česká včela byl členem řádu piaristů až do svého přestoupení k protestantské víře (Buben, 2008, s. 168).

František Ignác Kassián Halaška (10.7.1780-12.7.1847), matematik, přírodovědec, fyzik, astronom, doktor filozofie, rektor pražské univerzity (1831-1832) a následně vídeňské univerzity (1833-1834), zakladatel hvězdárny v Brně, tvůrce fyzikálních přístrojů, autor mnoha odborných knih, mezi nimiž byly významné svazky *Handbuch der Naturlehre* (Buben, 2008, s. 169).

3.3 Kongregace bratří nejsvětější svátosti – petrini

3.3.1 Zakladatel Václav Klement Petr

Zakladatelem ryze české mužské kongregace byl český rodák Václav Klement Petr. Podle jeho příjmení Petr se ujalo zkrácené pojmenování kongregace petrini. Buben uvádí, že se Václav Klement Petr narodil 16.1. 1856 v Sušici (Buben, 2018, s. 200). Byl třetím synem v rodině kožešnického mistra. Rodina žila v dobrých poměrech. Nejstarší bratr se připravoval na převzetí otcova podniku, prostřední bratr se připravoval na dráhu notáře a nejmladší Václav studoval na klasickém gymnáziu v Klatovech, které vedli benediktini. Po skonu jeho maminky jej jeho strýc v kněžské službě povzbuzoval ke studiu teologie a dráze kněze. Touto cestou se Václav Klement Petr dal a začal v českobudějovickém semináři studovat (Tamtéž, s. 200). Jak dále Buben zmiňuje hned v prvním roce v semináři studium přerušil a nastoupil dobrovolně na jeden rok na vojnu. Během vojenské služby byl vážně zraněn a málem přišel o oko. Po návratu do semináře se u něj v třetím a čtvrtém roce studia začala projevovat závažná choroba (kašlal krev). Jeho zdraví se zlepšilo a byl po ukončení svých studií 18.7.1880 vysvěcen na kněze (Tamtéž, s. 200). Po svém vysvěcení se Václav Klement Petr věnoval kněžské službě kaplana v Blovicích. Po 2,5 letech byl jmenován biskupem Janem Valeriánem Jirsíkem do funkce vicerektora kněžského semináře v Českých Budějovicích (Buben, 2018, s. 200).

Obrázek č. 3 Václav Klement Petr

Zdroj: Petrini, online, cit. 2020-01-04

3.3.2 Počátky působení

„V roce 1886 se P. Václav Petr zúčastnil poutní výpravy do Říma, kde měl možnost se krátce setkat s papežem Lvem XIII. (20.8.1886), od něhož se mu dostalo povzbuzení k výchově kněžského dorostu. Poté ještě navštívil Turín, aby se poradil s Donem Janem Boskem“ (Buben, 2018, s. 201). V období průmyslové revoluce na konci 19. století prožívala společnost velké změny. Lidé se stěhovali z venkova do měst za prací. Společnost se započala odklánět od duchovních hodnot. Buben zmiňuje iniciativu papeže Lva XIII., který vydal několik sociálních encyklik, které podnítily k iniciativě „několik průkopníků sociálního učení církve k zakládání svých řeholních společenství s cílem pomoci trpícím“ (Buben, 2018, s. 202). Mezi těmito zakladateli byli například v Itálii Don Jan Bosko (vychovatel, zakladatel Salesiánů Dona Bosca), v Polsku a v Rakousku Klement Maria Hofbauer (řeholník z kongregace redemptoristů, zakladatel škol pro chudé a první dívčí průmyslové školy v Evropě), v Německu Adolf Kolping (katolický kněz, sociální reformátor a zakladatel rozsáhlé sociální federace poskytující podporu, vzdělání a pomoc v nouzi zejména mladým lidem) a na území českých zemí náš Václav Klement Petr.

Po dvou letech opustil P. Václav Klement Petr seminář a založil novou kongregaci. Do jejího založení vložil vlastní prostředky, část peněz si půjčil. Za 60 000 zlatých zakoupil v Českých Budějovicích dům“ (Buben, 2018, s. 202). Od veřejnosti se dočkal podpory svého záměru prostřednictvím finančních darů. Dne 8.9. roku 1888 se začala psát historie budoucího společenství (Tamtéž, s. 202). V domě začala podle prozatímních pravidel, žít první skupina budoucích petrinů. Do domu byli přijato na výchovu s poskytnutím ubytování 12 studentů (Tamtéž, s. 202). V dalších letech přibývali další studenti, a to jak svěští, kteří po dokončení studia z domu odešli, tak i budoucí duchovní.

Poslání

Buben charakterizuje poslání a hlavní výzvy kongregace v prožívání eucharistie, předávání svědectví o eucharistii⁸, Boží lásce (Buben, 2018, s. 199). Na úctu k eucharistii je zaměřena pastorační a výchovné úsilí kongregace. Její zaměření je především orientováno na výchovu a vzdělávání chlapců obsahující předávání víry, vlastního poznání druhým především vyučováním, duchovním cvičením a katechezemi. Kongregace se řídí řeholí sv. Benedikta a vlastními stanovami. Bratři se rozhodli společně žít, pracovat, modlit se a pomáhat zejména mladým a chudým chlapcům.

Heslem kongregace je: Vše pro Ježíše a Marii.

Současným znakem řádu je úzký řecký kříž, obtočený větévkou vinných listů pod ním je nápis PETRINI (Buben, 2018, s. 199).

3.3.3 Rozvoj kongregace v českých zemích

Společenství petrinů se od svého založení potýkalo s nedostatkem finančních prostředků. To bylo překážkou při schvalování mužské komunity vládou. „*Teprve po přímlovách pražského arcibiskupa Františka Marie kardinála Schönborna a hraběnky Czerninové vláda nakonec 31.8. 1891 kongregaci schválila*“ (Buben, 2018, s. 202). Následně byla podle Buben kongregace schválena císařem Františkem Josefem I. K dalším důležitým momentům patří 12.9. 1891, kdy první bratři složili řeholní sliby a oblékli řeholní roucho (Tamtéž, s. 202). V roce 1895 převzali bratři petrini pod svou správu poutní kostel v Rychnově nad Malší a v Českých Budějovicích zakoupili prostor pro výstavbu nového kostela (Tamtéž, s. 202). Dne 17.2. 1901 umírá zakladatel kongregace Václav Klement Petr (Tamtéž, s. 202). V letech 1915 až 1918 měla kongregace 20 mladých kněží a stejný počet bratrů a noviců (Buben, 2018, s. 203). Působení kongregace se rozšířilo do dalších lokalit. Na webových stránkách petrini.cz jsou uváděny lokality, v kterých bratři historicky působili. Roku 1906 začali kněží působit v Písku, kde otevřeli domov pro „pozdní kněžská povolání“ (Petrini, online, cit.

---

⁸ Eucharistie představuje přijímání těla Páně ve formě chleba, krve Páně ve formě vína. Přijímáním těla a krve Páně se křesťané osobně sjednocují s Kristem.

2020-01-04). V Bruntále otevřeli školu s internátem, v Klatovech pak spravovali faru. K mohutnému rozšíření řádu v českých zemích nedošlo. Jedinou zahraniční lokací působení petrinů byla Vídeň. V období II. světové války zemřel v koncentračním táboře Dachau generální představený kongregace P. Josef Adauctus Krebs (Petrini, online, cit. 2020-01-04). Do koncentračního tábora Dachau byl P. Krebs, mluvící výborně oběma jazyky, spojující věřící české i německé národnosti, poslán místním gestapem. V období druhé světové války měla kongregace 12 kněží, 7 bratrů, 3 novice a 5 kleriků (Petrini, online, cit. 2020-01-04). V období poválečném kongregace rozšířila svoji působnost do dalších měst Brna, Bruntálu. Z řad společenství, které se rozrostlo na 41 členů a do světa vyšli první misionáři, kteří zamířili do zemí Afriky a Jižní Ameriky (Petrini, online, cit. 2020-01-04).

Konec činnosti kongregace Bratří nejsvětější svátosti – petrinů a dalších řádů a kongregací, poznamenal masový úder komunistické moci, která v noci z 13. na 14. dubna roku 1950 donutila bratry opustit svá působiště a svezla je do severočeských Hejnic a klášter zrušila. Buben zmiňuje, že do roku 1964 bylo z celkového počtu 41 bratří odsouzeno 11 bratrů, kteří dohromady dostali trest ve výši 79 let a 6 měsíců. Tresty byly například uděleny za neoznámení trestního činu plánované emigrace, velezradu, tajné sloužení mší, sdružování proti republice, ohrožení státního tajemství, napomáhání k velezradě, podvracení republiky, pomoc při útěku za hranice (Buben, 2018, s. 204).

3.3.4 Obnovená činnost petrinů v roce 1990

V roce 1990 obnovila kongregace bratrů svoji činnost (Petrini, online, cit. 2020-01-04). Bratři převzali zpět do své správy klášter v Českých Budějovicích spolu s kostelem panny Marie Růžencové. Znovu otevřeli noviciát a pro veřejnost křesťanské rodinné centrum Petrklíč. Biskup Vojtěch Cirkle svěřil petrinům v Brně uvolněné prostory kláštera a správu kostela sv. Máří Magdaleny. V dalším městě jižních Čech byl v roce 1994 zprovozněn studentský domov Petrinum (Petrini, online, cit. 2020-01-04).

Buben zmiňuje vývoj počtu členů kongregace – petrinů následovně. V roce 1995 dosáhl počet členů kongregace celkem 22 petrinů, v roce 2002 měla kongregace 19 členů a v roce 2018 je evidováno 11 bratrů (Buben, 2018, s. 205). Na webu petrinů

je uvedena činnost bratří působících v Písku, kteří se starají o okolní písecké farnosti a spravují písecký kostel. (Petrini, online, cit. 2020-01-04) V Českých Budějovicích organizují bratři v domě petrinů Biblické hodiny pro dospělé, setkání seniorů, poskytují podporu a zázemí rodinnému křesťanskému centru Petrklíč. Posláním centra Petrklíč je „podpora vztahů v rodinách a sdílení křesťanských hodnot v oblasti rodiny, výchovy a manželství“ (Křesťanské rodinné centrum Petrklíč, online, cit. 2020-01-04).

3.4 Benediktini

3.4.1 Počátky působení – zakladatel řádu sv. Benedikt z Nursie

Zakladatelem mnišského řádu benediktinů byl sv. Benedikt z Nursie. Jméno zakladatele je odvozeno z latinského slova benedictus, což v překladu znamená požehnaný, blahoslavený. Význam jména Benedikt se v rámci historie římskokatolické církve naplnil a stal se jejím slavným a významným zástupcem.

Benedikt z Nursie se dle dochovaných pramenů narodil kolem roku 480 v italském městě Nursie (Buben, 2004, s. 15). Benedikt pocházel z rodiny římských občanů, snad náležících k rodu Aniciů. Rodina vyslala mladého Benedikta do Říma na studia. Se zhýralým a zkaženým způsobem života v Římě se mladý chlapec neztotožnil, a tak se asi v 15 letech uchýlil do města Subiacu, nacházejícím se východně od Říma (Tamtéž, s. 15). Zde se započala jeho nová epocha života. Zprvu žil v ústraní a samotě jako poustevník. Po čase vstoupil do komunity kláštera ve Vicovaru u Tivoli (Buben, 2004, s. 15). Zde byl po úmrtí opata zvolen opatem novým. Přístup Benediktův a jeho myšlenky se po nástupu do funkce neshledaly s pochopením mnichů, kteří se jej dokonce pokusili otrávit! Pohár s jedem však po požehnání praskl a obsah se vylil (Tamtéž, s. 15). Benedikt se vzdal své funkce a klášter světsky smýšlejících mnichů opustil. Uchýlil se zpět do samoty v Subiacu. Časem založil dvanáct nových klášterů s vlastní správou v okolí svého působiště a vyhradil si vrchní dozor pro sebe. Vzrůstající popularita Benedikta vedla k dalšímu útoku závistivce z kněžských řad Florentia, který se snažil mnišskou komunitu mravně zkazit. Florentio se pokusil Benedikta otrávit tentokrát chlebem. Benedikt založil kolem roku 529 na hoře Monte Cassino na místě

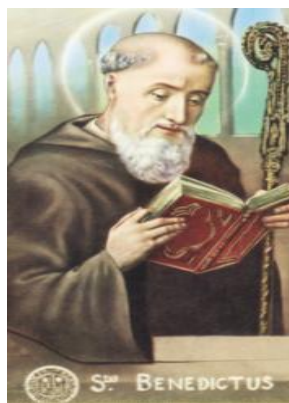
původní svatyně zasvěcené bohu Apollonu klášter (Buben, 2004, s. 15). Později známou metropoli řádu benediktinů. Benedikt navrhl, vycházející z vlastních dosavadních mnišských zkušeností, starších asketických a duchovních pravidel (podle sv. Jana Cassiana, sv. Basila Velikého, sv. Augustina a řehole tzv. Magistra), nový soubor řeholních pravidel v 73 článcích (Tamtéž, s. 15). Pravidla obsahují teoretický a duchovní základ mnišství a návod, jak by měli řeholníci žít a chovat se ve společenství kláštera.

Poslání řádu benediktinů

„Posláním řádu je šíření víry, ale nikoliv jen prostřednictvím kázání (to zajišťují řády kazatelské), misií (řády misijní) či vzdělávání laiků) náplň školských řádů). V benediktinské praxi se všechny tyto funkce prolínají“ (Buben, 2004, s. 10).

„Sv. Benedikt byl člověk prostý, vyrovnaný, mírumilovný a přímý. Odvrátil se od přemrštěné a jednostranné askeze orientálních mnichů a novou mnišskou společnost zřídil po vzoru římské rodiny, v níž otec (tj. opat) přikazoval a od svých synů vyžadoval poslušnost (oboedientia sub abbate). Vyžadoval disciplínu, ale zároveň respektoval osobnost a individuální schopnosti druhého člověka. Z kláštera učinil domov, kde vládne mír (pax), ne však ten světský, ale mír, jaký dává Kristus (j 14, 27)“ (Buben, 2004, s. 17).

Obrázek č. 4 Sv. Benedikt

Zdroj: Katolíci, online, cit. 2020-01-05

Benedikt sepsáním promyšlených a jednoduchých pravidel – řehole vytvořil základ pro vývoj dalšího řeholnictví. Byly jimi důsledná služba Bohu, poslušnost, pokora, usilovná lidská práce, povznesená na úroveň modlitby, což přesně vystihuje heslo „*Modli se a pracuj*“ latinsky „*Ora et labora*“. Znakem řádu je zlatý kříž přeložený pod rameny písmeny PAX v modrém štítu (Buben, 2004, s. 20).

Řád sv. Benedikta se po smrti zakladatele z území Itálie úspěšně šířil prostřednictvím misí do dalších destinací v Evropě, nejprve do Francie a Anglie, později do dalších zemí. „*Řád se šířil celou Evropou a benediktínští misionáři se stali apoštoly mnoha národů*“ (Buben, 2004, s. 20). Množství nových zakládaných klášterů se stalo centrem křesťanství, christianizace tehdejší středověké civilizace, umění, vzdělanosti. V kláštorech byla shromažďována a opisována vzácná literární díla. Nadaní mniši byli autory a iluminátory životopisů svatých, kronik a vzácných tisků. Byla shromažďována a množena díla soudobá.

Asi dvě stě let od smrti zakladatele řádu sv. Benedikta došlo k laicizaci řádu. Majetky klášterů se úspěšným hospodařením, usilovnou prací, dary a podporou dárců rozrostly. Světské autority zasahovaly do života klášterních komunit nejen tím, že do nich dosazovaly na místa opatů své lidi (ne vždy ty správné autority), ale profitovaly z církevních majetků a do chodu klášterů aktivně zasahovaly. Buben uvádí, že morálka v kláštorech se rozvolnila. V klášteře v Cluny (Burgundsko) proběhla tzv. Clunyjská reforma jenž znamenala pro klášter v Cluny a později i pro další benediktinské kláštery připojené ke clunyjskému hnutí, přímou podřízenost papeži. Papež v roce 931 klášteru v Cluny potvrdil jeho svobody (Buben, 2004, s. 35). Reforma zajistila přímo podřízeným klášterům nezávislost na vnějších světských vlivech, svobodnou volbu opata, duchovní upevnění a hospodářské posílení. Přechodem do podřízenosti papeže byl posílen jeho vliv.

Období rozkvětu benediktinské řehole v Evropě vystřídal období úpadku. V Čechách byly kláštery decimovány husity. V Anglii vnikla po rozchodu krále Jindřicha VIII. s římskokatolickou církví, církev anglikánská a všechny kláštery byly v letech 1524 až 1540 zrušeny (Buben, 2004, s. 35). Ve skandinávských, severních německých zemích vedla během šestnáctého století ke zrušení klášterů vlna probíhající reformace. V 18. století ničila kláštery ve Francii francouzská revoluce a následně v dalších evropských zemích napoleonské války. Buben uvádí, že v 19. století zůstalo

v Evropě z přibližně 1500 benediktinských klášterů jen 30 funkčních klášterů (Buben, 2004, s. 35). Ve století 19. započala postupná obnova řádu. Také mniši řádu sv. Benedikta se zapojili do zámořských misí. Roku 1846 vstoupili na území Austrálie a ještě téhož roku do Ameriky (Tamtéž, s. 35). Na počátku století 20. měl řád sv. Benedikta „na celém světě 156 opatství, převorství a řeholních domů, 6457 členů, z toho 3410 kněží. V plnění jejich poslání se jim stavěly do cesty hrůzy obou světových válek“ (Buben, 2004, s. 36). V současné době sdružuje celosvětově benediktinská kongregace kolem 370 klášterů s přibližně 20 000 řeholníky (Tamtéž, s. 36).

3.4.2 Sv. Vojtěch a jeho benediktinská mise v Čechách a na Moravě

Mužskou větev benediktinského řádu uvedl do Čech sv. Vojtěch z rodu Slavníkovců. S podporou knížete Boleslava II. založil roku 933 první mužský klášter v českých zemích. Vůbec prvním klášterem v Čechách byl ženský klášter sv. Jiří na Hradčanech, založený kolem roku 970 knížecí dcerou Mladou (Buben, 2004, s. 42).

Sv. Vojtěch přivedl do Čech skupinku 12 benediktinských mnichů z římského kláštera jako základ budoucího kláštera v pražském Břevnově. Sv. Vojtěch byl jmenován druhým pražským biskupem. Roku 994 pro své spory s knížetem Boleslavem II. klášter a Čechy opustil (Tamtéž, s. 42). Jeho rozhodnutí opustit zemi přišlo včas, krátce před vyvražděním svého rodu Slavníkovců, který konkuroval knížecí rodině Přemyslovců.

Sv. Vojtěch se po svém odchodu z vlasti věnoval misiím až do 23.4. roku 997, kdy zemřel mučednickou smrtí při misii v pohanském pruském území. Je do dnešních dnů významným českým a římskokatolickým světcem (Tamtéž, s. 42).

Působení benediktinů v českých zemích

Po založení břevnovského kláštera byly v průběhu dalších století zakládány další benediktinské kláštery. Roku 999 byl založen klášter na Ostrově a roku 1032 klášter na Sázavě, kde byla pěstována slovanská liturgie (Buben, 2004, s. 42). V 11. století přibýly založené kláštery ve Sv. Jáně pod Skalou, Hradisku u Olomouce, Opatovicích, Rajhradu, Litomyšli. Ve 12. století byly založeny kláštery v Třebíči, Vilémově,

Kladrubech, Želivě, Postoloprtech, Podlažicích (Tamtéž, s. 42). Některé kláštery (v Želivě, Hradisku, Litomyšli), byly dle přání fundátorů přenechány ještě v témž století premonstrátům (Tamtéž, s. 42). Buben uvádí, že ve 13. století byly založeny benediktinské kláštery v Broumově a Polici nad Metují. Ve století 14. podpořil Karel IV. založení kláštera v Emauzích a na Starém městě kláštera sv. Ambrože. V období husitství zcela zanikly benediktinské kláštery v Podlažicích, Opatovicích, Postoloprtech, Ostrově, sv. Ambrože v Praze a částečně v Břevnově (Buben, 2004, s. 42).

Papež Benedikt XII. vydal roku 1336 zvláštní bulu, v které stanovil 36 benediktinských provincií (kongregací), mezi nimiž byla i provincie českomoravská (Buben, 2004, s. 42-43). V čele každé kongregace stál její volený zástupce. V období 17. a 18. století vrcholného baroka došlo k rozkvětu benediktinského řádu po celé Evropě. V Čechách došlo v období pobělohorském k rozmachu řeholního života. Benediktini se věnovali misijní, charitativní činnosti, vědě, školství a pastoraci. Byly budovány a přestavovány kláštery a kostely. Jak Buben zmiňuje, přeložil Ferdinand III. roku 1633 konvent benediktinského slovanského kláštera v Emauzích na Staré Město pražské ke kostelu sv. Mikuláše. Do kláštera v Emauzích byli panovníkem povoláni mniši ze španělského kláštera v Montserratu (Buben, 2004, s. 43).

V průběhu dalších století se měnilo přiřazení našich klášterů ke kongregacím zahraničním v Německu, Rakousku. Dle údajů uvedených Bubenem, došlo po roce 1889 na přání papeže Lva XIII. k připojení benediktinského kláštera v Rajhradě ke kongregaci sv. Josefa v Rakousku, Emauzský klášter byl připojen ke kongregaci beuronské. Břevnovsko-broumovský dvojklášter byl připojen k nově zřízené kongregaci Neposkvrněného Početí v Rakousku (Buben, 2004, s. 43-45). Dalším významným datem v existenci benediktinských klášterů v českých zemích byl rok 1929, kdy opatství v Rajhradě, Břevnově a Broumově zůstaly mimo jakoukoliv kongregaci a byly přímo podřízené římské kurii (Tamtéž, 45). Po druhé světové válce roku 1945 odsouhlasil papež Pius XII vznik nové Slovanské kongregace sv. Vojtěcha, do níž byly zařazeny opatství v Broumově, Břevnově, Emauzy, Rajhrad a dále zahraniční opatství v Lubinu u Pozdaně a Mariboru (Klášter – Broumov, online, cit. 2020-01-15).

V období nacistické okupace byla činnost benediktinského řádu potlačena. Komunistický režim aktivitu a existenci benediktinského řádu v Československu zcela zlikvidoval. Katalog světové benediktinské konference, konané roku 1995 uváděl počet

29 mnichů žijících v kláštorech Slovanské benediktinské kongregace sv. Vojtěcha. V roce 2000 je uváděn počet 30 mnichů této kongregace v Čechách (Kláster – Broumov, online, cit. 2020-01-15). Členy kongregace jsou Emauzy, opatství v Broumově, arcioopatství v Břevnově, Rajhrad a ze zahraničních chorvatské převorství v Čokovac a slovinské převorství v Mariboru. Na webových stránkách benediktinského klášteřa v Broumově je uvedena informace o celkovém počtu asi 20 členů benediktinského řádu žijících v Čechách (Kláster – Broumov, online, cit. 2020-01-15).

3.4.3 Významné benediktinské kláštery a jejich činnost na poli vědy a osvěty

Benediktinská řehole byla na území českých zemí historicky hojně rozšířena. Mnohé kláštery však dnes již neexistují. V této kapitole budou zmíněny vybrané významné benediktinské kláštery, které svým působením zanechaly výraznou stopu v historii české země, na půdě osvěty a vzdělávání.

Břevnov – arcioopatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty

Břevnovský klášter patří mezi nejvýznamnější kláštery v českých zemích. Během své existence se stal nejen duchovním, ale i kulturním centrem a svědkem mnoha dějinných událostí. Podnět k založení klášteřa přišel pravděpodobně od sv. Vojtěcha. Ten se zdržoval po složení slavných slibů v benediktinském klášteře sv. Bonifacia a Alexia v Aventinu v Římě. Sv. Vojtěch z významného rodu Slavníkovců byl poselstvem z Čech, českým knížetem Boleslavem II, i svým představeným nabádán přijmout pozvání a vrátit se do Čech. S sebou si vzal 12 římských benediktinských mnichů (Buben, 2004, s. 45). Založení roku 993 klášteřa podle Bubna majetkově podpořil jak sám kníže Boleslav II., tak i sám sv. Vojtěch. Papež Jan XV. přiznal klášteřu vydáním bully významná oprávnění a vzal klášter pod svou ochranu. Buben uvádí, že statky břevnovského klášteřa tvořily vedle Veleslavína, Ruzyně, Liboce i vesnice na Prácheňsku, Berounsku, Rakovnicku (Tamtéž, s. 45). Původně dřevěné klášterní stavby byly nahrazeny komplexem kamenných budov. Břevnovský klášter se stal styčným bodem pro další budoucí konventy řehole sv. Benedikta jako byly později budované kláštery v Rajhradě (1048), Hradisku u Olomouce (1078),

Opatovicích (1086-1087), Sázavě (1097), Broumově (1296) (Buben, 2004, s. 45). Proto nesl označení arciklášter (archisterium). Břevnovští opati měli oprávnění dosazovat, sesazovat probošty a převory v Rajhradě, Polici, Broumově.

V letech 1405 až 1406 vlastnil klášter dle dochovaných záznamů „*41 poplužních dvorů, 86 celých vsí a 13 částí vesnic. Klášter se také mohl pyšnit skriptoriem a bohatou knihovnou. Že byl Břevnov významným centrem vzdělanosti, dokazuje i to, že jeho konventuálem byl i Jan z Holešova, autor traktátů o písni Hospodine pomiluj ny, či traktátu o vánočních zvycích*“ (Buben, 2004, s. 48). V období husitství a dalších válek následujících století byl klášter pravidelně pleněn a znovu budován.

Od počátku 50. let 17. století učili benediktini spolu s premonstráty a cisterciáky budoucí kleriky v arcibiskupském semináři v Praze. Významnou osobností benediktinského řádu byl opat Beneš, stavitel škol v Honech, Žďáru, Broumově, Hlavňově a Suchém dole. Nástupce opata Beneše, opat Rotter se stal děkanem pražské teologické fakulty, zaměřil se na školství a dále na opravy chrámových staveb (Buben, 2004, s. 53). „*V roce 1891 mělo břevnovské opatství 49 kněží, 4 kleriky se slavnými sliby, 4 kleriky s jednoduchými sliby, 2 novice a jednoho konvrše*⁹“ (Buben, 2004, s. 53). V roce 1948 měl klášter jen 12 kněží, 3 kleriky a 3 bratry (Tamtéž, s. 53).

Osvětová činnost

Za nacistické okupace se břevnovský klášter stal pod vedením opata Anastáze Opaska střediskem osvětové činnosti. Klášter se stal vydavatelem různých publikací. Břevnovský klášter vydával kulturně umělecký a z části též teologický časopis Praporec. Jehož název byl odvozen od praporce sv. Vojtěcha. První ročník časopisu vyšel v roce 1939 (Opasek, 1992, s. 94). První číslo bylo věnováno sv. Vojtěchovi. V časopise vydávaném až do roku 1941 (Tamtéž, s. 94) byly po dobu války publikovány básně, články, překlady, fotografie, recenze knih. Benediktini z Břevnova vydali během války knihy, jejichž obsah se nejčastěji vztahoval k historii kláštera, řádu benediktinů, historii české a sv. Vojtěchovi. V roce 1940 vyšla například životopisná

---

⁹ Konvrš – jinak i konverš byl výraz pro laického bratra, který žil a pracoval v klášteře, ale nebyl mnichem.

kniha o českém světcí, osobnosti českých i evropských dějin (Tamtéž, s. 94). Titul knihy jejímž autorem byl Jaroslav Durych je Cesta sv. Vojtěcha. „*Práce byla psána pod botou nacizmu a nářek nad dobou z ní jasně vyzařuje*“ (Opasek, 1992, s. 94). Dalším dílem bylo vydání série fotografií od věhlasného Josefa Sudka zachycující sochy českých světců. Benediktini přispívali svými příspěvky pro věřící v Lidových listech.

Opat břevnovského kláštera Anastáz Opasek ve svých pamětech vzpomínal na dobu nacistické okupace. V pravidelných nedělních odpoledních setkáních (besedách) v břevnovském klášteře se účastnili, a to i za přítomnosti vojenské německé posádky v části kláštera, tyto osobnosti: profesor Jan Patočka, později spoluzakladatel Charty 77, Jan Zahradníček (český básník, spisovatel, překladatel), Václav Renč (básník, překladatel, dramatik), Rudolf Holinka (český historik), Stanislav Berounský (sociolog), a další (Opasek, 1992, s. 110).

Současná publikační činnost Benediktinského arciepatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Praze – Břevnově navázala na činnost v období středověku, kdy mniši ve skriptoriích opisovali a zdobili knihy nutné pro bohoslužebný provoz, kroniky, sbírky kázání či historické záznamy. Publikační činnost rovněž navazuje na dobu první poloviny 20. století, kdy byly vydávány časopis Praporec a různé publikace o dějinách kláštera a řádu benediktinu. I dnes chce klášter uspokojit vydávanými knihami ty čtenáře, kteří mají osobní, či studijní zájem o dějiny mnišství, o benediktinské kláštery, historii, světce a jiné významné osobnosti spjaté s řádem.

3.4.4 Anastáz Opasek

Nejmłodším opatem benediktinského kláštera v Břevnově byl Anastáz Opasek. Jan Opasek se narodil se 20. dubna 1913 v české rodině, žijící ve Vídni (Praha 6, online, cit. 2020-01-15). Po absolvování gymnázia se rozhodl pro kněžskou dráhu a vstoupil do řádu benediktinů, kde přijal řeholní jméno Anastáz. P. Opasek byl nadaným studentem, a tak mu klášter umožnil studovat teologii v Praze a následně v Římě. Velkou část svého života strávil v Břevnově a v exilu. Byl jako další kněží a zástupci klášterů odsouzen v inscenovaných komunistických procesech. Za špionáž ve prospěch Vatikánu byl p. Opasek roku 1950 odsouzen na doživotí (Praha 6, online, cit. 2020-01-15). Roku 1960 byl z vazby propuštěn, a žil civilním životem. Po vpádu

spojeneckých vojsk v 1968 odešel do exilu a stal se mnichem benediktinského kláštera v bavorském Rohru až do 1990, kdy se vrátil do vlasti (Praha 6, online, cit. 2020-01-15).

„Opat Opasek byl nejen řeholník, kněz a teolog, ale také básník a literární historik“ (Praha 6, online, cit. 2020-01-15). Již během studentských let byly publikovány jeho studie, recenze a básně. Byl externím příspěvovatelem časopisu *Nový život*, vycházejícím v Římě. Svůj život shrnul v autobiografické knize *Dvanáct zastavení*. Mezi jeho básnická díla patří samostatné sbírky: *Obrazy* z roku 1974, *Život upřen do středu* z roku 1978, *Podvečerní hudba* z roku 1979, *Vyprahlá krajina* z roku 1980, *Dvakrát dvanáct básní* z roku 1984, *Slova a slovo* z roku 1987, *Z té dálky* z roku 1990 (Praha 6, online, cit. 2020-01-15).

„Svým dílem spadá do linie “druhé generace” spirituálních katolických básníků, jejichž začátky sahají do 40. let, ale než se jejich tvorba stačila rozvinout, stali se obětí komunistické zvěle“ (Praha 6, online, cit. 2020-01-15).

A. Opasek během svého exilového působení založil spolu s Vladimírem Neuwirthem v 1972 katolické laické sdružení *Opus bonum* pro československé emigranty a též pro lidi v Československu (Praha 6, online, cit. 2020-01-15). Sdružení *Opus bonum* se věnovalo publikační a vydavatelské činnosti, organizovalo setkání exilových intelektuálů ve Frankenu, pravidelná svatodušní setkání potomků československých emigrantů. Zaměření těchto setkání bylo kulturně náboženské a později politické. V roce 1977 inicioval Anastáz Opasek prohlášení, ve kterém *Opus bonum* podpořilo Chartu 77 (Opasek, 1992, s. 282). V 80. letech pomáhal spolu s organizací německých katolíků *Ackerman-Gemeinde* o objektivní a kritické zhodnocení vztahů Čechů a Němců.

Sdružení *Opus bonum* spolupracovalo s Pavlem Tigridem vydávajícím v exilu časopis *Svědectví*, spoluorganizovalo zasílání knih a časopisů do vlasti, podporovalo pronásledované lidi v Československu. *„Zásluhou otce Opaska se tak Opus bonum stalo jednou z nejdůležitějších složek československého exilu“* (Opasek, 1992, s. 282).

Broumov – Opatství sv. Václava

Počátky broumovského kláštera jsou spojeny s českým králem Přemyslem Otakarem I., který v roce 1213 daroval benediktinům území Broumovska (Broumovský klášter, online, cit. 2020-01-15). Jak je uvedeno na webových stránkách broumovského kláštera stojí v darovací listině českého krále psáno, že se jedná o „*krajinu děsnou v širé pustině*“ (Broumovský klášter, online, cit. 2020-01-15). Broumovské území bylo ještě před příchodem benediktinů kolonizováno českou populací, ale skutečné osidlování tohoto území proběhlo až ve 14. století. Benediktini založili město Broumov a do kraje přišli kolonizátoři z Flander a Durynska. Benediktini nejprve zbudovali pevnost na základech původní tvrze a v letech 1360 až 1380 bylo opevněno i město Broumov (Buben, 2004, s. 140). Během husitských bouří poskytl klášter 22.5. 1420 útočiště bratrům z vypáleného kláštera břevnovského a stalo se nejen centrem benediktinského řádu v českých zemích, ale i centrem katolicismu (Tamtéž, s. 140). Opatem obou klášterů břevnovského a broumovského byl týž opat. Husité opakovaně klášter obléhali, ale nepodařilo se jim jej získat. Klášter měl velký význam pro rozvoj celého kraje. Dne 11.11. 1549 zasáhl klášter i město Broumov ničivý požár (Tamtéž, s. 140). Na konci 16. století došlo v důsledku sílícího reformačního hnutí ke konfliktům mezi benediktiny a lokálním obyvatelstvem, které se více přiklánělo k reformačnímu hnutí. Klášter procházel podobnými osudy, jako jiné kláštery. Během válek byl pravidelně drancován, zachvátily jej ničivé požáry. „*Díky značnému majetku (2 města a 39 vsí) se klášter brzy vzpamatoval*“ a byl v období klidu a míru v letech 1684-1685, 1710-1711, 1727-1733 znovu velkoryse vystavěn (Buben, 2004, s. 140). Významnými staviteli a tvůrci barokní zachovalé podoby kláštera byli stavitelé Martin Allia z Löwenthalu a Kilián Ignác Dientzenhofer (Tamtéž, s. 140).

Stejně tak jako mnoho dalších klášterů, zasáhla do historie broumovského kláštera II. Světová válka. Klášter se nacházel v sudetském území a osazenstvo kláštera bylo převážně německé. „*V souvislosti s politickými událostmi oddělil papež Pius XI. Dne 3.1. 1939 Broumov od Břevnova a povýšil tamější probošství na samostatné opatství*“ (Buben, 2004, s. 141).

I když byli mniši broumovského kláštera převážně německé národnosti byl opat broumovského kláštera ve vazbě gestapem vyšetřován a dva mniši byli poslání

do koncentračního tábora v Dachau. Během války nikdo z kláštera aktivně s nacisty nespolupracoval. Přesto byli dva broumovští benediktini po válce kvůli své německé národnosti místními zavražděni. Broumovský klášter byl znovu ve spojení s břevnovským klášteřem, a opat Anastáz Opasek se stal apoštolským administrátorem broumovského opatství. Spolu s německým obyvatelstvem v Sudetech byli broumovští benediktini odsunuti do Německa a našli své útočiště v bavorském klášteře Rohr, kde později v roce 1968 poskytli útočiště opatu Opaskovi (Opasek, 1992, s. 282). Zajímavým článkem broumovské historie je krátký pobyt benediktinů, kteří do uvolněného opatství v Broumově přišli z USA. Všichni uměli česky, ale svého občanství se nevzdali. Po zrušení kláštera komunisty byli z Československa vypovězeni (Tamtéž, s. 282).

Od roku 1950 byl klášter Broumově asi pro svou rozsáhlost a geografickou pozici používán komunisty jako tábor internační (Klášter Broumov, online, cit. 2020-01-05). Byli v něm násilně internováni a vězněni řeholníci a řeholnice. Po skončení komunistické éry byl klášter navrácen řádu benediktinů. Broumovský klášter i s kostelem byl v roce 1995 prohlášen za národní kulturní památku a byl plně zrekonstruován, je pro svoji atraktivní polohu využíván k turistickým, kulturním, a ubytovacím účelům (Klášter Broumov, online, cit. 2020-01-05). V klášteře je vystavena kopie Turínského plátna z roku 1651, nalezená v klášteře 18.1. 1999 (Klášter Broumov, online, cit. 2020-01-05). Klášter se dále pyšní svoji unikátní sbírkou mincí, nálezem dvou meteoritů, knihovnou, zahrnující více než 17 000 svazků, z nichž 206 je vzácných rukopisů. (Klášter Broumov, online, cit. 2020-01-05).

Do dnešních dnů zůstává broumovský klášter administrován z bratrského benediktinského kláštera v Praze v Břevnově a v současné době v něm nikdo z benediktinů není usazen.

Pedagogická činnost Broumovského kláštera – benediktinská pedagogika

Klášter zahrnoval mimo klasického klášterního uspořádání i školu, zřízenou asi roku 1306 (Broumovský klášter, online, cit. 2020-01-15). Mniši měli za povinnost věnovat se práci pedagogické a předávat budoucímu kněžskému dorostu výuku náboženství a dále pak tzv. trivium (gramatiku, rétoriku a dialektiku), quadrivium

(aritmetiku, astronomii, hudbu a geografii). „*Vyučovacím jazykem byla latina a učivo bylo diktováno nebo předříkáváno, žáci psali a pak se látku učili nazpaměť*“ (Broumovský klášter, online, cit. 2020-01-15). V roce 1624 byla obnovena klášterní škola, určená k přípravě budoucích kněží a teologů Gymnázium mělo čtyři třídy a je třetím nejstarším v Čechách (Broumovský klášter, online, cit. 2020-01-15).

V roce 1671 se změnilo broumovské gymnázium na šestitřídní vyučovací ústav (Broumovský klášter, online, cit. 2020-01-15). „*Jednotlivé třídy se nazývaly parva, principia, gramatika, syntax, poetika a rétorika. Vyučovalo se latinské mluvnici, základům řečnického a básnického umění, dějepisu, zeměpisu, hudbě a aritmetice, vše v latině. Na konci roku musel student umět nazpaměť celou probranou knihu, jinak nepostoupil do vyšší třídy. Součástí vyučování na gymnáziu byly i divadelní a hudební představení*“ (Broumovský klášter, online, cit. 2020-01-15). Studenti měli možnost věnovat se hře na hudební nástroje a dále se mohli v roli herců účastnit divadelních představení. Role režisérů se zhostili vyučující předmětu rétoriky. Klášter disponoval vlastním divadelním sálem a divadelní studentská představení byla přístupna veřejnosti.

Roku 1780 (v období josefinských reforem) došlo k zestátnění benediktinského gymnázia (Broumovský klášter, online, cit. 2020-01-15). „*Hlavním vyučovacím jazykem zůstala latina, povinným vyučovacím předmětem se stala řečtina a učitelé museli učit pouze z doporučených knih. Za původně bezplatné studium se nyní začalo platit školné a absolventi měli mít možnost uplatnit se ve všech veřejných funkcích. Postupně byl na gymnáziu zaveden systém odborných učitelů, bylo zařazeno mezi pětitřídní gymnázia*“ (Broumovský klášter, online, cit. 2020-01-15). Mezi vyučované předměty patřily náboženství, latina, řečtina, zeměpis, historie, matematika a přírodopis.

Slavnými žáky ze všech epoch existence broumovské klášterní školy, gymnázia byli například Arnošt z Pardubic, Bohuslav Balbín, Alois Jirásek, Alois Rašín a další (Broumovský klášter, online, cit. 2020-01-15).

Rajhrad – Opatství sv. Petra a Pavla

Benediktinský klášter v Rajhradě je nejstarším klášterem na Moravě. Je situován jižně od Brna na místě, kde se podle legend nacházel v 10. století klášter basiliánů, údajně založený sv. Cyrilem (Buben, 2004, s. 127). Ze dvou listin (tzv. fals) je pouze

známo, že český vévoda Břetislav věnoval břevnovskému klášteru 18. října roku 1045 mezi jinými jakousi poustevnu, která byla kolem roku 1028 založena ke cti sv. apoštolů Petra a Pavla na opuštěném hradě (Tamtéž, s.127). Od toho je odvozen pozdější název kláštera Rajhrad. Roku 1031 byla tato poustevna přebudována na skutečný klášter (Tamtéž, s.127). Břetislav věnoval klášteru finanční prostředky a několik vsí. Dle vůle zakladatele měl klášter duchovně i hmotně záviset na klášteře břevnovském. Tato závislost skončila roku 1813, kdy bylo proboštví rajhradské osamostatněno a stalo se samostatným opatstvím (Buben, 2004, s. 127).

Vedle práce fyzické (mýcení lesů, kovářství, truhlářství) se mniši věnovali činnosti knihařské. Opisovali bohoslužebné knihy. Na webových stránkách rajhradských benediktinů je uvedeno, že dílo, které v klášteře vzniklo, byl vzácný lektionář a homiliář stejně jako liturgický rukopis "Capitula et orationes" ze 13. a 14. století (Rajhrad benediktini, online, cit. 2020-01-15). Donátory a podporovateli kláštera v Rajhradě byli čeští panovníci, mezi kterými byli Přemysl Otakar I. s královnou Konstancí a později také Přemysl Otakar II. „*Růstu kláštera napomáhala udělování různých privilegií a výsad ze strany zeměpanské. Markrabí Přemysl udělil r. 1234 Rajhradu svobody, jaké měl na Moravě klášter velehradský, Jan Lucemburský propůjčil r. 1327 klášteru hrdelní právo, které při něm zůstalo plných 400 let. Karel IV. potvrdil všechna privilegia udělená Břetislavem*“ (Rajhrad benediktini, online, cit. 2020-01-15). V průběhu staletí byl klášter budován, ve válkách pustošen, zastavován, uchvacován a dobýván, přeměňován dle potřeby armád na konírnu, místo pro držení válečných zajatců, špitál.

Zlatým věkem pro Rajhradský klášter bylo 18. století (Buben, 2004, s. 127-133). Díky dobrému hospodaření rajhradského probošta Otmara Konráda klášter zbohatl budováním hospodářských dvorů, chovem koní, zakládáním chovných rybníků a vinic. Císař František I. povýšil 22.3. roku 1813 proboštví v Rajhradě na samostatné opatství (Tamtéž, s. 133).

V období nacistické okupace klášter našťastí žádnou újmu neutrpěl. Nejhorší období jej čekalo po válce. Při revizi pozemkové reformy z 31.12. 1948 přišel klášter o velké množství půdy (Buben, 2004, s. 133). V roce 1950 byl klášter přepaden, mniši internováni v internačních klášterech. Opat Pokorný zemřel v pozdější internaci v Žernůvce roku 1972 (Tamtéž, s. 133). Klášter byl po zaboru komunisty nejprve

vyrabován. Ztratilo se velké množství cenných předmětů, sbírek. Buben zmiňuje (2004, s. 133), že mezi ztracenými sbírkami byly i sbírky cestovatele Emila Holuba, kterého klášter finančně podporoval. Klášter skončil na dlouhá léta v rukách armády, která jej totálně zdevastovala. Rozhodnutím Ministerstva kultury z 20.3. 1990 byl klášter do rukou benediktinů navrácen (Rajhrad benediktini, online, cit. 2020-01-15). Rajhradští benediktini obnovili klášterní komunitu a začali s velkou finanční podporou z Rakouska, Německa, Švýcarska renovovat poničený objekt. V prostorách kláštera je dnes sídlo Památníku písemnictví na Moravě, v němž jsou zpět k vidění rajhradské knihy a pobočka Muzea Brněnska. V lednu 2020 působí dle webových stránek rajhradských benediktinů v klášteře jen 7 bratrů, kteří se věnují hlavně duchovní činnosti, manuální práci, hospodářství a zvelebování klášterního objektu (Rajhrad benediktini, online, cit. 2020-01-15).

Osvětová činnost

V roce 1881 založil P. Placidus Mathon v Brně klášterní tiskárnu (Rajhrad benediktini, online, cit. 2020-01-15). V tiskárně byly tištěny časopisy a knihy. Od roku 1884 do roku 1896 vydával klášter jednou měsíčně vědecký časopis *Hlídky* a od roku 1880 učený benediktinský časopis *Wissenschaftliche Studien und Mittheilungen aus dem Benedictiner Orden*, v překladu do češtiny-Vědecké studie a sdělení benediktinského řádu (Rajhrad benediktini, online, cit. 2020-01-15).

V 20. století působili benediktini rajhradského kláštera v Brně jako profesoři náboženství, klasické filologie a obecného dějepisu. „*Rajhradští kněží měli vliv na založení tělovýchovné jednoty Orel v roce 1910*“ (Rajhrad benediktini, online, cit. 2020-01-15).

Klášter proslavila obrazárna, která zahrnovala obrazy Mistra rajhradského oltáře, Jana Breugla, Karla Škréty, Petra Brandla a dalších. Vyhlášená a proslavená je rajhradská knihovna, která zahrnovala až do státní konfiskace v 1950 kolem 100 000 svazků (Zeschick, 2007, s. 85). V Rajhradě působili významní učenci ze zahraničí Magnoaldus Ziegelbauer, Anselm Desing a Ulrich Weiss. Do Čech přišli tito učenci kvůli záměru břevnovského kláštera zřídit šlechtickou akademii. Když však do Prahy vpadli roku 1744 Prusové, ukryli se tito v bezpečí příbuzného kláštera v Rajhradě

(Zeschick, 2007, s. 85). Během svého pobytu v Rajhradě pracovali a zanechali zde svá díla. V období josefínských reforem kupoval rajhradský klášter za výhodných podmínek tisíce cenných knih ze zrušených jezuitských klášterů v Brně a Jihlavě, kartuziánského kláštera v Králově Poli a dalších knihoven. Vzácné knihy přinášela klášteru vědecká práce a výměny knih. Za éry vlády komunistů byla mnohá vzácná díla rozkradena. Knihovna z Rajhradu je nyní ve vlastnictví brněnské univerzity. V knihovních katalozích rajhradské knihovny je 723 vzácných rukopisů, 389 prvotisků z oboru filosofie, práva, lékařství, klasické literatury a historie a bohatý archiv (Buben, 2004, s. 134). Mezi vzácné knihy patří „*Martyryologium Odonis sepsané francouzským biskupem Odonem asi v roce 870, v němž jsou staroslověnské přípisky, a pak také rajhradský kodex č. 355, který obsahuje antifonář a žaltář z roku 1317, uváděný pod názvem Breviář královny Rejčky*“ (Buben, 2004, s. 133-134). Dále patří mezi vzácné knižní exempláře díla husitských autorů, „*samotného Jana Husa, Jakoubka ze Stříbra, Mikuláše z Pelhřimova a jiných*“ (Zeschick, 2007, s. 85).

3.5 Římská unie řádu svaté Voršily – Ordo S. Ursulae

V kapitole věnované ženskému církevnímu řádu bude nastíněn vývoj řádu od jeho počátku až do současnosti. Budou představeny základní principy tzv. voršilské pedagogiky, poslání řádu a jeho činnost na území českých zemí.

3.5.1 Zakladatelka Angela Merici

Svatá Angela Merici „*pocházela ze zchudlé šlechtické rodiny ve městě Desenzano, ale vyrůstala na venkově, kam se její rodina přestěhovala, aby mohla snáze obdělávat svá pole. Po smrti rodičů a sestry se Anděly ujímá strýc, městský sudí. Poznává tak městské prostředí. Stala se františkánskou terciářkou*“ (Hrudníková, 1997, s. 279). Svátá Angela Merici se narodila v roce 1474 (Tamtéž, s. 279). Hrudníková uvádí, že Angela byla současnicí Lutherovou. Období jejího života, bylo obdobím probíhajících reforem a změn církve, kvetla renesance a humanismus (Hrudníková, 1997, s. 279). Bylo však též obdobím morálního úpadku církve a jejích struktur. Války,

nesvornost, rozepře italských království a měst zmítaly severem Itálie a rodištěm zakladatelky. Války měly významný dopad na stav společnosti a způsobily nárůst chudoby, kriminality, nárůst sirotků. Na ulicích rodného města zakladatelky se potulovalo množství dětí, které byly nechány svému osudu, zlu a útrapám způsobeným válkou. Angela viděla nevzdělané, zaostalé a nevědomé dívky bez domova, které hledaly všechny způsoby, aby přežily a uživily se. *„Angela se jich ujímá a snaží se jim dát solidní nábožensko-mravní základ, chce z nich vychovat dobré budoucí matky. Získává si spolupracovnice. Jedna z nich Alžběta Prato, nabídne svůj dům, kde se dívky shromažďují a jsou vyučovány především katechismu. Některé spolupracovnice se věnují také charitativní práci, ale výchova ženské mládeže převládá. Některé z těchto dívek se přidávají k Anděle. Vzniká tak skupina, již dala Anděla za vzor svatou Voršilu, mučednici za panenství z období konce války římského impéria. Anděla si přála sestřím všítípit hlubokou úctou k panenství, jakožto snoubenectví s Ježíšem Kristem“* (Hrudníková, 1997, s. 279).

Počátky působení

Řeholní společenství bylo úředně schváleno 25. listopadu 1535. (Jirásko, 1991, s. 119). Jirásko dále uvádí, že nejprve schválil pravidla společnosti brescijský biskup. Další schválení a výhody získala společnost od papeže Řehoře XIII. *„Sestry zůstávaly ve svých rodinách, pokud nějaké měly, aby jejich prostřednictvím byly brescijské rodiny ozdraveny. Scházely se v domě Alžběty Prato. Dílo se šířilo. Sestry začaly společně bydlet a vytvořily tak kongregovanou formu Společnosti sv. Voršily“* (Hrudníková, s. 279). Myšlenka takového uspořádání a volného společenství se neseťkala v očích vedení římskokatolické církve s porozuměním. Po Tridentském koncilu, který se konal mezi léty 1545 až 1563 se společnost svaté Voršily z podnětu koncilních závěrů, proměnila (Tamtéž, s. 279). Tridentský koncil společnost sv. Voršily v dosavadní formě neuznal. Došlo k přeměně, která byla následně papežem Pavlem v. roce 1612 schválena a povýšena na řád s řeholí svatého Augustina (Tamtéž, s. 279). To znamenalo nežít již jako dříve, částečně ve společném domě, anebo v rodinách, ale složit věčné sliby, žít podle papežské klauzury pospolu za zdmi klášterními. Čtvrtým

řeholním přidaným slibem byl závazek, kterým se následovnice zavázaly vyučovat a vychovávat mládež.

Obrázek č. 5 Svatá Angela Merici

Zdroj: Saints resource, online,2020-02-01

Poslání

„Původním posláním družiny svaté Voršily byla obnova křesťanského života v rodinách a konání skutků křesťanské lásky zejména při výchově dívek a při ošetřování nemocných Jirásko“ (1991, s. 119).

Heslem řádu je: *Sicut lilium inter spinas*. V překladu: jako lilie mezi trním. Znakem řádu jsou tři lilie s bílými květy v modrém poli (Hrudníková, 1997, s. 279). Velmi nezvyklé bylo prvotní uspořádání společenství, které na svoji dobu šestnáctého století působilo velmi emancipovaně a pokrokově. Vždyť jen myšlenka vzdělávat ženy, jejichž dosavadním údělem bylo vdát se, porodit a vychovat děti, byla na svoji dobu unikátní a pokroková. Dívky, následovnice Angely z Merici, nepocházely z urozených rodin, ba právě naopak. Přesto i jim mělo být dostupné vzdělání a péče.

Řád se postupem času zaměřil na školství, katechezi a misijní činnost. Podle Hrudníkové (1997, s. 280) jde v řádu především o duchovní, morální péči o ženu, její duchovní povznesení a vzdělání. Účelem tohoto úsilí má být záchrana a povznesení rodiny prostřednictvím vzdělané ženy. Řád si získal popularitu a uznání, úspěšně

se šířil do dalších zemí Evropy. Foltýn označuje pro řád významný rok 1900, kdy došlo ke spojení autonomně spravovaných klášterů v tzv. Římskou unii. V čele této unie dodnes stojí generální představená, sídlící a zastupující řád v Římě (Foltýn, 2005, s. 132).

3.5.2 Příchod řádu sv. Voršily do českých zemí

Jak Hrudníková uvádí byla činnost řádu na území českých zemí výhradně školská. Do českých zemí se řád dostává až v roce 1655, kdy do Prahy přišlo sedm sester řádu sv. Voršily z valonského kláštera v Liege (Hrudníková, 1997, s. 280). Vlček, Sommer, Foltýn zmiňují, že pozvání sester do Prahy přišlo od hraběnky Sibyly z Lamboy. Hraběčiny dcery získaly dobré vzdělání a vychování v klášteře Voršilek v německém Kolíně nad Rýnem. Manžel hraběnky Sibyly z Lamboa složil 5000 zlatých jako základní kapitál budoucího kláštera a umožnil tak realizovat přání své ženy vystavět voršilský klášter se školou pro dívky v Praze (Vlček, Sommer, Foltýn, 1997, s. 167).

Působení řádu sv. Voršily v českých zemích

„V Praze si sestry brzy získaly velkou vážnost, zvláště šlechta si je velmi oblíbila, takže jim svěřovala svoji dívčí mládež na vychování. Později se přestěhovaly do domu Příchovských na Novém Městě pražském a r. 1674 byl položen základní kámen k novému klášteru. R. 1678 byl klášter dostavěn a v letech 1699-1704 byl v jeho blízkosti vystavěn i kostel ke cti a slávě velké patronky řádu sv. Voršily“ (Voršilky, online, cit. 2019-12-17). Voršilské školy byly budovány tak, že měli tzv. školu vnitřní pro žákyně v internátu. Žákyněmi internátu byly nejčastěji dívky ze šlechtických rodin. Další školou byla škola vnější pro žákyně, které do školy docházely ze svých domovů. Příjem z vybraného školného byl pro existenci voršilských škol zásadní. Mimo jiné přinášely nové sestry klášteru své věno. Významným zdrojem klášterních příjmů byly finanční příspěvky od dárců. Josefské reformy se činnosti řádu výrazně nedotkly. Naopak byl řád jako společnosti prospěšný od poloviny 18. století do konce trvání

monarchie podporován finančně ze státního náboženského fondu (Macková, 2007, s.62).

Po roce 1918 byly nuceny Voršilky čelit velkému tlaku. „*První republika poskytla voršilským klášterům i školám stejný prostor k realizaci, jako všem jiným soukromým školám. Zájem o ně fakticky ovšem poněkud poklesl, protože obecně poklesl zájem o konfesní vzdělávání*“ (Macková, 2007, s. 62). Od roku 1928 se staly voršilské řádové domy v Československu součástí Římské unie, v jejímž čele je generální představená sídlící v Římě. V roce 1932 došlo k zřízení československé provincie, v které jsou zastoupeny provincie českomoravská a slovenská (Tamtéž, s. 62).

V období nacistické okupace a zaboru Sudet, případly tamní voršilské kláštery se školami do správy nacistického Německa. Voršilské školy neodpovídaly požadavkům nového nacistického státu, a tak došlo k jejich rušení a zabrání bez jakékoliv kompenzace. Tak bylo skončeno působení voršilek například v Liberci (Tamtéž, s. 62).

3.5.3 Ženy v řádu

Do řádu mohly vstoupit ženy po dovršení plnoletosti. Působily v něm chórové sestry věnující se plně svému učitelskému poslání a sestry laické, které se staraly o chod kláštera. Věková hranice plnoletosti platila pro vstup do řádu, nikoliv však pro život v klášteře. V některých případech byl vstup do kláštera řešením pro dívky, kterým se nepodařilo provdat se a v neposlední řadě mohly do řádu vstoupit i zbožné vdovy toužící po zbožném životě uvnitř kláštera. Macková ve své knize o voršilkách uvádí, že podmínkou vstupu bylo složení finanční hotovosti každé z novicек, a to nejpozději k datu slibů. Noviciát trval za normálních podmínek dva roky do složení slavných slibů. (Macková, 2007, s. 64) Voršilské konventy v naší zemi měly ve svých začátcích malou skupinku řádových sester žen v určitém věkovém rozpětí. „*Šlo o to, aby sice ženy nebyly příliš staré a zaručovaly alespoň hypoteticky jakousi kontinuitu do budoucna, schopnost překlenout dobu, která byla nutná k získání místních zájemkyň o vstup do řádu, ale na druhou stranu, aby už měly dostatek zkušeností jak s řádovým životem a provozem škol, tak schopnost jednat s lidmi stojícími mimo řád*“ (Macková, 2007, s. 66). Jak dále Macková shrnuje, že pražský konvent zakládalo 7 sester,

a konvent kutnohorský založilo 5 voršilek. Dosažitelné prameny dokládají, že do 30 let 19. století vstoupilo do kutnohorského konventu od jeho založení (v 1712) 133 žen (Tamtéž, s. 62). Do pražského konventu od jeho založení (v 1674) do 30 let 19. století vstoupilo 205 žen (Tamtéž, s. 62).

Sociální původ dívek, které vstupovaly do řádu byl velmi rozličný a časem se měnil. Sama zakladatelka řádu Angela Merici žádná omezení a podmínky preferující sestry z vyšších kruhů nepožadovala. Přesto v Čechách v řádu sv. Voršily až do josefinských reforem převažovaly šlechtičny. Lze v tom vnímat určité elitářství, ale i zcela pragmaticky finanční přínos novicек ze šlechtických kruhů pro řád. V evidenci řádových sester lze dohledat ženy z rodu Harrachů, Kolovratů, Černínů, Walderode a další (Tamtéž, s. 71). Časem však přibývaly nové adeptky převážně z prostředí občanského. Zajímavým aspektem je, že řádové sestry šlechtického původu byly vnímány významněji. Jejich sliby byly předávány do rukou předních církevních hodnostářů v zemi kardinálovi, či arcibiskupovi, který jim následně dal řádové jméno. Sestry z občanského prostředí tuto výsadu neměly. Od založení konventu v Kutné hoře bylo z celkového počtu 133 členek 36 šlechticек (Macková, 2007, s. 71). V devatenáctém století vstupovaly do řádu ženy z převážně občanského prostředí a přestalo být vyžadováno přinesení věna vstupujících novicек. Klášter čerpal na každou sestru příspěvek z náboženského fondu, dostával finanční podporu od svých příznivců a také dle možností od města (Tamtéž, s. 71).

3.5.4 Voršilky – učitelky

V 17. a 18. století se mohla stát učitelkou vzdělaná příslušnice řádu sv. Voršily, jako učitelka byla uznána svými sestrami, případně předchůdkyněmi v řádu. S příchodem školských tereziánských reforem „*bylo nutné, aby každá kandidátka získala nejprve formální vzdělání v souladu s požadavky doby a teprve potom se mohla specializovat a směřovat k tomu, že bude sama učitelkou*“ (Macková, 2007, s. 116).

Roku 1811 byl v našich zemích zaveden institut státního občanství (Tamtéž, s. 73). Podmínka složení učitelských zkoušek, byla vázána na státní občanství. Voršilky cizinky narozené mimo habsburskou monarchii musely státní občanství získat. Pak teprve mohly složit učitelské zkoušky a vyučovat. „*Obecně se předpokládalo,*

že každá novicka má specifické schopnosti, které je povinna rozvíjet tak, aby byly ku prospěchu jejího kláštera“ (Macková, 2007, s.73). Většina členek řádu byly učitelky. Od druhé poloviny 19. století vstoupily v platnost školské zákony a každá řádová sestra, která učila na škole s právem veřejnosti musela skládat státní zkoušky. Složení státních zkoušek opravňovalo k výuce v civilní, nebo církevní škole na území celé habsburské monarchie. Velké množství sester tohoto řádu přišlo ze zahraničí z Belgie, Anglie, Irska, Francie (Tamtéž, s. 73).

Učitelky se specializovaly na výuku předmětů a při výuce se střídaly. Pokud se stalo, že měl konvent nedostatek učitelek, byla povolána sestra z jiného voršilského kláštera, aby na přechodnou dobu, někdy jen na půl roku, jindy na několik let pomohla tomuto klášteru. V čele kláštera stála matka představená. Většinou zastávala i pozici ředitelky školy. Na konci 19. století se struktura voršilských institutů stala složitější, pozici ředitelky školy tak zastávala jiná osoba (Tamtéž, s. 73). V případě kutnohorské voršilské školy se roku 1899 stala ředitelem školy osoba stojící mimo voršilský řád, ThDr. K. Truxa (Macková, 2007, s. 73-78). V průběhu 19. století působily ve voršilských školách též civilní učitelky, které byly přijímány, aby vyplnily mezery v učitelském sboru a učily tělocvik, který jako jediný předmět voršilky nikdy neučily. Náboženskou výuku zaštiťovali duchovní. Před první světovou válkou začali učit na voršilských školách i gymnazijní profesoři se svolením biskupa.

Civilní učitelky

Ustanovení § 55 školského zákona z roku 1869 vyžadovalo, aby se učitel věnoval svému povolání zcela bez jakéhokoliv zaměstnání vedlejšího (domácích prací, péči o vlastní děti) (Macková, 2007, s. 120). To v praktickém životě pro ženu, civilní učitelku znamenalo, zůstat po dobu pedagogického působení svobodnou, žít vzorným životem v celibátu a zcela se bude věnovat svému poslání. *„Pohled na učitelky 19. století byl sice dost přísný a jejich chování bylo jejich okolím posuzováno možná přísněji než u jejich vrstevnic, ale rozdíl mezi řádovou a civilní učitelkou zůstal-alespoň ve středoevropských poměrech v posuzování principu: zatímco první sloužila svou prací Bohu, tak ta druhá tu byla jako služba lidem“* (Macková, 2007, s. 120).

3.5.5 Voršilská pedagogika

Již Jan Amos Komenský 17. století zastával názor, že děti mají být vyučovány všemu, co je pro život nezbytné bez rozdílu původu a pohlaví.

Vzdělávání žen dívek zůstalo ještě do nástupu osvícenství opomíjeno. Žena měla být připravena na život po praktické stránce pro roli matky a hospodyně. Voršilské školství bylo první, které mělo za cíl vzdělávat ženu. Vzdělávání dívek se stalo dominantním úkolem řádu. Voršilky na svých webových stránkách (Voršilky, online, cit. 2019-12-17) uvádějí, že osnovy a náplň učební látky v počátcích svého působení ovlivňovaly samy voršilky. Neexistovala žádná předepsaná osnova a žádné jiné dívčí školy.

Voršilky na svých webových stránkách (Voršilky, online, cit. 2019-12-17) zmiňují odkazy a rady od své zakladatelky sv. Angely z Merici. Pojmenovávají tzv. "mericiánskou pedagogiku", která má být založena na hluboké jednotě, setkávání s cílem zaměřeným na výměnu názorů, ujasnění věcí, starost o druhé, lásku, úctu, porozumění, všímavosti vůči druhým, toleranci, respektu, nenásilnému přístupu k vzdělávanému. „*Anděla je sestřím vzorem svým smyslem pro mateřství. Vyznačuje "mateřství" celým svým životem, je opravdovou matkou svým svěřenkyním (srov. Don Bosko a požadavek "otcovství" u vychovatelů)*“ (Voršilky, online, cit. 2019-12-17).

„*V následování myšlenek svaté Anděly se při výchově napomáhá růstu osoby. Vychovatel dodává odvahy a je potřebné, aby získal důvěru. Musí věřit, že Boží moc zúrodní každodenní úsilí. A potom nechejte pracovat Boha, který časem, až se mu zlíbí, učiní podivuhodné věci*“ (Voršilky, online, cit. 2019-12-17).

Struktura škol

Nejstarším typem škol byly školy vnitřní pro členky řádu sv. Voršily a školy vnější pro dívky žijící ve městě bez ohledu na společenský původ. Škola byla rozdělena na stupeň elementární, které navštěvovaly dívky bez rozdílu ve společenském postavení. Vyšší škola byla spojena s ubytováním v penzionátu pro dívky ze šlechtických kruhů a měšťanstva. Vzdělávání zahrnovalo obecné trivium (psaní čtení

počítání), doplněné výukou náboženství, dále pak světské a církevní dějiny, zeměpis, přírodověda. Velký důraz byl kladen na výuku jazyků, mezi nimiž nechyběla latina. Dívky měly možnost věnovat se výtvarnému umění, hudbě.

Výchova dívek zahrnovala pozitivní přístup, důvěru v dobro a úspěch v studiu. V klášterních školách neexistovaly tělesné tresty. Dívky byly vedeny k domácím pracím. Zručnost v šití, vyšívání a podobných aktivitách měla chudým dívkám po absolvování školy pomoci a mohla pro ně být zdrojem obživy. Pro bohaté žákyně měly domácí práce plnit roli ochrannou, jako prevence před zahálkou.

Speciální kurzy

Macková uvádí, že od druhé poloviny 18. století voršilky umožnily zdokonalení dovedností ve specializovaných kurzech, navazujících na postupné vzdělání vnějších škol. Jednalo se o výuku speciálních dovedností výtvarných technik, domácích prací, ručních prací a podobně. Na specializované kurzy navázaly v 19. století speciální školy ručních prací nebo hospodyňské školy (Macková, 2007, s.107).

Učitelské ústavy

V roce 1854 zřídily Voršilky učitelské kurzy pro učitelky dívčí mládeže. Kurzy byly pro absolventky hlavní školy, kterým bylo více jak 16 let (Tamtéž, s.107). *„Pedagogické ústavy navázaly na tyto učitelské kurzy. Šlo o soukromé ústavy, maximálně s právem veřejnosti“* (Macková, 2007, s.107). Školská reforma z 70 let 19. století umožnila vznik učitelských ústavů a Voršilky nebyly jediné, kdo tuto formu přípravy pro budoucí učitelky zastřešoval. Vzdělávací učitelský ústav založily roku 1877 i školské sestry de Notre Dame v Praze u sv. Anny (Tamtéž, s. 107). Školské ústavy byly zakládány v dalších městech české země. Voršilky založily učitelský ústav v Kutné Hoře a v Liberci. Dominikánky založily školský ústav v Olomouci. V Českých Budějovicích bylo založeno školskými sestrami de Notre Dame pedagogium – škola budoucích učitelek (Tamtéž, s. 107). Absolventky učitelských ústavů skládaly státní zkoušky a po jejich složení měly plnou kvalifikaci pro povolání učitelky na území Habsburské monarchie nejen na církevních, ale i na veřejných školách.

3.5.6 Chovanky a žákyně voršilských škol

Sociální původ schovanek a žákyň se v průběhu staletí proměňoval. Ve století 17. byly žákyněmi převážně šlechtických rodin. Výuka žákyň vnitřní školy se byla zaměřena na výuku náboženství, francouzštiny, výtvarných technik malby a kresby, ručních prací a dále na konverzaci v cizím jazyce. Vyučované předměty se časem měnily a když byla vnitřní škola přeměněna na regulérní pokračovací kurz, byly do výuky zahrnuty i další předměty (Macková, 2007, s.120). Exkluzivita voršilských škol byla postupem času odstraněna otevřením vnějších škol pro dívky z jiných vrstev společnosti z rodin obchodníků, řemeslníků, bohatého měšťanstva. Vyučované předměty byly pojaty více prakticky a postupem doby se rozdíl mezi vnitřní a vnější voršilskou školou stíraly. Nejpočetnější skupinu v 19. století tvořily dívky z rodin lékárníků, lékařů, bankéřů, obchodníků i z velmi vzdálených míst naší země. Nadstandartní vzdělání ve voršilském penzionátu mělo být výhodnou investicí a mělo dívkám z dobrých rodin zvýšit šance na výhodný sňatek a zvýšit jejich prestiž.

Podle tereziánských školských ustanovení měl učitel zvládnout třídu až se sto žáky. Dobové záznamy voršilské vnější elementární školy, z kterých čerpala Macková, v Kutné Hoře z roku 1712 dokládají počet 75 žákyň v jedné třídě (Macková, 2007, s.120). Věková hranice byla u dívek stejná jako na veřejných školách. Do škol vnitřních (penzionátů) nastupovaly chovanky ve věku od 10 až do 15 let, třídy měly kolem 20 žákyň a dvě učitelky v jedné třídě (Tamtéž, s.120). Menšímu počtu žákyň se mohly učitelky více věnovat. Délka pobytu v penzionátu byla obvykle mezi dvěma až čtyřmi roky. Dívky je mohly libovolně opustit, záleželo na finanční situaci a rozhodnutí rodiny.

Podle Voršilek na webových stránkách (Voršilky online, cit. 2019-12-17) naléhali v devatenáctém století příznivci kláštera na řád, aby otevřel českou obecnou školu. Tomu se stalo roku 1897. Tato škola pro dívky byla dále škola soukromá (Voršilky online, cit. 2019-12-17). Učební osnovy se řídily podle platných předpisů pro veřejné obecné školy v Praze. Dívky musely mít římskokatolické vyznání a českou národnost. Škola si získala dobré jméno. V prvním roce existence obecné školy

navštěvovalo výuku jen devět žákyň, ale již za čtyři roky se počet žákyň rozrostl na sto padesát (Voršilky online, cit. 2019-12-17). Žákyně se učily stejně tak, jako děti na jiných školách náboženství, mravouku, počty a měřičství, němčinu, češtinu, zeměpis, domácí hospodářství, přírodovědu, zeměpis, dějepis, krasopis, kreslení, tělocvik, vychovatelství, francouzštinu, ruční práce, těsnopis a zpěv. Výuka výlučně dívčí přetrvala až do roku 1933, kdy se do tříd připojili chlapci (Voršilky online, cit. 2019-12-17).

Kutná Hora-vědomě vlastenecký školský ústav

Jak Macková uvádí, druhý úspěšně založený klášter se školou pro dívky byl v Kutné Hoře založen roku 1712 za podpory dvou iniciátorek sester Eleonory a Maxmiliany hraběnky z Trauttmansdorfu (Macková, 2007, s. 120). Obě byly bývalými chovankami pražského voršilského penzionátu. Hraběnka Eleonora zajistila pro vznik kutnohorské školy povolení u císařovny – vdovy Magdaleny a podpořila věc finančně vložím 10 000 zlatých na zamýšlený chod kláštera (Tamtéž, s. 120). V době příchodu skupinky pěti voršilek do Kutné hory byl již v tomto městě ve směru vzdělávání velmi aktivní jezuitský řád. Zprvu bydlely sestry v pronajatém domě. Po otevření voršilské školy v 1712 bylo do ní ve velmi krátké době zapsáno 150 dívek (Macková, 2007, s. 120). Josefinské reformy neměly na řád svaté Voršily nepříznivý dopad, právě naopak. Do Kutné Hory k Voršilkám přestoupily sestry z jiných zrušených řádů (karmelitky, kapucínky, františkánky klaristky), které měly potenciál zapojit se do výuky a výchovy dívek. Macková uvádí, že voršilský konvent byl přímo vybízen k vyhledání nových adeptek pro učitelská povolání a rozšíření svých řad, došlo k velké oblíbenosti kutnohorské voršilské školy. Dokládají to záznamy o počtu dívek mezi 700 až 800 z první poloviny 19. století (Macková, 2007, s. 53). Kutnohorská voršilská škola se definovala jako „český a vědomě vlastenecký školský ústav“ (Macková, 2007, s. 124). Jediná z voršilských škol nabízela vzdělávání v češtině.

Další voršilské kláštery na území českých zemí

V období Josefinských reforem získal řád sv. Voršily nové prostory a možnosti pro své působení. Obsadil zrušené kláštery olomouckých sester dominikánek roku 1784 (Vlček, Sommer, Foltýn, 1997, s. 167). Brněnské sestry františkánky, jejichž řád měl být zrušen přešel k řeholi sv. Voršily v Brně roku 1782 (Tamtéž, s. 167).

V 70 letech 19. století byly v sousedním Prusku vydány tzv. májové zákony, po jejich vydání došlo k perzekuci římskokatolických řeholních řádů vedoucí k odchodu některých řeholních řádů do zahraničí (Tamtéž, s. 167). V případě řádu sv. Voršily přišlo v tomto období do českých zemí mnoho nových sester. Voršilkyně z Pruska se na německy mluvícím území Čech velmi dobře domluvily a naše kultura jim navíc byla velmi blízká. Usadily se tedy v německy mluvících oblastech České Skalice, Králíkách, Hostinném, Liberci, Přestavlkách, Vratislavi a pokračovaly ve své činnosti. Vlček, Sommer, Foltýn (1997, s. 167) zmiňují, že koncem 19. století byly tyto školy pouze německé.

3.5.7 Vývoj řádu a současné působení řádu sv. Voršily na území českých zemí

V 17. století bylo voršilské školství záležitostí exkluzivní pro dívky ze šlechtických kruhů. Ve století 18. byly voršilské školy vítanou a oceňovanou alternativou pro vzdělávání dívek. Ve století 19. bylo voršilské školství více dostupné a bylo vnímáno jako kvalitní a běžné. „*Voršilkyně působily sice v Čechách vždy jako klasický řeholní řád, ale zároveň jeho členky měly možnost dalece vybočit z ženského údělu své doby*“ (Macková, 2007, s. 143). Řád sv. Voršily umožnil svým členkám rozvinout své schopnosti a dovednosti a nabídl jim možnost sebeuplatnění, jak by se jim za jiných okolností nemohlo v tehdejší společnosti nikdy podařit.

Jak Foltýn uvádí, že vznikla v roce 1922 Československá provincie Římské unie se svým sídlem v Bratislavě. Koncem 20. let 20. století došlo k připojení dalších českých a moravských domů s provinčním střediskem v Kutné Hoře. V roce 1933 byla tato provincie rozdělena na slovenskou a českomoravskou (Foltýn, 2005, s. 132).

Padesátá léta dvacátého století měla také pro řád sv. Voršily dopad likvidační. Po skončení socialistické éry řád obnovil svou činnost v České republice. V Praze je řád

zřizovatelem internátu pro dívky, mateřské a základní školy sv. Voršily. V Olomouci je zřizovatelem základní školy sv. Voršily a církevního gymnázia sv. Voršily. Řád byl od roku 1994 do roku 2013 zřizovatelem církevního gymnázia v Kutné Hoře (Foltýn, 2005, s. 132). Po odchodu Voršilek v roce 2013 se stalo novým zřizovatelem Biskupství královehradecké (Tamtéž, s.132). V školách působí vedle sester i velké množství dalších pedagogů. V menších městech jako například v Chlumci nad Cidlinou, v Jiřetíně pod Jedlovou se voršilky věnují výuce náboženství. V roce 2002 dosáhl počet sester řádu sv. Voršily čísla čtyřicet (Foltýn, 2005, s. 132).

4 Klášterní knihovny a řeholnická intelektuální činnost

Křesťanské náboženství stojí na základu literárního díla zvaného Bible¹⁰. „Lze je označit jako náboženství ve své podstatě literární“ (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 29). Ve svých ranných začátcích se křesťanské náboženství muselo utkat s jinými věroukami, jejich vzdělaností a civilizací. Muselo si vytvořit vlastní křesťanskou vzdělanost pro ideový souboj s antickým náboženstvím, pohanstvím i náboženskými proudy ve vlastních řadách. Křesťanské písemnictví se značně rozvinulo ve třetím a čtvrtém století. Navázalo na některé poznatky antické vzdělanosti, které bylo v souladu s křesťanstvím. Z prvních sbírek křesťanské literatury se později staly ranně křesťanské knihovny. Jádrem všech křesťanských knihoven byla Bible. Název písma byl odvozen od řeckého „slova *byblos* (=paryros), podle prastarého syrského města *Byblos*“ (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 30), které bylo centrem distribuce papyru. Bible je dílem, které značně ovlivnilo naši západní kulturu. Byla přeložena do 2062 jazyků a dialektů (Tamtéž, s. 30).

Bible, díla náboženská i vybraná díla antická byla shromažďována v kláštorech. V klášterních skriptoriích byly knihy dále opisovány, iluminovány a rozmnožovány. V této kapitole bude podrobněji rozvinuta činnost klášterů, řeholníků, kteří přispěli k rozvinutí středověké vzdělanosti. Svoje knihovny obohatili shromažďováním, výměnou, opisováním, iluminováním vzácných děl, ale také tvorbou vlastních písemných pokladů.

4.1 Klášterní knihovny

„*Clastrum sine armaria quasi castrum sine armamentarium* (tj. Klášter bez knihovny je jako hrad bez zbrojnice).“ (Buben, 2004, s. 304).

K rozkvětu klášterních knihoven došlo v období středověku. Tedy období, které je historiky vymezováno od roku 500 do roku 1500 (Objevení Ameriky 1492). „*Hlavní*

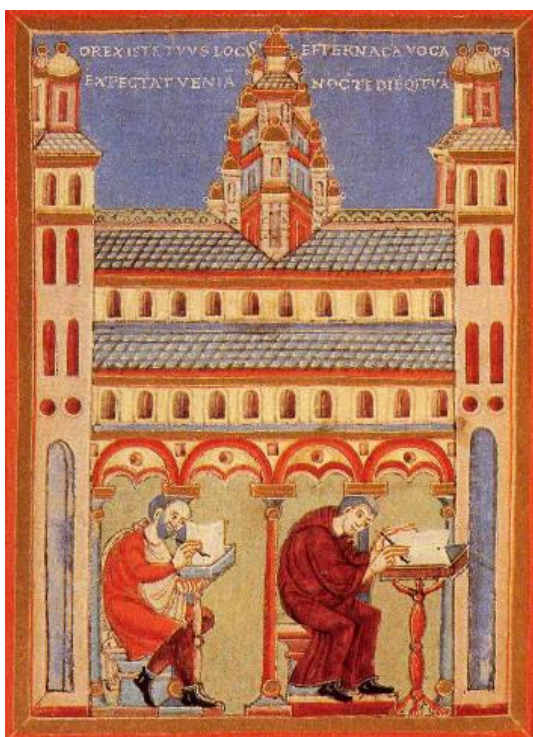
---

¹⁰ Bible je mezi křesťany označována také jako Písmo svaté či Kniha knih

duchovní náplní středověku se stalo křesťanství, jenž se již od 4. století stalo státním římským a postupně kosmopolitním náboženstvím“ (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 32). Ve středověku došlo k rozvoji feudální společnosti, křesťanské učení bylo jediným a pravým, šířeno po dobrém i po zlém. Feudální společnost středověku se opírala o náboženský systém křesťanství, jehož zástupci byly kláštery, mnišské řády. Velký podíl na vzestupu řeholního života měl Benedikt z Nursie, jemuž je věnována samostatná podkapitola diplomové práce a především benediktinský řád a řády řídicí se řeholí sv. Benedikta. V řeholi byla zahrnuta vedle zbožného života, tělesné práce i práce intelektuální. V kláštorech byly zakládány knihovny, skriptoria. Mnichům byla poskytnuta možnost dalšího vzdělání a intelektuální činnosti. V průběhu staletí měly společenské změny dopad na činnost klášterů a jejich knihovny. Tak se stalo, že některé klášterní knihovny byly za válek, bouří a revolucí zcela zničeny. Části se podařilo zachránit to nejvzácnější z knižního fondu a vybudovat klášterní knihovnu novou.

Obrázek č. 6 Mniši při výrobě knih ve skriptoriu

Zdroj: E scriptorium.uk, online, cit. 2020-02-09

4.1.1 Rozkvět řeholního života a klášterů

Některé mnišské řády byly založením poustevnické. Pozornost této kapitoly je upřena na mnišské řády klášterní, které se v Evropě začaly od 10. století úspěšně rozšiřovat. Kláštery byly budovány podle určitých pravidel, plnily funkci hospodářskou (samostatné hospodářské jednotky), funkci duchovní (šíření křesťanské víry) a funkci vojenskou (v období válek byly pevnostmi poskytujícími ochranu a zázemí). V raném středověku byla většina obyvatel negramotná. Šlechta preferovala jiné zájmy. Úspěchy na poli válečném a v rytířských turnajích měly přinést slávu šlechtici i jeho rodu. Vzdělanost zůstala v rukách kněží, kterým umožnila šířit křesťanství literárního náboženství, jehož základem byla Bible.

Vedle kostela, byly budovány další komplexy budov, hospice pro poutníky, hospodářské budovy, ubytovna noviců, dormitář mnichů, jídelna, špitál, místnost opatova pro vítání návštěv. Pro duchovní činnost byly zbudovány knihovny, skriptoria, školy.

4.1.2 Zrod klášterních knihoven

V období 3. až 5. století došlo k ústupu psaných papýrových svitků a více se začala používat forma kodexová (knižní) snadnější k používání a manipulaci (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 35). Klášterní knihovny rozlišovaly knihy na díla vzácná, která byla předmětem sbírek a díla studijní. Knihy byly psány převážně v jazyce latinském. Latina byla srozumitelná všem učencům středověké společnosti, Knihy byly unifikovány, srozumitelné všemu kléru a vzdělavcům své doby. Knihy byly soustředěny v místnostech určených pro jejich studium. Podle zaměření byly knihy systematicky shromažďovány v knihovnách. Mniši rozšiřovali knižní fond klášterů opisováním ve skriptoriích. Izolovaný a osamocený život mnišský jim k této činnosti poskytoval dostatek času. Rukopisy byly zdobeny a krasopisně opisovány. Postupem času došlo k určité dělbě prací a na tvorbě knih se podílelo více mnichů. Jejich činnost byla rozdělena na opisování, verifikování (ověřování pravosti rukopisů), iluminování (zdobení ornamenty), ilustrování, knihvazačství. „*Psaní knih v kláštorech se považovalo za bohulibou činnost*“ (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 35). Kláštery své knižní

fondy rozšiřovaly zápůjčkou z jiných klášterů, výměnou. Dalším důležitým zdrojem knihy byly dary od jiných klášterů a světských donátorů.

Významnou událostí pro celosvětovou vzdělanost byl vynález Johannese Gutenberga, který kolem roku 1440 vynalezl knihtisk. Díky masové produkci knih se mohly knihy levněji vyrábět, snadněji šířit a přinést poznání a vědomosti většímu okruhu čtenářů. Rozmnožování knih opisováním již nebylo náplní mnichů, ale kláštery nadále rozšiřovaly a budovaly své knižní fondy.

4.1.3 Mniši – knihovníci

„Ranně středověcí knihovníci klášterních knihoven byli lidé, kteří byli pověřeni tím, aby střežili a bděli nad touto částí klášterního bohatství. Dokazují to i mnohá latinská označení středověkých knihovníků: custos (strážce, dozorce), provisor čili curator (pověřený obstaráváním knih), repositor (strážce pokladu); později bibliothecarius (knihovnik) či praefectus bibliothecae (vedoucí knihovny), také librarius (od liber=knihy) nebo armarius (od armarium=skříň)“ (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 36). Post knihovníka byl velmi vážený, o čemž svědčí slavnostní obřad uvádění knihovníka do funkce. Biskup osobně předal novému knihovníku pečetní prsten a pronesl při tom tuto větu: „Esto custos librorum et senior scribarum“ (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 36). Přeloženo: „Buď opatrovníkem knih a starších písařů.“

4.2 Knihovny v chodu dějin

V období válek a revolucí byly kláštery častým terčem, a tak pokud bylo možné, snažili se mniši zachránit své hodnotné knihy jejich ukrytím, či převezením do příbuzných klášterů v bezpečných lokalitách.

V období vrcholného středověku byly zakládány univerzity vychovávající pro světskou společnost vzdělance. Kláštery, katedrální a farní školy přestaly být výlučným poskytovatelem vzdělání. Opisovateli knih pro univerzitně vzdělávané studenty byli písaři, nebo univerzity knihy kupovali právě od klášterů. Jako příklad lze uvést štědrý dar Karla IV., který si uvědomoval potřebu nově založené univerzity

a odkoupil pozůstalost po vyšehradském proboštovi Viléma z Lestkova. Roku 1370 věnoval univerzitě – Karlově koleji 114 svazků knih (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 36). Tyto knihy se staly základem pro později mnohem rozsáhlejší knihovny univerzitní. Nejen univerzity, ale i města začaly budovat své knihovny s literaturou právnickou i odbornou, například o zemědělství, včelařství, lesnictví, vinařství a podobně. K budovatelům knižních fondů se přidali i šlechtici. Dochovaná zámecká sídla svědčí o zájmu svých majitelů, kteří také budovali vlastní knihovny pro svoji prestiž a jako pramen vzdělanosti (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 36).

Benediktinská klášterní knihovna v Břevnově

Benediktinský klášter byl za husitských bouří vydrancován. Mniši zavčas odešli do příbuzného kláštera v Broumově a s sebou vzali nejvzácnější díla knižní. Jen tato díla se zachovala včetně celosvětově známé knihy *Kodex gigas*. „*V letech 1430-1594 zdobil tento slavný rukopis broumovskou klášterní knihovnu. V roce 1594 jej věnoval opat Martin Korytko z Pravdovic císaři Rudolfovi II z osobních zjištěných důvodů*“ (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 88). Později se stala tato kniha válečnou kořistí Švédů během třicetileté války.

Knihovna augustiniánů na Malé Straně

Původně byl tento klášter založený roku 1228 určen břevnovským benediktinům, byl však roku 1285 přenechán augustiniánům (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 88). Klášterní knihovna tohoto řádu zažila vrcholné období za vlády císaře Karla IV. V období husitských bouří byl knihovní fond ukryt v jiném bezpečnějším klášteře. V období klidu navázali augustiniáni na budování knihovního fondu. Roku 1603 dosáhl knižní fond počtu 5000 knih (Tamtéž, s. 88). Císař Rudolf II. tuto knihovnu podpořil a věnoval ji 100 zlatých rýnských na její rozšíření (Tamtéž, s. 88).

Strahovská knihovna

Strahovský klášter premonstrátů byl založen roku 1143 (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 88). Z jeho knihovny zůstalo po husitských bouřích minimum knih. O znovuzrození knihovního fondu se zasloužil jeho opat a pozdější arcibiskup pražský Jan Lohelius. Jan Lohelius se stal opatem kláštera roku 1586 (Tamtéž, s. 88). Přispěl k obnovení a systematickému doplňování knihovního fondu. Když opat Lohelius opouštěl svoji funkci opata poskytl klášteru finanční hotovost 1000 kop míšeňských (Tamtéž, s. 88). Tato částka byla půjčena Malostranské obci a z pevného ročního úroku 30 kop byly pravidelně nakupovány knihy. (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 88)

Strahovská knihovna se stala rozsáhlou a během dalších let jednou z nejvýznamnějších v Čechách. Na konci třicetileté války odvezli Švédové mnoho knižních pokladů jako válečnou kořist. Dobové prameny zmiňují 19 velkých beden v hodnotě 20 000 zlatých (Strahovský klášter, online, cit. 2020-02-9). Současná podoba knihovny je z 18. století. Je nádherně zdobena. Tzv. Teologický sál je vymalován freskami umělce Siarda Noseckého. Fresky mají oslavovat lásku ke knize, oslavovat vzdělání a usilovné studium. Knihy jsou uloženy v ořechových skříních od moravského truhláře Jana Lahofera z Tasovic (Strahovský klášter, online, cit. 2020-02-9). Další velkolepý sál je sál Filosofický, zdobený překrásnou nástrojnou malbou od vídeňského malíře Antona Maulbertsch. Nástrojnou malba zobrazuje „duchovní vývoj lidstva“ „*Ve zkratce zobrazuje vývoj věda náboženství v jejich vzájemném ovlivňování a hledání od nejstarších dob až do doby založení sálu*“ (Strahovský klášter, online, cit. 2020-02-9).

Dle uváděných pramenů nacházelo se ve vlastnictví Strahovské knihovny v roce 1950 kolem 110 000 knih různých vědních oborů. (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 88). Knihovna má ve svých fondech 3000 rukopisů, z nichž je známý Strahovský evangeliář z přelomu 9. a 10. století, 1200 vzácných prvotisků (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 88)

Cisterciácká knihovna v klášteře ve Vyšším Brodě

Cisterciácký klášter ve Vyšším Brodě byl založen Rožmberky roku 1259 (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 89). Klášter za dob husitských bouří nedošel úhony, a tak je knihovně zachováno 204 pergamenových středověkých rukopisů, 1200 dalších a předbělohorské doby vzácné prvotisky cca 400 titulů. (Tamtéž, s. 89). *„K významným darům z této doby patří především obdarování této knihovny Petrem Vokem z Rožmberka vydělením knih z proslulé rožmberské knihovny“* (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 89).

Barokní klášterní knihovny

Habsburci, vládnoucí dynastie Habsburské monarchie podporovali katolické ovládnutí středoevropského prostoru po vítězství nad protestanty. Podporovány byly existující kláštery, římskokatolická církev a nové řehole, zvláště jezuité, piaristé, kapucíni. Základní tematika většiny knihoven jmenovaných církevních řádů byla zaměřena na náboženství, teologii filozofii, historii, církevní právo. *„Tato problematika je klášterním knihovnám společná. Takto omezeny jsou vesměs knihovny minoritů, františkánů, dominikánů, kapucínů, vyšší ambice měly již knihovny cisterciáků, křižovníků s červenou hvězdou, johanitů. Pro vědeckou činnost svých členů byly zaměřeny knihovny benediktinů, augustiniánů a premonstrátů; zde se zpravidla projevují víc individuální zájmy jednotlivců. Bohaté byly knihovny jezuitů, zaměřené zvláště na činnost pedagogickou, vědeckou všech oborů i misionářskou; s těmito knihovnami se ovšem dnes už nesetkáváme. Na vědeckou činnost byly zaměřeny i knihovny piaristů, řádu oblíbeného u nás v 18. století pro svou snášenlivost – na rozdíl od jezuitů“* (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 104).

Obrázek č. 7 Strahovský klášter-Filosofický sál knihovny

Zdroj: Strahovský klášter, online, 2020-02-09

Po zrušení řádů a klášterů z nařízení císařovny Marie Terezie a císaře Josefa II. bylo na území českých zemí v roce 1950 celkem 150 klášterů s vlastními knihovnami svazků (Cejpek, Hlaváček Kneidl, 1996, s. 103). Počet svazků v knihovnách těchto 150 řádů čítal na 1800 000 svazků (Tamtéž, s. 103). Péčí o knižní fond klášterních knihoven byl pověřena tehdejší Státní knihovna (dnešní Národní knihovna České republiky) a další vědecké knihovny na území Československa (Tamtéž, s.103).

4.3 Řeholnická intelektuální činnost

Bohaté knižní fondy po staletí přitahovaly učence své doby. Dostatek informací, zázemí klášterů poskytovaly hmotnou podporu i podnětné prostředí pro intelektuální činnost. Významných osobností, které svým dílem přispěly k rozvoji vědy a dalších disciplín je mnoho a nelze je všechny v této práci jmenovat. Uvedeni budou někteří nejslavnější mniši, učenci slavných českých a moravských klášterů a ve stručnosti budou zmíněna jejich nejvýznamnější díla.

Významné osobnosti řádu premonstrátů

Konrád Zbraslavský (1247/1248-7.6. 1329), premonstrát, byl v letech 1286-1288 oseckým později od (1292-1297, 1299-1316) opatem zbraslavským (Buben, 2004, s. 301). Konrád Zbraslavský byl významným diplomatem království českého. Byl

rádcem českého krále Václava II. Svým diplomatickým uměním přispěl k sesazení Jindřicha Korutanského a k dojednání sňatku Elišky Přemyslovny s Janem Lucemburským (Tamtéž, s. 301).

Petr Žitavský (1260/1270-1339/1340), premonstrát, zbraslavský opat, významný kronikář a diplomat. Velkou část Zbraslavské kroniky sepsal v letech 1305-1338 (Buben, 2004, s. 301). V díle zaznamenal významné události českého království v letech 1296 až 1316. „*Spis představuje absolutní vrchol českého středověkého kronikářství, a to po stránce historické i literární*“ (Tamtéž, s. 301).

Matěj Bartys (1693-1770), premonstrát, převor velehradský, působil jako profesor v letech 1723-1733 na arcibiskupském semináři v Praze. Je autorem pojednání o scholastické teologii a racionální filosofii (Buben, 2004, s. 301).

Otto Steinbach z Kranichsteinu (1751-1791), premonstrát, žďárský opat, historik, genealog a heraldik publikoval v němčině, latině, češtině. Je autorem děl historických a mapujících činnost cisterciáků v Čechách a na Moravě, děl genealogických, sfragistických¹¹ (Buben, 2004, s. 301).

Engelbert Siege (1737-1811), premonstrát, profesor, matematik, astronom a strůjce astronomických hodin a hvězdářských dalekohledů (dnes uchovaných v depozitářích Národního technického muzea v Praze), (Buben, 2004, s. 302).

Antonín Dietrich (1786-1849), premonstrát z Oseka, Byl profesorem a děkanem filosofické fakulty Univerzity v Praze. „*Vydával prameny k dějinám university (nedokončeno), přítel J. W. Goetha a pokračovatel oseckých análů*“ (Buben, 2004, s. 302).

Významná osobnost světové vědy, opat augustiniánského kláštera v Brně

Georg Mendel (1822-1884) opat augustiniánského kláštera v Brně, přírodovědec, který proslul svými objevy v oblasti dědičnosti. (Johan Gregor Mendel, online, cit. 2020-02-01). Georg Mendel v mládí navštěvoval piaristickou školu v Lipníku nad Bečvou. Nepocházel z bohatých poměrů, a tak kvůli svému snu dále

---

¹¹ Sfragistika – pomocná historická věda, nauka o pečetích, zabývající se jejich výrobou, vznikem, funkcí a vývojem

pokračovat ve studiích vstoupil do řad augustiniánů v brněnském klášteře, který mu poskytl „mimořádně příznivé prostředí pro rozvoj svého talentu. Opat Napp si Mendela od začátku oblíbil a vytvářel mu podmínky pro rozvíjení jeho schopností“ (Johan Gregor Mendel, online, cit. 2020-02-01). Vystudoval nejen teologii, ale věnoval se s velkým západem přírodním vědám. Mezi jeho nejvýznamnější výzkumné dílo patří práce objasňující principy dědičnosti „Versuche über Pflanzen-Hybriden“ (Pokusy s rostlinnými kříženci) (Johan Gregor Mendel, online, cit. 2020-02-01).

Významné osobnosti benediktinského klášteřa v Rajhradu

P. Bonaventura Piter (5.11. 1708-15.5. 1764) archivář a rajhradský historik, byl průkopníkem kritického přístupu k historickým pramenům. Napsal v polovině 18. století mnoho vědeckých historických studií a zamýšlel napsat a vydávat kroniku českou. Vydal soubor listin zvaných Codex diplomaticus, Spisovatelé českých a moravských věcí od názvem Scriptorum rerum Bohemicarum et Moravicarum a 11 svazků o moravských klášteřech pod názvem Monastikon Moraviense Rajhrad (Rajhrad benediktini, online, cit. 2020-01-15).

P. Řehoř Volný (20.12. 1793-4.5. 1871) byl profesor všeobecných dějin a řecké literatury na Filosofickém ústavu v Brně, rajhradský, historik, topograf a spisovatel (Rajhrad benediktini, online, cit. 2020-01-15). Je autorem 15 svazků moravského místopisu s názvy Die Markgrafschaft Mären, topografisch – statistisch und historisch geschildert (Markabství Moravské, popsáno topograficko-statisticky a historicky) a dále Kirchliche Topografie von Mären, meist nach Urkunden und Handschriften (Církevní místopis Moravy většinou podle listin a rukopisů) „*Jeho práce se stala základním dílem pro moravské vlastivědné pracovníky*“ (Rajhrad benediktini, online, cit. 2020-01-15).

Dr. Beda Dudík (29.1. 1815-11.1. 1890) byl profesor rajhradský, profesor klasické filologie v Brně, významný historik, vlastenec a moravský zemský historiograf. Je autorem přes 70 vědeckých prací, mezi jeho významná díla se řadí Dějiny rajhradského klášteřa a Dějiny Moravy do roku 1350 (Rajhrad benediktini, online, cit. 2020-01-15). Zasloužil se o vyjednání navrácení některých svazků odvezených za třicetileté války do Švédska. Jako rytíř řádu Františka Josefa provázal roku 1869

císaře Františka Josefa I. na jeho zahraniční cestě u příležitosti otevření Suezského průplavu (Rajhrad benediktini, online, cit. 2020-01-15).

5 OBDOBÍ NĚMECKÉ OKUPACE

Nacistická okupace v období Protektorátu Čech a Moravy znamenala omezení pro činnost církve a církevních řádů. V této kapitole bude shrnut dopad nacistické nadvlády na činnost církevních řádů v období trvání Protektorátu v období od 16.3. 1939 do 9.5. 1945. V kapitole budou shrnuty postoje nacistické církevní politiky, příklady dopadů proti církevním opatřením, které měly zlomit silné postavení církvi ve společnosti a vytlačit je na okraj.

5.1 Nacismus jeho dopad na činnost církvi

„Říká se, že tělo patří státu a duše církvi a Bohu. Nikoli! Celý člověk, jeho tělo i duše, patří německému národu a státu“ (Fiala, Hanuš 2001, s. 55).

Toto prohlásil hlavní ideolog nacistické ideologie Alfred Rosenberg v jenom ze svých projevů. Nacistická ideologie hlásala vedle nadřazenosti germánské rasy též oddanost člověka božskému Vůdci. Církve a mezi nimi nejpočetnější a nejvlivnější církev římskokatolická a protestantská byly nacistickému režimu nebezpečnou konkurencí. Jak Fiala, Hanuš uvádějí, Adolf Hitler opakovaně prohlásil o církvích a především o nejpočetnější církvi římskokatolické, že je pro nové Německo jedním z největších nebezpečí a nazýval ji „bandou flandáků“, kterou je třeba z německé společnosti eliminovat (Fiala, Hanuš 2001, s. 55).

Tato eliminace ze strany nacistické moci probíhala velmi pozvolna, jelikož velká část německého národa byla religiózní a bylo třeba si zachovat jeho podporu. Do roku 1933 přímo nacisté proti církvím nevystupovali (Fiala, Hanuš 2001, s. 55). Fiala, Hanuš zmiňují perzekuční kroky, které nacistický režim po uchopení moci v roce 1933 v Německu realizoval. Cílem těchto kroků bylo zlomit silné postavení církvi ve společnosti. Docházelo k rušení činnosti církevní správou organizovaných spolků a organizací mládeže, omezení i zákazu vyučování náboženství na školách, zamezování toku financí k církevním sociálním zřízením, zákazu a omezení vydávání církevního tisku, omezování svobody kázání v kostelích, postupnému zatýkání kněží

a angažovaných věřících (Fiala, Hanuš 2001, s. 55). V roce 1936 začaly v Německu hospodářské procesy s řádovými komunitami, a následovaly diskreditující procesy s představiteli církve (Fiala, Hanuš, 2001, s. 56). V následných letech 1938-1939 došlo k zrušení klášterů, katolických vysokých škol a teologických fakult (Tamtéž, s. 56). Kněží, kteří se odvážili ve svých kázáních kritizovat kroky nacistického režimu byli zatčeni a potrestáni.

5.2 Činnost církve a církevních řádů v Protektorátu Čechy a Morava,

Ve stejném duchu jako na území Německa pokračovali nacisté i na okupovaném území Protektorátu Čech a Moravy. Fiala, Hanuš uvádějí, že řízením církevní politiky byl pověřen úřad zastupujícího říšského protektora, v jehož čele se vystřídali přední nacisté protektorátu Konstantin von Neurath, a také přední zástupci SS Reinhard Heidrich, Kurt Daluage, později i bývalý říšský ministr vnitra Wilhelm Frick, Karl Herman Frank, který se stal státním ministrem pro Čechy a Moravu (Fiala, Hanuš 2001, s. 58). Na území protektorátu byly dle říšského vzoru zřízeny úřady jejichž úkolem měly být proticírkevní opatření. Mezi tyto úřady patřily Bezpečnostní policie, Bezpečnostní služba. Zapojilo se též gestapo, jehož pobočky vnikly na celém území protektorátu.

Činnost církve nebyla zakázána, ale byla buď omezena, nebo bedlivě sledována prostřednictvím konfidentů, provokatérů a agentů státních složek. Sledováním výhradně římskokatolické církve byl pověřen až do roku 1942 v Bezpečnostní službě Úřad katolické akce (Amt katholischen Aktionen) (Tamtéž, s. 58). Informátoři pronikali do zповědnic, na organizovaná shromáždění, poutě a kázání. Sledovali nejen projev zástupců církve, ale i reakce věřících. Svá hlášení o dění v daném církevním obvodu pak donášeli Bezpečnostní službě. Po roce 1942 převzalo starost o agendu církví gestapo. Jsou dokumentovány spíše jednotlivé případy spolupráce kněží s gestapem (Tamtéž, s. 58).

Církevní zástupci měli po dobu nacistické okupace stále ještě možnost kázat a promlouvat k věřícím. Poutě na svatá místa v domovině přinášela věřícím útěchu,

pocit sounáležitosti, naděje a odporu proti stávajícímu uspořádání. Fiala, Hanuš uvádějí, že počet věřících a zájem o náboženský život od počátku okupace v Protektorátu prudce vzrostl (Fiala, Hanuš 2001, s. 61). Jedinou povolenou možností shromáždění většího počtu lidí byly právě poutě a bohoslužby. Duchovní měli jako jedni z mála možnost promluvit k většímu počtu lidí na veřejnosti.

Perzekuce kněží

Fiala, Hanuš zmiňují Akci nacistů s názvem Albrecht der Erste (Albrecht I.), která byla zaměřena proti vytipovaným osobám. Tyto vytipované osoby mohly pro říši znamenat potenciální nebezpečí. Hromadná zatýkácí akce v Protektorátu proběhla 1. září roku 1939, v den zahájení války Německa proti Polsku a měla eliminovat projevy odporu a nesouhlasu v době zahájení války (Fiala, Hanuš, 2001, s. 62-63). Seznamy zatčených byly pečlivě plánovány. Mezi zatčené patřili v nemalém množství katoličtí kněží, profesori náboženství, vikáři, kaplani. Zatčení byli internováni nejdříve ve sběrných místech Protektorátu a následně transportováni do koncentračních táborů v Dachau, Buchenwaldu. Zatýkáni jednotlivých kněží pak probíhalo jednotlivě až do konce války. Proti řeholním komunitám byly podniknuty další akce řízené gestapem jako je příklad akce z roku 1941 proti řádu a ústavům Milosrdných bratří na území celého protektorátu. Mniši byli ze všech svých klášterů vyhnáni a kláštery včetně inventáře byly zabaveny (Tamtéž, s. 63).

Buben zmiňuje zatčení a internaci P. Antonína Laciny, premonstráta Strahovského kláštera v Praze do koncentračního tábora v Dachau, dále pak dočasnou internaci dalších dvou kapitulárů (Buben 2003, s. 83).

V dalším klášteře premonstrátů v Želivě byla „za nacistické okupace část kláštera zabrána pro potřeby německých škol z ohrožených oblastí a později také pro Luftwaffe. Došlo k uvěznění sedmi řeholníků. Čtyři skončili v koncentračních táborech a dva zemřeli v terezínské Malé pevnosti na skvrnitý tyfus“ (Buben, 2003, s. 96).

Jak dále Buben uvádí, nacisté zkonfiskovali řádu premonstrátů Mariánské Lázně a málem i Teplou. Uvězněno bylo sedm kanovníků kláštera v Teplé a klášter byl zásluhou opata Helmera s velkými obtížemi zachráněn před zrušením (Buben,

2003, s. 127). „Musel však část kláštera uvolnit pro potřeby ženské německé pracovní služby, další část byla přeměněna na zajatecký tábor a v jiných prostorách vnikla dokonce porodnice(!) dobrovolných německých matek“ (Buben, 2003, s. 127).

„Těžkou ránu zasadila klášteru v Nové Říši nacistické okupace. Dne 29.5. 1942 byl klášter přepaden gestapem a všech jejích 12 členů bylo odvezeno do koncentračních táborů Dachau a Buchenwald. Pět z nich zemřelo v Osvětimi“ (Buben, 2003, s.139). Novoříšský klášter pak získala pro svoji potřebu organizace Hitlerjugend. Fiala, Hanuš uvádějí, že za dobu okupace v letech 1939 až 1945 podle ne zcela úplných údajů bylo nacistickým režimem postiženo 371 českých kněží. 75 kněží zemřelo a 8 bylo popravených (Fiala, Hanuš, 2001, s. 73).

Závěrem lze shrnout pozitivní přínos církve v období nacistické okupace na našem území. V řadách církve byly osobnosti, které se režimu nezaprodaly a proti nacistické zvláštní různým způsobem vystupovaly. Byly oporou a zdrojem duchovní posily věřících. Historie dokládá, že podobný úděl v poválečných letech církev a řeholní řády potkal ještě jednou, a to v období další totality socialistického režimu.

6 ROK 1948, ZMĚNY VE SPOLEČNOSTI A JEJICH VLIV NA ČINNOST CÍRKEVNÍCH ŘÁDŮ

V poválečném období došlo k návratu představitelů církevních řádů do klášterů a došlo k znovuoobnovení činnosti. Jednalo se však o období relativně krátké. 28. února 1948 došlo ke komunistickému puči a uchopení moci komunisty. Systém a společnost dosud demokratická začaly měnit svoji podobu. V této kapitole budou shrnuty společenské změny a jejich vliv na činnost církve a církevních řádů.

6.1 Období komunistického puče

V roce 1948 bylo dle Vlčka, Sommera, Foltýna v Československu 3000 příslušníků v 25 mužských řeholních společenstvích a 12 200 sester v 36 ženských společenstvích. Československý socialistický stát se s věřícími vypořádal tak, že byli trpěni (Vlček, Sommer, Foltýn, 1997, s. 27). V duchu nové marxistické ideologie měli být občani již od ranných školních let převychovávaní. Vyřešena měl být i otázka vypořádání s církví. *„Krátkce po únoru 1948 byly právními akty církvím vyvlastněny majetky a odňato právo zřizovat vlastní školy, nemocnice a sociálně prospěšné organizace“* (Martínek, 2016, s. 47). Církevní struktura zůstala zachována, ale byla pod drobnohledem socialistického režimu. Případné náznaky neloajálního chování kněží vůči novému režimu byly postihovány.

6.1.1 Období komunistické perzekuce

Vybrané právní předpisy v letech 1948-1949

Komunistická moc postupovala systematicky a právní úpravou ošetřila své konání vydáním *„zákona 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky“* (Martínek, 2016, s. 47). V zákoně byly zavedeny přísné postihy za protistátní činnost,

velezradu, hanobení republiky, sdružování proti státu s vysokými sazbami trestů dokonce i sazbou nejvyšší-trestem smrti (Martínek, 2016, s. 47-48).

Podle *zákona 46/1948 Sb. o pozemkové reformě* byla státem vyvlastněna většina církevního majetku (Martínek, 2016, s. 47-48). Dalším byl *zákon 217/1948 Sb. o zřízení státního úřadu pro věci církevní* (Tamtéž, s. 48). Podle něj kontrolovala aparatura státních úředníků činnost, loajalitu duchovních, věřících. Případné projevy nesouhlasu měly být zachyceny a sankcionovány. *Zákon 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církvi a náboženských společností státem* upravoval provozní výdaje na opravu církevních památek, mzdovou problematiku kněží a udělování souhlasu k jejich činnosti (Martínek, 2016, s. 47-48).

6.1.2 Akce „K“

V noci z 13. na 14. dubna a z 27. na 28. dubna roku 1950 došlo na území Československa k mohutné předem organizované akci „K“- kláštery (Vlček, Sommer, Foltýn, 1997, s. 28). Vládnoucí komunisté, namířili tuto akci proti církevním řádům. Kláštery byly přepadeny, mniši a řádové sestry byli odvečeny do sběrných míst, internačních táborů. Představitelé vedení klášterů byli odvečeni do věznic, byli nespravedlivě ve vykonstruovaných procesech odsouzeni k peněžítým trestům a dlouholetým žalářům.

Vlček, Sommer, Foltýn zmiňují jako příklad dlouholetých trestů doživotní žalář pro redemptoristu Jána Mastiliaka, dlouholetý trest pro provinciála jesuitů Františka Šilhana, premonstrátské opaty Augustina Machalka, Víta Tajovského, františkána Jana Evangelistu Urbana, dominikána Silvestra Braitto (Vlček, Sommer, Foltýn, 1997, s. 28). Těmto procesům a akci „K“ pak předcházela zinscenovaný proces z roku 1949 s farářem Josefem Toufarem, který kruté výsledky a mučení v žaláři za tzv. „Číhošťský zázrak“ nepřežil.

Majetky klášterů v celém rozsahu propadly státu a část majetku byla v tomto období rozkradena. V prostorách bývalých klášterů byly zřízeny psychiatrické léčebny, kasárny, sklady, internáty a podobně. Jak Vlček, Sommer, Foltýn uvádí, došlo podle zákona č. 46/1948 Sb. ke konfiskaci téměř veškeré zemědělské a lesní půdy (Vlček, Sommer, Foltýn, 1997, s. 27).

Internacní tábory pro řádové sestry přetrvaly až do roku 1955 (Tamtéž, s. 27). Částečně byla činnost řeholních sester komunisty respektována, a to především v oblasti zdravotnictví a sociální péče. Následně jsou uvedeny příklady komunistické perzekuce zástupců církevních řádů.

Strahovský klášter řádu premonstrátů

„Opat Jarolímek, nositel řádu Československého válečného kříže, byl zatčen a v inscenovaném procesu odsouzen ke 20 letům vězení (zemřel již v 31.1. 1951 ve vězeňské nemocnici na Pankráci). Řeholníci byli vyhnáni a veškerý majetek (jen v hotovosti bylo v klášteře na šest milionů Kč) byl zkonfiskován“ (Buben, 2003, s. 83).

Klášter premonstrátů v Želivě

Jak Buben (2003, s. 96) uvádí, byl další obětí politického monstrprocesu i opat kláštera v Želivě Vít Bohumil Tajovský, který byl zatčen 30. ledna 1950 v souvislosti s tzv. číhošťským zázrakem. Již 4.4. 1950 byl odsouzen na 20 let za špionáž, podvracení republiky a nedovolené ozbrojování. Tehdejší STB¹² se neštítala podstrčit do opatského trůnu ruční granáty (Buben, 2003, s. 96).

Socialistického režimu se podařilo naklonit si některé kněží a zavázat je ke spolupráci. Je tedy možné dohledat ve svazcích STB jména kněží, kteří se do spolupráce a udávání aktivně zapojili.

---

¹² STB je označení pro Státní tajnou bezpečnost, která působila v socialistickém Československu

7 ÚLOHA CÍRKEVNÍCH ŘÁDŮ VE VZDĚLÁVÁNÍ A OSVĚTĚ V ČESKÝCH ZEMÍCH A JEJICH ČINNOST PO ROCE 1989

Po listopadovém převratu v roce 1989 došlo v Československu k zásadním společenským změnám. Po desítkách let útlumu činnosti církví se začali příslušníci řeholních řádů vracet do svých klášterů, do společenského života a do povědomí společnosti. Církev začala s obnovou svého působení. V polistopadové euforii se k církvím přihlásilo mnoho věřících. V této době zároveň vznikla nová náboženská hnutí. Ze zahraničí začaly pronikat do naší země další nové církve a společenství. V této kapitole bude shrnut vývoj za 30 let od listopadového převratu a zásadní změny, které se v církvi a jejích řádech udály. Dále budou uvedeny příklady významných kněží, kteří jsou v povědomí české veřejnosti a patří mezi populární glosátory a morální autority. Nebudou pominuty ani palčivé problémy současné římskokatolické církve a úbytek věřících.

7.1 Nová právní úprava

V souvislosti se společenským změnami byly po roce 1990 v demokratickém československém státě uskutečněny právní kroky k obnovení svobody náboženského vyznání. V této kapitole bude uveden přehled, nikoliv detailní rozbor právních předpisů. Otázky majetkové byly řešeny po dlouhou dobu, a až v roce 2012 byly vydáním zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi vyřešeny (Martínek, 2016, s. 48). V médiích byly majetkové otázky častým tématem sporů římskokatolické církve s volenými zástupci parlamentních stran o církevní restituce a o částky kompenzující újmu vzniklou církvi. Zastínily jiná možná zajímavější církevní témata.

Zákon č.16/1990 Sb. Zrušil institut státního souhlasu k vykonávání duchovní činnosti. *Restituční zákony č. 298/1990 Sb. a 338/1991 Sb.* navrátily řeholníkům 170 nejdůležitějších budov včetně pozemků, na kterých stály, nikoliv pozemků, na kterých církev hospodařila (Martínek, 2016, s. 48). Další „*zákon č. 308/1991 Sb. o svobodě*

náboženské víry a postavení náboženských společností upravuje v návaznosti na přijetí ústavního zákona č. 23/1991 Sb. Listiny základních práv a svobod, principy individuální a kolektivní náboženské svobody“ (Martínek, s. 48). Zákon 308/1991 Sb. byl nahrazen zákonem č. 3/2002 Sb. „o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností“ (Martínek, 2016, s. 48). Majetkové vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi upravuje zákon č. 428/2012 Sb. (Martínek, 2016, s. 49).

7.2 Aktuální problémy církevních řádů

Největším problémem řeholních společenství je úbytek členů. Chybí nováčci a následovníci, a tak není výjimkou, že v obrovských klášterních komplexech přebývá jen malá skupinka mnichů. Situace je velmi obdobná v dalších zemích, kde nebyla žádným zásahem moci státu činnost církví a církevních řádů omezována. Jako příklad lze uvést situaci na území bývalé spolkové republiky Německa. Na webových stránkách časopisu Echo jsou v článku uváděna aktuální data zveřejněná v německém časopise Der Spiegel. Pro Němce již není život za klášterními zdmi atraktivní, nejsou ochotni zasvětit svůj život pevnému řádu a prožít svůj život v klášteře. Jako příklad je uváděna situace v Benediktýnském arcidiákonátu v Beuronu, ležícím na jihozápadě Německa. V tomto klášteře ještě před devadesáti lety žilo 300 mnichů (Echo, online, cit. 2019-12-28). Dnes jich v klášteře žije pouze 39 (Echo, online, cit. 2019-12-28). Arcidiákon Tutilo Burger vedoucí tento klášter od roku 2011 v rozhovoru pro časopis uvedl svůj ne příliš optimistický odhad působení mnišské komunity v Beuronu na třicet let. Obdobná situace je i v dalších klášterech. Ještě v roce 1960 žilo v německých klášterech odhadem 110 000 mnichů a jeptišek (Echo, online, cit. 2019-12-28). Na přelomu tisíciletí jich v klášterech žilo 38 000 a dnes jich je necelých 18 000 (Echo, online, cit. 2019-12-28). Německá společnost se stále více od duchovního života a církví odklání. Německá konference vyšších představených náboženských řádů navrhla novou strategii, jak zamezit vymírání církevních řádů a jak získat nové členy. Nabízí možnost seznámit se se životem v klášteře, jeho duchovními aspekty prostřednictvím tzv. dobrovolnického

roku. Lidé mají možnost žít, modlit se, rozjímat, v klidu pracovat, učit se, a to bez závazků věčných slibů uvnitř kláštera. Klášter mohou kdykoliv opustit. Zatím však bohužel přílišný zájem o tuto možnost ze strany veřejnosti není. Církevní řády se tedy snaží využívat rozsáhlé prostory klášterů poskytováním ubytovacích služeb, pronájmem prostor za účelem získání potřebných finančních prostředků. Tímto však nedochází k personální posile. Církev je v Německu oddělena od státu a musí si tedy samy zajišťovat příjmy. Věřící, kteří se k církvi hlásí poskytují část ze svého příjmu příslušné církvi. S úbytkem věřících dochází k úbytku příjmů církve. Řády mnohdy za účelem získání financí prodávají pozemky a lukrativní nemovitosti. Tyto pak bývají přestavovány na kanceláře nebo hotely (Echo, online, cit. 2019-12-28).

Obdobný problém s úbytkem členů církevních řádů je i v České republice. Řády se snaží vyvíjet společensky prospěšnou činnost a využívají ke svému zviditelnění internet i sociální sítě. Na webových stránkách je možné dozvědět se o činnosti, historii, poslání řádu a získat informace pro vstup do řeholního společenství, které je velmi otevřené k přijímání nových členů a členek.

7.3 Církevní restituce, obraz současné římskokatolické církve

Fiala, Hanuš shrnují největší problémy české římskokatolické církve. Veřejná vystoupení jejích představitelů v období sametové revoluce v 1989 vynesla římskokatolickou církev znovu na vrchol a společnost naplnila velkým očekáváním. Římskokatolické církvi však bolestně chybí generace vzdělaných teologů a kněží (Fiala, Hanuš, 2001, s. 211). „*Pražská teologická fakulta, nyní znovu součást univerzity, obratně vypoklonkovala téměř všechny nově příchozí učitele a svou izolovanost si uchovala. Církevní vedení se nechalo zatáhnout do beznadějného a nesmyslného boje o navrácení majetku, která znovu oživuje staré stereotypy a díky němuž utrpěla image církve velké škody*“ (Tamtéž, s. 211).

Obraz římskokatolické církve v médiích

Od roku 2006 vysílá v České republice samostatný televizní kanál pro věřící s názvem Noe. Ve veřejnoprávní televizi jsou uváděny pořady, v kterých jsou mezi průvodci, glosátory významní kněží. Mezi významné a mediálně známé patří například jezuita, teolog, religionista, sociolog, psycholog, filosof a prezident České křesťanské akademie, páter Tomáš Halík. Dalšími současnými, populárními a mediálně známými zástupci jsou například římskokatolický kněz Zbigniew Czendlik, moderující pořad v České televizi Velbloud uchem jehly, nebo bývalý disident a současný pomocný biskup pražský pan Václav Malý.

Římskokatolická církev se v současné době potýká s vlnou skandálních odhalení. Velká publicita se v médiích věnuje selhání jedinců této organizace, a řeší se téma zneužívání dětí a mladistvých. Na internetu kolují výpovědi poškozených a také videa z natáčení skrytých kamer, která odhalují církevní představitele při sjednávání homosexuální prostituce. Vychází další a další skandální odhalení o neetickém chování představitelů církve, zatajování zločinů z vyšších pater církevní hierarchie, machinacích s penězi, které byly získány na charitu, hledání zmizelých těl dívek ve vatikánském areálu a podobně.

Příkladem skandálu obrovského zneužití peněz duchovním hodnostářem může být skandální případ biskupa Franz-Petra Tebarzt-van Elst, který byl v Německu odhalen v roce 2013 (Deník, online, cit. 2019-12-18). Tento duchovní pobouřil veřejnost, *„když vyšlo najevo, že přestavba biskupské rezidence stála 31 milionů eur. Původní plány přitom počítaly s částkou až pětkrát nižší“* (Deník, online, cit. 2019-12-18). Tento biskup luxusu nedokázal obrovské rozdíly v profinancovaných penězích uspokojivě vysvětlit. Sám měl v rezidenci třípokojový byt se soukromou kaplí a během svých cest do zahraničí létal vždy první třídou. Úhrada peněz na předraženou stavbu šla z peněz vybraných pro nadaci na pro pomoc chudým rodinám (Deník, online, cit. 2019-12-18). Na webových stránkách časopisu Echo 24.cz. je zmíněn v číslech velký úbytek věřících v Německu, jak z řad římskokatolické, tak i evangelické církve. *„Německá biskupská konference uvedla, že řady katolické církve v roce 2018 opustilo 216 000 lidí. To je o 48 500 odchodů více, než v roce 2017, kdy se k ní obrátilo zády*

167 000 lidí“ (Echo 24, online, cit. 2019-12-28). Důvodem úbytku věřících vedle úbytku věřících úmrtím, mohou být i skandály kolem sexuálního obtěžování.

Nedávným příkladem sexuálního skandálu kněží z České republiky je případ římskokatolického faráře Marcela Puváka z Dětmarovic (Moravskoslezský deník, online, cit. 2019-12-18). Tento duchovní byl natočen skrytou kamerou při sjednávání styku s nezletilým chlapcem. „Podle polských informací mělo jít o mladého muže na vozíku“ (Moravskoslezský deník, online, cit. 2019-12-18). Tento příklad selhání kněze byl velmi medializován.

Podobné skandály obecně velmi poškozují vnímání římskokatolické církve a snižují její autoritu a atraktivitu v očích veřejnosti. Mediálními tématy jsou: problematika majetku, celibátu kněží, tolerance k sexuálním menšinám, problematika antikoncepce a potratů. Sám Ježíš se podle Bible oblékal skromně a neměl žádný majetek. Církev však v některých momentech a situacích působí nedůvěryhodným dojmem, když nejvyšší katoličtí církevní hodnostáři žijí v luxusních palácích, oblečení do sametu, zdobených ornátů, opírající se o stříbrné berly a zdobící své ruce zlatými prsteny. Dvojaký obraz církve vzniká také tím, že předkládá veřejnosti vysoké mravní hodnoty, naproti kterým stojí médii prezentovaná morální selhání jejích představitelů. Tím je myšleno odhalené a v médiích diskutované nepoctivé nakládání s finančními prostředky určenými na charitu, mlčení a ničení důkazů o sexuálním zneužívání ze strany církevních představitelů a pasivní přístup k těmto zločinům na věřících. Negativní obraz v mnoha případech přebíjí to pozitivní a upřímné, co obětavé řeholní sestry, řeholní bratři řádů římskokatolické církve z lásky k bližnímu svému a upřímné lásce k Bohu pro své bližní v minulosti dělali a v současnosti dělají.

8 VÝSLEDKY ANALÝZY ČINNOSTI CÍRKEVNÍCH ŘÁDŮ A KOMPARACE DAT V OBDOBÍ DO ROKU 1948 A PO ROCE 1989

8.1 Komparace dostupných dat

V roce 1948 bylo dle Vlčka, Sommera, Foltýna v Československu 3000 příslušníků v 25 mužských řeholních společenstvích a 12 200 sester v 36 ženských (Vlček, Sommer, Foltýn, 1997, s. 27). Na webových stránkách římskokatolické církve bylo v České republice uvedeno k 1.1. 2019 působení celkem 31 mužských a 63 ženských řeholních institutů (Církev, online, cit. 2019-12-18). K uvedenému datu příslušelo k českým řeholním řádům celkem 656 řeholníků a 1065 řeholnic, z tohoto počtu je 42 řeholních studentů bohosloví, 26 řeholních noviců a 17 novicek (Církev, online, cit. 2019-12-18).

V lednu 2018 bylo podle břevnovského arcioptata Prokopa Siostrzonka v české republice 669 řeholníků a 1138 sester (Pražský deník, online, cit. 2020-02-01). V roce 2008 žilo v řádech a kongregacích 1775 řeholních sester a 785 řeholníků (Pražský deník, online, cit. 2020-02-01). V roce 1995 bylo registrovaných 2647 řádových sester a 959 řádových bratrů (Pražský deník, online, cit. 2020-02-01). Pokud porovnáme čísla z roku 1995 a dostupná data z roku 2019, je patrná tendence znatelného úbytku řeholníků a řeholnic České republiky, kdy za 24 let ubylo 1588 sester a u mužů řeholníků se stav snížil o 303 členů.

Srovnáme-li početní stav řeholníků a řeholnic evidovaný v Československu z roku 1948 kdy je doloženo 15 200 členů a členek (Vlček, Sommer, Foltýn, 1997, s. 27), s početním stavem evidovaným v České republice k 1.1. 2019 evidováno 1721 členů a členek (Církev, online, cit. 2019-12-18), je patrný, bez zahrnutí početního stavu řeholníků ze Slovenska, rapidní úbytek členské základny.

Dále jsou pro ilustraci uváděna srovnání a početní stav některých zkoumaných církevních řádů. Buben uvádí tato data. V roce 1950 bylo v Čechách jen 15 piaristů. Dnes jsou v Čechách v řadách piaristů evidováni jen 4 bratři. Z oněch 4 bratrů jsou 3 polské národnosti (působí ve Strážnici), čtvrtý piarista je slovenské národnosti působí

více na Slovensku (Buben, 2008, s. 67). V roce 1950 bylo v Kongregaci Bratří nejsvětější svátosti – petrinů 41 členů (Buben, 2018, s. 204) a dle dostupných dat bylo v roce 2018 v řadách petrinů jen 11 členů (Buben, 2018, 205). Řady benediktinů v Čechách jsou rovněž řídké, čítají jen 20 členů (Buben, 2004, 36).

Nadále zůstává zachováno dělení řádů na mužské a ženské větve. U některých řádů je ještě vytvořen třetí řád, v kterém jeho členové (terciáři) žijí civilním životem mimo zdi klášterní. Příkladem takového řádu jsou jezuité.

Církevní řady mají širokou působnost a odlišují se, tak jako dříve. Některé působí mezi laickou veřejností a věnují se činností ve školství, sociální péči, ve zdravotnictví. Jako příklad lze uvést boromejky pečující o nemocné a umírající, nebo voršilky působící ve školství. Existují však nadále řady působící odloučeně od okolní společnosti, jejich členové, nebo členky žijí v přísném odloučení v tzv. klauzuru. Takovým řádem jsou například trapisté.

8.2 Současný stav církevního školství

Aktivita v oblasti pedagogického působení římskokatolické církve a církevních řádů byla po roce 1989 znovu obnovena, ne však v takové míře jako v dobách minulých. Není zohledňováno přijetí žáků na tyto školy dle náboženského vyznání, postačuje respekt a přijetí hodnot škol. V církvích zřizovaných školách je kromě intelektu a tělesné zdatnosti rozvíjen duchovní život žáků (výuka náboženství). Cílem církevních škol *„je umožnit mladým lidem všestranný osobnostní a profesní rozvoj v křesťanském duchu reprezentovaném tradicí katolické církve“* (Střední odborná škola svatého Jana Boska, online, cit. 2020-02-23). Na školách také působí kaplani, učitelé náboženství, řádové sestry, bratři vyškolení pro práci s dětmi a mládeží. V České republice v současnosti římskokatolická církev dle informací na webu církev.cz zastřešuje provoz v těchto pedagogických zařízeních:

- 31 církevních mateřských škol,
- 26 základních škol římskokatolické církve,
- 11 gymnázií římskokatolické církve,
- 13 středních škol římskokatolické církve,

- 6 vyšších odborných škol římskokatolické církve,
- 22 školských zařízení a středisek volného času římskokatolické církve,
- 7 teologických fakult a seminářů (Církev, online, cit 2020-02-18).

Na církví zřizovaných školách studuje kolem 20 000 žáků a studentů (Církev, online, cit 2020-02-18). Učiteli a učitelkami na církví zřizovaných základních a středních školách jsou lidé bez ohledu na to, zda jsou, či nejsou věřící. Stejně tak jako u žáků, postačuje respekt a přijetí hodnot církevních škol.

ZÁVĚR

Na základě zvolené metodiky předložené, teoreticky zaměřené diplomové práce, tj. analýzy, komparace a následné syntézy dostupných dat vztahujících se k tématu, dospěla autorka práce k následujícím výstupům.

Církevní řády a kongregace zakládali často hluboce věřící lidé z bohatších vrstev. Pocházeli z dobře situovaných rodin či šlechtických kruhů. Byli ochotni věnovat všechn svůj mnohdy velký majetek a svůj život pomoci potřebným, své víře a vizi. V období 16. století se v době společenské krize, bídy a strádání chudého obyvatelstva objevovaly osobnosti Ignác z Loyoly, Angela z Merici, Josef Kalasanský, Petr Fourier, Jean Babtiste de la Salle, Jan Bosco a jiní, kteří nabízeli nejnuznějším, opuštěným novou možnost naplnění svého života prostřednictvím pomoci a péče od nově vzniklých církevních společenství. Co tyto osobnosti a jimi vybudované církevní řády a kongregace dále spojovalo? Byla to myšlenka a úsilí pomáhat, vést lidi k životu dobrého křesťana, prostřednictvím výchovného a osvětového působení na člověka změnit společnost a svět k lepšímu.

Dalším pojítkem zakladatelů nových církevních společenství byla otevřená mysl a nové vize, leckdy zprvu římskokatolickou církví považované za kacířské. Zakladatel Řádu zbožných škol byl Josef Kalasanský osobně uznával dílo Galileovo a obhajoval jej před porotou při Galileově procesu. Zakladatel Tovaryšstva Ježíšova Ignác z Loyoly byl ve vězení, vyšetřován a obviňován inkvizicí pro kacířství a bludy. O některých dalších vizionářích možná nevíme, protože zůstali nepochopeni, umlčeni, či zlikvidováni. Římskokatolická církev si byla vědoma síly víry a díla církevních řádů, podporovala je a kontrolovala. Mnohdy byli řádoví bratři vysíláni jako pěšáci první bojové linie do nových Evropany neprobádaných území. Stávalo se, že na svojí misi zaplatili vlastním životem. Misionáři odcházející na kraj světa byli přesvědčeni o prospěchu křesťanské víry domorodým obyvatelům a konali své dílo v nejlepší úmyslu. Historie však ukázala, že poslušné věřící obyvatelstvo bylo pro kolonizátory a církev skupinou, které se snadněji vládne. Zajímavým jevem byly kroky vedoucí k zrušení řádu v okamžiku, kdy se stal příliš mocným. Papež Klement V. svolil ve 14. století k zničení Řádu templářských rytířů včetně eliminace velmistra a mnoha dalších členů řádu mučením a následným upálením na hranici. Papež Klement XIV. zrušil v 18. století

Tovaryšstvo Ježíšovo, ačkoli svou činností významně přispělo k vnitřní obrodě celé římskokatolické církve a pomohlo jí získat zpět ztracený vliv v boji s protestantismem v evropských zemích.

Svoji činností si některé církevní řády a kongregace zasloužily respekt a uznání společnosti. Svým vystupováním působí členi a členky církevních řádů skromněji než římskokatoličtí církevní hodnostáři. Jsou však s římskokatolickou církví těsně spjatí. V průběhu dějin vliv církevních řádů v konkurenčním prostředí slábl i sílil. I mezi řády a kongregacemi panovalo určité soupeření o vliv a prestiž. Vždyť zase a znova byli v kutnách a řádových oděvech lidé se všemi svými cnotmi i prohřešky. Po dlouhá staletí nabízely církevní řády alternativu pro odlišný způsob života. Mnozí křesťané, kteří kněžskou dráhu zvolili, učinili tak z touhy žít jiným životem a být blíže Bohu. Někteří volili kněžskou dráhu i kvůli možnostem, které jim řád nabízel, vlastnímu sebeuplatnění, studiu, vědě. To upřednostnili před životem řadového člověka, který svůj produktivní život věnuje rodině a zabezpečování živobytí. Jiné řády zase poskytovaly prostor službě Bohu a potřebným, nebo nabízely čistě uzavřený život klášterní v modlitbách, práci a rozjímání.

Které řády se ukázaly být v 20. století nejvíce života schopné? Nejsou to řády uzavřené, nýbrž ty, které umí oslovit veřejnost, pracovat s lidmi a pro lidi. Mezi tyto se řadí jezuité mající v 21. století prvního papeže, jezuitu Františka ze svých řad. Webové stránky Tovaryšstva Ježíšova jsou plné informací, otevřené veřejnosti. Jezuité jsou v České republice činní v organizování misí v nejchudších krajinách světa, ve vydavatelské, vědecké, literární činnosti v pedagogickém působení na školách v pořádání duchovních cvičení a dalších činnostech. Stejně jako kdysi jde řádovým bratřím o spásu duší. Jejich dnešní početní stav a vliv ve školství, vědě a společnosti je mnohem menší, než v době před zrušením řádu v 18. století. Dalším velmi aktivním společenstvím jsou Saleziáni Jana Bosca. Jejich společenství je po celé České republice velmi otevřené. Aktivity pro veřejnost a pro mládež jsou v souladu s jejich posláním, pomoci najít a přiblížit mladým lidem na jejich cestě hledání smyslu svého života Boha. Saleziáni organizují volnočasové aktivity, působí na školách, které zřizují a jsou spolu s jezuitou nejvíce životaschopným společenstvím v České zemi.

Církevní řády žijící v prostředí uzavřených klášterních klauzur jsou nejvíce personálně ohrožené. V období 40 let socialistické vlády nemohly přibírat nové členy

a členky. Svoji uzavřeností, vyšším věkovým průměrem příliš neoslovují člověka současné společnosti. V jednom z největších klášterů Čech v Broumově dnes není ani jeden benediktin. V prostředí kdysi slavného centra vzdělanosti na Moravě v rajhradském benediktinském klášteře dnes hospodaří a budovy udržuje 7 mnichů. Intelaktuální činnosti, vědecké práci se nikdo z nich nevěnuje.

Výslednou analýzou v diplomové práci bylo zjištěno, že početní stav řeholníků a řeholnic evidovaný v Československu z roku 1948 se znatelně snížil. V roce 1948 čítala členská základna 15 200 členů (Vlček, Sommer, Foltýn, 1997, s. 27). Dle dostupných zdrojů bylo evidováno k 1.1.2019 v České republice jen 1721 členů církevních řádů a společenství (Církev, online, cit. 2019-12-18). Úbytek členské základny byl v práci pro příklad porovnán s Německem, které bylo jen z části poznamenáno socialistickou, 40 let dlouhou, vládou. Přestože v druhé části Německa nebyla církev likvidována i tak je v této zemi zaznamenán znatelný úbytek kněží a příslušníků církevních řádů. Ještě v roce 1960 žilo v německých kláštěrech odhadem 110 000 mnichů a jeptišek (Echo, online, cit. 2019-12-28). Na přelomu tisíciletí jich v kláštěrech žilo 38 000 a dnes jich je necelých 18 000 (Echo, online, cit. 2019-12-28). Je tedy patrný odklon německé společnosti od duchovního života a církve.

Od roku 1989 došlo k mnoha změnám. V České republice mají lidé v současnosti svobodu vyznání, možnosti studovat, cestovat, pracovat, realizovat se v projektech, neziskových organizacích, politice a v dalších oblastech. Cesta k životu v církevním řádu vyžaduje mnohá omezení a protiváhou člověku nabízí bohatý život duchovní a určitou alternativu nekonzumního života. Odhalené aféry římskokatolické církve, omezení vyžadující celibát, omezený rodinný život, mají vliv na snížený zájem lidí o vstup do církevního řádu. Zájem o kněžské povolání je malý, a tak je v Čechách velký nedostatek farářů. Řešením i když dočasným je povolávání polských farářů do služby v Čechách. Budoucnost je tedy nejasná. Římskokatolická církev již nemá v zádech oporu světské moci (panovníka) a nemůže k víře lidí nutit. Většinová část české společnosti je ateistická a víra je otázkou výchovy, rodinného působení, přesvědčení jedince a jeho svobodné volby. Svůj respekt v očích veřejnosti si musí římskokatolická církev znovu vydobýt.

Života schopnými řády jsou opět ty, které tvrdou prací, otevřeným způsobem komunikují a zapojují se do života společnosti. Při psaní diplomové práce byly využity mimo odborné literatury také dostupné zdroje z internetu. Snahou autorky bylo navázat kontakt s řády prostřednictvím emailové komunikace. Velmi kladnou odezvu a nabídku k setkání, poskytnutí rozhovoru a zodpovězení otázek dali jezuité. Otevřenost, komunikace, moderní metody zviditelnění na sociálních sítích, v médiích, kladný příklad a poctivé úmysly mohou být vhodnou cestou k pozitivnímu vnímání církevních řádů v očích veřejnosti.

Bylo by zajímavé představit si, jaký by byl ráz české krajiny a měst, kdyby je neutvářela také římskokatolická církev a její řády. Asi by venkovská krajina byla prosta barokních kapliček, kostelíků, křížových cest, soch Jana Nepomuckého nad potoky a řekami. I Karlův most v Praze by asi vypadal jinak bez barokních soch Františka Borgiáše, sousoší sv. Ignáce z Loyoly, a sv. Františka Xaverského.

V diplomové práci byly představeny vybrané církevní řády, jejich činnost a výsledky jejich práce. Taktéž byly představeny významné klíčové momenty dějin řádu v kontextu dějin naší země. Tyto řády ovlivnily v českých zemích generace našich předků a k jejich odkazu nesporně patří řady bývalých žáků církevních škol, dnes významných osobností českého národa (Julius Zeyer, Bedřich Smetana, Tomáš Garrigue Masaryk a další).

Z řad příslušníků církevních řádů vzešly slavné osobnosti naší země jako Josef Dobrovský (jezuita), J. Evangelista Purkyně (bývalý piarista), Johan Gregor Mendel (augustinián) a další. Slavná epocha velkého vlivu církevních řádů na českou společnost končila v 19. a 20. století. Klementinum již není jako za slavné éry jezuitů v Čechách prestižní astronomickou pozorovatelnou, univerzitou, ale je důstojným stánkem Národní knihovny České republiky. Slavné benediktinské kláštery v Broumově, Kladrubech, Rajhradu, Břevnově a další jsou dnes našimi stánky pro kulturní a expoziční účely. Patří spolu s církevní hudbou, literárními, malířskými, sochařskými díly do kulturního a intelektuálního dědictví naší země.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BENEŠ, M. *Andragogika*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. 176 s. ISBN 978-80-247-4824-5

BIBLE, PŘEKLAD 21.STOLETÍ. 1. vyd. Praha: Biblion o.s., 2009. 1564 s. ISBN 978-80-87282-01-4

BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, K. *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006. 280 s. ISBN 80-246-1082-5

BUBEN, M. *Encyklopedie řádů a kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, II. Díl/2. svazek Mnišské řády*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství LIBRI, 2004. 399 s. ISBN 80-7277-087

BUBEN, M. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, III. díl/3. svazek Řeholní klerikové*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství LIBRI, 2008. 183 s. ISBN 978-80-7277-357-2

BUBEN, M. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, III. díl/4. svazek Řeholní klerikové (jezuité)*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství LIBRI, 2012. 534 s. ISBN 978-80-7277-443-2

BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých ch zemích. IV. díl/1. svazek Kongregace a řeholní společnosti*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství LIBRI, 2016. 222 s. ISBN 978-80-7277-545-3

BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, IV. díl/2. svazek Kongregace a řeholní společnosti*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství LIBRI, 2018. 249 s. ISBN 978-80-7277-571-2

CIPRO, M. *Průvodce dějinami výchovy*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1984. 584 s. ISBN 505-21-857-11-088-84

CEJPEK, J., HLAVÁČEK, I., KNEIDL, P., *Dějiny knihoven a knihovnictví a vybrané kapitoly z obecných dějin*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum 1996. 192 s. ISBN 80-7184-163-3

ČORNEJOVÁ, I. *Tovaryšstvo Ježíšovo Jezuité v Čechách*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1995. 245 s. ISBN 80-204-0471-6

FIALA, P., HANUŠ, J. (EDS.), *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. 218 s. ISBN 80-85959-98-4

FOLTÝN, D. A KOLEKTIV. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005. 878 s. ISBN 80-7277-026-8

FÜLÖP-MILLER, R. *Moc a tajemství jezuitů*. 3. vyd. Praha: Rybka Publishers, 2006. 650 s. ISBN 80-86182-98-3

HRUDNÍKOVÁ, M. *Řeholní život v českých zemích*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. 319 s. ISBN 80-7192-222-6

JIRÁSKO, L. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. 1. vyd. Praha: Fénix, 1991. 173 s. ISBN 80-85245-11-6

KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin 1*. 1. vyd. Praha: Zvon české katolické nakladatelství, 1991. 332 s. ISBN 80-7113-004-4

KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin 2*. 1. vyd. Praha: Zvon české katolické nakladatelství, 1991. 332 s. ISBN 80-7113-003-6

KOHOUT, K. *Základy obecné pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2007. 152 s. ISBN 978-80-86723-38-9

MACKOVÁ, M. *Voršilky v Čechách do roku 1918*. 1. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filosofická, 2007. 157 s. ISBN 978-80-7395-045-3

MARTÍNEK, M. *Přehled křesťanských církví a jejich aktivit v ČR*. 1. vyd. Praha: Portál, 2016. 320 s. ISBN 978-80-262-1116-7

NEUSAROVÁ, J. *Zájmové a občanské vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2019. 76 s. ISBN 978-80-7452-143-0

OPASEK, A. *Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Torst, 1992. 322 s. ISBN 80-85639-04-1

PAVLÍK, J. *Vzpomínky na zemřelé jezuitu narozené v Čechách a na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814*. 1.vyd. Olomouc: Centrum Aletti Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2011. 798 s. ISBN 978-80-7412-067-1

POLEHLA, P. *Jezuitské divadlo ve službě zbožnosti a vzdělanosti*. 1.vyd. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011. 163 s. ISBN 978-80-87378-81-6

PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 2000. 269 s. ISBN 80-7178-399-4

SOMMER, P. *Svatý Prokop*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2007. 344 s. ISBN 978-80-7021-0

SPUNAR, P. *Kultura Středověku*. 2. vyd. Praha: Academia, 1995. 226. s. ISBN 80-200-0547-1

VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D., *Encyklopedie českých klášterů*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997. 782 s. ISBN 80-85983-17-6

ZESCHICK, J., *Benediktini a benediktinky v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Benediktinské arcidiocésní sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2007. 208 s. ISBN 978-80-86882-00-0

Seznam použitých zahraničních zdrojů

CONGREGATIO JESU. *Saint Omer: 1606-1616*. © 2020 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: <https://www.congregatiojesu.de/saint-omer>

PIARISTEN. *Josef Calasanz*. © 2020 [cit. 2020-01-17]. Dostupné z: <https://www.piaristen.at/josef-calasanz/>

SAINTS RESOURCE. *Angela Merici*. © 2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <http://saintsresource.com/angela-merici>

RASHDALL, H. *Cambridge Library Collection-Medieval History The Universities of Europe in the Middle Ages*. 2.vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 600 s. ISBN 1108018106

ESCRIPTORIUM. *Gallery of images used in this website*. © 2020 [cit. 2020-02-09]. Dostupné z: <https://www.escriptorium.uk/gallery.html>

Seznam použitých internetových zdrojů

BELLUM. *Bitva na Bílé hoře*. [online]. © 2011-2020 cit. [2020-03-01]. Dostupné z: <https://www.bellum.cz/bitva-na-bile-hore.html>

CATOLICA. *Světci k nám hovoří*. [online]. © 2020 [cit. 2020-01-05]. Dostupné z: <http://catholica.cz/?id=3496>

CÍRKEV. *Katalog církevních škol podle kategorií*. [online]. © 2020 [cit. 2020-02-18]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/skolstvi/skoly/kategorie>

CÍRKEV. *Řady řádů a jak se v tom vyznat?* [online]. © 2019 [cit. 2019-12-18]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/190129rady-radu-a-jak-se-v-tom-vyznat>

CÍRKEV. *Řády a kongregace*. [online]. © 2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/rady>

CONGREGATIO JESU. *Mary Ward*. [online]. © 2020 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: www.congregatio-jesu.tode.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=2

DENÍK. *Biskup luxusu odrazuje věřící z církve vystupují ve velkém*. [online]. © 2013 [cit. 2019-12-18]. Dostupné z https://www.denik.cz/ze_sveta/biskup-luxusu-odrazuje-verici-z-cirkve-vystupuji-ve-velkem-20131014.html

ECHO24. *Němci už nechtějí prožít život v klášteře, vymírající církevní řády hledají nová lákadla*. [online]. © 2019 [cit. 2019-12-28]. Dostupné z: <https://www.echo24.cz/a/Ss8La/nemci-uz-nechteji-prozit-zivot-v-klastere-vymirajici-cirkevni-rady-hledaji-nova-lakadla>

ECHO24. *Křesťanů v Německu ubývá, církev opouští katolíci i protestanti*. © 2019 [cit. 2019-12-28]. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/SCs5J/krestanu-v-nemecku-ubyva-cirkev-opousti-katolici-i-protestanti>

ENCYKLOPEDIIE.SOC.CAS. *Komparace*. © 2017 [cit.2020-02-22]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Komparace>

FARNOST BENEŠOV. *Svatý Josef Kalasanský – zakladatel piaristického řádu a patron základních škol*. © 2015 [cit.2020-01-17]. Dostupné z: <http://www.farnost-benesov.cz/svaty-josef-kalasansky-zakladatel-piaristickeho-radu/#.XiHV3-TsY2w>

KATOLÍCI.SZM.COM. *Sv. Benedikt z Nursie*. © 2002 [cit.2020-01-05]. Dostupné z: http://www.katolici.szm.com/ZIVOTOPISY/Jul/Benedikt_z_Nursie.html

KLÁŠTER BROUMOV. *Kláster Broumov*. © 2020 [cit.2020-01-05]. Dostupné z: <https://www.klaster-broumov.cz/cs/klaster-broumov>

KŘEŠŤANSKÉ RODINNÉ CENTRUM PETRKLÍČ. *Co děláme*. © 2016-2017 [cit. 2020-01-04]. Dostupné z: <http://petrklic.org/co-delame/>

MENDEL RODNÝ DŮM VRAŽNÉ. *Životopis*. © 2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <http://www.mendel-rodnydum.vrazne.cz/johann-gregor-mendel/zivotopis/>

MORAVSKOSLEZSKÝ DENÍK. *Přistižen při činu! V Polsku řeší sexuální skandál kněze z Dětmovic.* [online]. © 2019 [cit. 2019-12-18]. Dostupné z: https://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/video-pristizen-pri-cinu-v-polsku-resi-sexualni-skandal-kneze-z-detmarovic-20191028.html

NOTRE DAME. *Sv. Petr Fourier.* [online]. © 2020 [cit. 2020-01-21]. Dostupné z: <http://notredame.cz/sv-petr-fourier>

PETRINI. *Kdo jsme – historie.* [online]. © 2019 [cit. 2019-12-29]. Dostupné z: <http://www.petrini.cz/clanky/kdojsme/historie>

PETRINI. *Václav Klement Petr – kdo jsme.* [online]. © 2019 [cit. 2019-12-29]. Dostupné z: http://www.petrini.cz/clanky/kdojsme/klement_petr

PETRINI. *Písek.* [online]. © 2019 [cit. 2020-01-04]. Dostupné z: <http://www.petrini.cz/clanky/komunity/pisek>

PETRINI. *Křesťanské rodinné centrum Petrklíč.* [online]. © 2019 [cit. 2020-01-04]. Dostupné z: <http://www.petrini.cz/clanky/komunity/pisek>

PRAHA 6. *Jan Anastáz Opasek.* [online]. © 2020 [cit. 2020-01-15]. Dostupné z: <https://www.praha6.cz/opasek>

PRAŽSKÝ DENÍK. *Mladé lidi přitahují kontemplativní řády, řeholníků stále ubývá.* [online]. © 2018 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: https://prazsky.denik.cz/zpravy_region/mlade-lidi-pritahuji-kontemplativni-rady-reholniku-stale-ubyva-20180114.html

SALESIÁNI DONA BOSKA. *Co děláme.* [online]. © 2020 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: <https://www.sdb.cz/co-delame/jsme-s-mladymi-ve-svete/>

STRAHOVSKÝ KLÁŠTER. *Filosofický sál knihovny.* © 2020 [cit. 2020-02-9]. Dostupné z: <https://www.strahovskyclaster.cz/filosoficky-sal-knihovny>

STŘEDNÍ ODBORNÁ ŠKOLA SVATÉHO JANA BOSKA. *Vychovatelé*. © 2018 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: <http://www.sosbosko.cz/index.php/domov-mladeze/vychovatele>

STŘEDNÍ ODBORNÁ ŠKOLA SVATÉHO JANA BOSKA. *O nás*. © 2018 [cit. 2020-02-23]. Dostupné z: <http://www.sosbosko.cz/index.php/o-nas>

RAJHRAD BENEDIKTINI. *Historie*. [online]. © 2020 [cit. 2020-01-15]. Dostupné z: <http://www.rajhrad.benediktini.cz/historie.html>

VORŠILKY. *Voršilky v Čechách – historie* [online]. © 2019 [cit. 2019-12-17]. Dostupné z: <http://www.vorsilky.cz/o-nas/vorsilky-v-cechach-historie/>

VORŠILKY. *Voršilská pedagogika* [online]. © 2019 [cit. 2019-12-17]. Dostupné z: <http://www.vorsilky.cz/o-nas/vorsilska-pedagogika>

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Seznam obrázků

Obrázek č. 1 Ignác z Loyoly	32
Obrázek č. 2 Josef Kalasanský.....	48
Obrázek č. 3 Václav Klement Petr.....	57
Obrázek č. 4 Sv. Benedikt	62
Obrázek č. 5 Svatá Angela Merici	77
Obrázek č. 6 Mniši při výrobě knih ve skriptoriu.....	89
Obrázek č. 7 Strahovský klášter-Filosofický sál knihovny	95

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Počty piaristů ve světě v období 1913 až 2006.....	52
---	----

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Salesiáni Dona Boska	I
Příloha B – Institut blahoslavené Panny Marie – Anglické panny	IV
Příloha C – Kongregace Školských sester de Notre Dame.....	VII
Příloha D – Školští bratři – Bratři křesťanských škol	IX

Příloha A – Salesiáni Dona Boska

Založení

Roku 1841 založil v Turíně Jan Bosco řeholní společenství saleziánů. Stanovy řádu byly schváleny roku 1874. Patronem řádu je sv. František Saleský (Buben, 2018, s. 106).

Byl vynikajícím pedagogem a vychovatelem. Zaměřil své výchovné úsilí na nemajetnou mládež.) Je autorem 70 výchovných spisů pro mládež, provozovatelem vlastní tiskárny. „*Vydával Katolické listy a Salesiánský i bulletin, který vychází dodnes v 56 světových vydání a 20 různých jazycích v celkem 135 zemích světa*“ (Buben, 2018, s. 106). Byl též zakladatelem první večerní školy v Evropě v roce 1844 (Tamtéž, s. 106).

Poslání řádu

Posláním řádu je práce s mládeží, zvláště s tou, která je hmotně, či duchovně ohrožena. Na začátku svého působení se řád zaměřoval na chudé a zanedbané chlapce. Dnes se Salesiáni věnují i další mládeži. Salesiánská výchova je založená na laskavém, mírném přístupu, výuce náboženství, s cílem vychovat z mládeže dobré křesťany a občany. Salesiáni působí ve školách, internátech, ve střediscích volného času, farách i v misiích, kde se věnují pastorační činnosti. Zaměření řádu je orientováno na výchovu chlapců. Smysluplných trávením volného času sportem, sebevzděláváním, výchovou lásky k hudbě a divadlu mají děti plně trávit volný čas. Touto prevencí se má mládež kultivovat. Působením na ohrožené děti se a předcházet kriminálnímu chování. Ženská odnož salesiánů Dcery Panny Marie Pomocnice se zaměřují na stejný druh činnosti a věnují se výchově dívek.

Opěrnými body salesiánské výchovy jsou „*laskavost, rozum a náboženství. Je to umění „získat srdce“, neznamená to ale „kupovat si někoho“. Jde o lásku, která přijímá druhého takového, jaký je, ale také vyžaduje, dává cíle – vede k ideálu. Vede ke*

Kristu, proto je nezbytným předpokladem formace svědomí“ (Střední odborná škola svatého Jana Boska, online, cit. 2020-01-20)

Saleziáni

V řadách Saleziánů jsou kněží, studující členi i laičtí bratři sdružení do společenství laiků – Sdružení salesiánských spolupracovníků. Součástí činnosti Saleziánů je i činnost nakladatelská a publikační. *„Ve světě existuje téměř 50 salesiánských nakladatelství, která vydávají hodnotnou katolickou literaturu a také pedagogické a katechetické příručky, stejně jako knížky pro děti“ (Buben, 2018, s. 106).*

Působení Saleziánů v českých zemích

Od roku 1927 působí Saleziáni v českých zemích (Buben, 2018, s. 139). Po nucené přestávce 40 let obnovili Salesiáni svoji činnost v České republice. V Praze založili roku 1990 vydavatelství Portál (nakladatelství vydává pedagogickou literaturu a knihy pro mládež) (Tamtéž, s.139). Salesiáni vydávají periodické časopisy Salesiánská rodina, Anno Domini a podílejí se na přípravě vysílání televizní stanice NOE.

Salesiáni založili Vyšší sociálně pedagogickou a teologickou školu – JABOK, kde se připravují budoucí vychovatelé problémové mládeže a sociální pracovníci. JABOK nabízí vzdělání v tříletém oboru sociální pedagogika, speciální pedagogika a sociální práce (Tamtéž, s. 139). V Kroměříži založili salesiáni Střední odbornou školu svatého Jana Boska s učebními obory lesní mechanizátor, opravář lesnických strojů, zemědělec-farmář nebo zahradník. Škola dále nabízí dvouleté nástavbové studium lesnictví a zemědělství zakončené maturitou (Tamtéž, s.139). Školu zřizuje Arcibiskupství olomoucké a školné se neplatí. Salesiáni jsou organizátory kroužků, táborů a aktivně působí ve střediscích volného času mládeže.

Salesiáni jsou nejpočetnější současné řeholní společenství na českém území. V roce 2006 pracovalo pro mladé lidi naší země 199 členů salesiánů (Buben, 2018,

s. 139). Do misijní péče salesiánské české provincie patří Bulharsko. „*Tam působí komunita českých salesiánů ve dvou městech: v Kazanlaku a ve Staré Zagoře. Další salesiáni – ale také mladí dobrovolníci – se zapojují v salesiánském díle na různých kontinentech*“ (Salesiáni Dona Boska, online, cit. 2020-01-20).

Příloha B – Institut blahoslavené Panny Marie – Anglické panny

„Také ženy mohou konat veliké věci.

Mary Wardová“ (Congregatio Jesu, online, cit. 2020-01-20).

Založení

Anglické panny jsou nejstarší ženskou kongregací. Zakladatelkou institutu byla roku 1609 Angličanka Marie Wardová, která ve svém mládí zažila kruté pronásledování katolíků v Anglii (Congregatio Jesu.de, online, cit. 2020-01-21). Část svého života prožila v klášteře St. Omer ve Flandrech. Rozhodla se vrátit do své vlasti a založit spolu s dalšími Angličankami společenství založené k vzdělávání a výchově dívek s cílem posilovat u nich katolickou víru. Kongregace byla velmi úspěšná v Mnichově (1626), z kterého se dále šířila do celé Evropy (Congregatio Jesu.de, online, cit. 2020-01-21).

Myšlenky Marie Wardové – emancipační úsilí

„Až dosud nám muži říkali, čemu máme věřit. To jsme po pravdě musely. Ale nechte nás stát se moudrými a vědět tak samy, čemu máme a nemáme věřit, co máme a nemáme dělat a nenechte nás myslet si, že nic nezmůžeme. Vnitřní oheň nemá své místo v pocitech, nýbrž v odhodlání konat dobro. To mohou dělat ženy stejně jako muži. Není žádného rozdílu mezi ženami a muži, aby nemohly ženy vykonat velké věci. To je vidět na příkladu svatých žen. A doufám v Boha, že bude v nadcházejícím čase vidět, kolik toho žene vykonají. Mary Wardová“ (Congregatio Jesu.de, online, cit. 2020-01-21).

Institut Anglických panen

„Základ společenství, řízeného ženami, tvoří konstituce sv. Ignáce z Loyoly, zakladatele Tovaryšstva Ježíšova“ (Jirásko, 2018, s. 126). Život bez klauzury se zaměřením na apoštolské působení u žen bylo v době života zakladatelky revoluční

myšlenkou, kterou papež za života M. Wardové neposvětil. Dokonce byla jako domnělá kacířka vězněna, avšak vyšla od inkvizičního soudu zproštěna od viny. Až po v roce 1877 posvětil toto společenství papež Pius IX. A působnost Institutu Anglických panen se začala úspěšně šířit (Tamtéž, s. 126).

Poslání kongregace

Kongregace neměla žít uvnitř uzavřeného společenství za klášterní zdí. Nýbrž stejně jako bratři jezuité mělo být společenství žen volné, podřízené přímo papeži. Členky kongregace měly „*sloužit zasvěceným životem druhým podle potřeb své doby. Cílem této nové ženské společnosti bylo sloužit víře, především výchovou dívek, ale také pastorační činností a pomocí v sociální a charitativní oblasti*“ (Congregatio Jesu, online, cit. 2020-01-20). Cílem zakladatelky Mary Wardové měla být pomoc ženám, získání důstojnosti. Vychovávala je k uvědomění své odpovědnosti ve společnosti i v církvi.

Anglické panny

Spiritualita Institutu Anglických panen je inspirována sv. Ignácem z Loyoly. Stejně tak, jako jezuité nežijí setry v uzavřených společenstvích. Je kladen velký důraz na lásku k bohu, radikální následování Ježíše Krista, pomoc lidem na cestě k Bohu, a to na celém světě, kam budou sestry poslány. Sestry se věnují apoštolské činnosti. Pomáhají pečovat o narkomany, alkoholiky v Anglii, o malomocné v Indii, o potřebné v chudých částech Afriky. V Maďarsku, Rusku Ukrajině, Slovensku se věnují výuce náboženství (Congregatio Jesu, online, cit. 2020-01-20).

Působení Institutu Anglických panen v českých zemích

V Čechách se první členky kongregace objevily roku 1746 (Congregatio Jesu, online, cit. 2020-01-20). Usadily se v zakoupeném domě v Praze v Karmelitské ulici a otevřely tam dívčí školu (Congregatio Jesu.de, online, cit. 2020-01-21). V roce 1783 sídlily v bývalém klášteře karmelitek v Praze na Malé Straně (Congregatio Jesu.de,

online, cit. 2020-01-21). Sestry se věnovaly vzdělávání a výchově dívek až do roku 1921, kdy svoji činnost v Praze ukončily a přestěhovaly se do Štěkně, Nýrska, Svojsic u Kolína, kde pokračovaly ve vzdělávání dívek (Congregatio Jesu.de, online, cit. 2020-01-21). Zámek ve Štěkně je dodnes sídlem Ústavu Anglických panen. Webové stránky Congregatio Jesu, uvádí, že v něm byla zřízena dívčí škola s internátem. Děvčata se učila francouzský, anglický, německý, italský jazyk, ruční práce, zpěv, hru na housle a na klavír (Congregatio Jesu, online, cit. 2020-01-20).

V padesátých letech 20. století došlo ke zrušení církevních škol státem. Sestry se začaly věnovat činnostem státem tolerovaných – péči o staré a nemocné lidi. Na webových stránkách Congregatio Jesu (Congregatio Jesu, online, cit. 2020-01-20), je patrný úbytek členek společenství a nedostatek následovnic. V zámku ve Štěkně, sídle centra Anglických panen sídlí 5 členek, z nichž 4 jsou již ve vysokém věku V. V ostatních lokalitách Česka se sestry věnují pastoraci, katechezi, provázením při duchovních cvičeních (exercicie), nabízejí možnost ubytování, v Praze vyučují náboženství na Arcibiskupském gymnáziu, pečují o mentálně postižené v Domově hlavního města Prahy v Horním Maxově a též pečují o nemocné v Karlově Studánce (Congregatio Jesu, online, cit. 2020-01-20).

Příloha C – Kongregace Školských sester de Notre Dame

Petr Fourier se narodil 30. 11. 1565 v městě Mirecourt ve Francii (Notre Dame, online, cit. 2020-01-21). Vystudoval univerzitu v Pont-a-Mousson. Absolvoval studia gramatiky, rétoriky, filozofie a též teologie. „Roku 1585 vstoupil k řeholním kanovníkům sv. Augustina v Chaumoussey, kde také roku 1586 složil do rukou opata sliby chudoby, čistoty a poslušnosti. 1. června 1597 odchází do duchovní správy. Byly mu nabídnuty 3 farnosti. Rozhodl se pro tu nejchudší a nejzanedbanější – pro Mattaincourt“ (Notre Dame, online, cit. 2020-01-21).

Petr Fourier byl zakladatelem kongregace Notre Dame ve Francii v roce 1597 spolu s Alexií Le Clerc (Notre Dame, online, cit. 2020-01-21) Kongregace byla založena v městě Mattaincourt v Lotrinsku. Kongregace vzešla z původního řádu Kanovniček sv. Augustina, která vychovávala a vyučovala dívky. Přáním zakladatele, kněze Petra Furniera bylo vyučovat mládež ve svěřené farnosti. Velmi se zaměřil na boj s chudobou. Pro ty nejchudší organizoval sbírky, almužny. Pro chudé děti zpřístupnil vzdělání (Notre Dame, online, cit. 2020-01-21) Jeho přáním, které se neuskutečnilo, bylo založit skupinu laiků, kteří by vyučovali chlapce. Podařilo se mu však realizovat výchovu dívek, jejichž vzdělávání se v té době nevěnovala pozornost. Družina sester respektovala pedagogické chrisma navržené zakladatelem, výchově dětí v dobrého křesťana.

Poslání

V duchu hesla: „*Všem prospět! Všem dobře činit*“ (Hrudníková 1997, s. 265) ! Vzdělávání a výchova dívek ve veřejné škole byla poskytována bezplatně. Což bylo v té době neobvyklé. Výuka zahrnovala křesťanskou výchovu, zpěv, přiměřené vzdělání a praktické předměty, jako byly ruční práce (šití, spravování). Dívky měly mít v dospělosti praktické znalosti, které měly přispět k ušetření rodinných výdajů. Pro srovnání v Rakousko Uherské monarchii byly ruční práce součástí školní výuky až od roku 1870 (Tamtéž, s. 265).

Ve škole dívek nebyly třídní rozdíly. Chudé dívky seděly v lavici vedle bohatých. Vyučování probíhalo individuálně, ale i ve skupinkách. Škola byla nejen pro dívky v penzionátu, ale pro dívky externí.

Školské sestry de Notre Dame

Kongregace sester se řídí podle řehole sv. Augustina a zaměřuje se hlavně na výchovu a vzdělávání, pomoc zdravotně postiženým a opuštěným dětem (Jirásko 1991, s. 130).

Působení Školských sester de Notre Dame v českých zemích

Do Čech přišly členky kongregace v 1848. Přivedl je český kněz Gabriel Schneider. Jirásko (1991, s. 130) uvádí, že nejprve vznikl dům sester a škola v Hyršově a další pak následoval v Horažďovicích. Od 50 let 19 století se po Čechách rozšířilo působení kongregace. Byly zakládány nové školy, sirotčince, opatrovny v Příbrami, Mnichově, Žlebech, Hradci Králové, Karlových Varech, Liberci, Novém Bydžově, Heřmanově Městci, a dalších (Jirásko 1991, s. 130). Komunita sester měla před rokem 1950 celkem 80 působišť po celé republice, v kterých se úspěšně věnovala výchově v mateřských, základních a odborných školách (Tamtéž, s. 130).

Po roce 1991 došlo k obnově činnosti kongregace (Tamtéž, s. 130). V Českých Budějovicích otevřely sestry mateřskou školu, internát pro studentky biskupského gymnázia. V Praze a Brně byly otevřeny internáty pro studentky vysokých škol. Sestry se věnují pedagogické činnosti, volnočasovým aktivitám dětí, duchovním cvičením mládeže, organizování setkávání mládeže v rámci diecézí. Vyučují cizí jazyky, hudbu, náboženství. V Klatovech vyučují sestry na zdravotnické škole. V Praze vybudovaly sestry kongregace Ústav pro oligofrenní děti – Domov sv. Rodiny, jehož vedení převzala a zastřešuje Arcidiecézní charita Praha (Tamtéž, s.130).

Příloha D – Školští bratři – Bratři křesťanských škol

Založení

Zakladatelem kongregace byl *Jean Babtiste de la Salle* (30.4. 1651-7.4. 1719), Jan Křtitel byl rodák z Remeše (Buben, 2016, s. 92). Pocházel ze šlechtické hluboce věřící rodiny jako nejstarší z 11 dětí. Z této rodiny vzešli ještě dva další kněží a řeholní sestra. Jan studoval teologii a v roce 1678 přijal kněžské svěcení (Tamtéž, s. 92). Měl velké sociální cítění vůči chudým zuboženým dětem z ulice, pro které založil v Remeši školu. Z učitelů zformoval společenství Bratři křesťanských škol, přidružené ke klášterní komunitě. Své dědictví 50 000 franků rozdal potřebným (Tamtéž, s. 92). Příklad Jana Křtitele slavil úspěch a uznání. Jeho následovníci budovali nedělní školy pro pracující, učitelské semináře, reálky po celé Francii. Úspěšná byla cesta výuky dětí nikoliv v latině, nýbrž v rodném francouzském jazyce. Zakladatel zavrhoval tělesné tresty a tvrdý přístup k dětem. Ve školách byla součástí učiva náboženská výuka. Školy Jana Křtitele podporovaly moderní metody výuky, sounáležitost mezi dětmi, kde zdatnější byli vedeni, aby pomáhali v učení slabším. Jan Křtitel bývá nazýván zakladatelem francouzských obecných škol.

Poslání

Školští bratři jsou laickou církevní kongregací, která je zaměřena na výchovu, vzdělávání mládeže a pedagogických pracovníků. Na kvalitní výchovu pedagogů a laskavý přístup k žákům je brán velký zřetel. „*Podle Jana Křtitele de la Salle má mít křesťanský učitel 12 cností: vážnost, vyrovnanost, umírněnost, prozíravost, moudrost, trpělivost, zdrženlivost, dobrotu, horlivost, bdělost, zbožnost a laskavost*“ (Buben, 2016, s. 92).

Školští bratři – pedagogové

Členi kongregace mají pedagogické vzdělání, zavazují se sliby chudoby, čistoty, poslušnosti a slibem vyučovat chudé zdarma (Tamtéž, s. 92). Výchovné principy spočívají v respektu, úctě k člověku zformovaném podle obrazu Božího a křesťanské výchově.

Heslo: „*Signum fidei*“ (znamení víry)“ (Buben, 2016, s. 77).

Působení Školských bratří v českých zemích

V roce 1898 přišla skupina 17 bratří do Prahy z Vídně “ (Buben, 2016, s. 91). Mezi školskými bratry byl i profesor češtiny Ivan Štěpán Polívka, který se stal později profesorem českého jazyka v učitelském ústavu. V počátcích svého působení zřídili školští bratři v Praze Bubenči pětiletou školu obecnou pro chlapce zvanou Svatováclavský penzionát a na Novém městě Joanneum, konvikt pro studující mládež. V 1909 byl školskými bratry založen seminář pro učitele (Tamtéž, s. 91). Tato vzdělávací instituce pro budoucí učitele byla od 1915 přemístěna do Svatého Jana pod Skalou a zůstala činná až do jejího zrušení za německé okupace v roce 1942. „*Za dobu své existence vychoval tento ústav téměř 1300 katolických učitelů*“ (Buben, 2016, s. 91).

Dalším místem působení bylo město Litoměřice, kde Školští bratři roku 1894 zřídili další chlapeckou školu zvanou Johaneum s ubytováním a stravou, připravující chlapce na studium na středních a odborných školách (Tamtéž, s. 91). V roce 1994 byl areál ve Svatém Janu pod Skalou navrácen školským bratřím a dnes v tomto areálu zřizuje arcibiskupství pražské Vyšší odbornou školu pedagogickou, kde vedle klasické přípravy budoucích učitelů je kladen důraz na křesťanské vzdělávání a formování osobnosti (Tamtéž, s. 91).

Přínos školských bratří

Školští bratři ve svém pedagogickém působení zavedli používání mateřského jazyka ve výuce dětí, formování skupinek učených dětí do tříd. V jejich školách se

neuplatňovaly tělesné tresty a konečně jejich vzdělávání bylo bezplatné. Pomohli vychovat a vzdělat množství dětí, pedagogů. V nedělních školách poskytovali vzdělání řemeslníkům a dělníkům.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Lada De Corte

Obor: Andragogika

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Církevní řády a jejich působení ve vzdělávání a osvětě v českých zemích před rokem 1948 a po roce 1989

Rok: 2020

Počet stran textu bez příloh: 108

Celkový počet stran příloh: 11

Počet titulů českých použitých zdrojů: 30

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 5

Počet internetových zdrojů: 30

Vedoucí práce: Mgr. Jana Neusarová, Ph.D.